

SBORNÍK KLUBU ZA STAROU PRAHU
NA ROK 1956

OCHRANA PAMÁTEK

1956

Vytiskl Knihtisk n. p., základní závod 01 Praha III.

Koncem roku 1954 bylo zastaveno vydávání Věstníku Klubu Za starou Prahu pro nedostatek papíru. Tím ztížil se styk domácí rady se členstvem a činnost Klubu ohrožena v důležité složce, totiž informační širší veřejnosti o aktuálních otázkách ochrany památek. Svědčí o tom četné dotazy a urgency z řad členstva. Tyto důvody, vylíčené zvláštním podáním Klubu, byly také uznány ministerstvem kultury, jehož hlavní správa vydavatelství doporučila mu náhradou za zaniklý periodický časopis občasně vydávání Sborníku. Vydání tohoto prvního Sborníku povoleno čj. 28018/56 SVI ze dne 4. IV. 1956.

Redakce.

Komise pro výstavbu Prahy při ČSAV o ozdravění pražského historického jádra

Když se při presidiu Československé akademie věd ustavila Komise pro výstavbu hlavního města Prahy, posuzovala především *návrhy směrného územního plánu* a jednomyslně se usnesla na své pracovní konferenci v červnu r. 1954, aby budování socialistické Prahy se podřídilo jejímu historickému jádru (viz Věstník XXIX, 1954, str. 37). Při další projekční práci se také v Atelieru generálního plánu dbalo tohoto usnesení, jak svědčí přijatá zásada nového směrného plánu, že stará Praha, doplněná Letenskou plání, má vytvořit architektonický a ideový střed celého města. Tento městský střed, s výrazným a bohatě členěným pražským územím, bude mít rozhodující vliv na rozvržení a architektonickou kompozici nově budovaných nebo přestavovaných okrajových obytných obvodů.

Budoucí Praha má tedy být v podstatě uměleckou syntésou dvou protikladů: Prahy moderní a Prahy staré. Vznikne tak jednotný, vyšší typ městského útvaru, možný ovšem jen u měst s takovým množstvím stavebních i urbanistických dokladů umění minulosti, jako právě v našem městě nad Vltavou. Toto pojetí je v zásadě shodné s názory Klubu, vyslovenými v připomínkách ke směrnému plánu z r. 1954 (viz Věstník XXIX, 1954, str. 1).

Průvodní zpráva nového směrného územního plánu, dokončeného Atelierem koncem května r. 1955, uvádí, že v období kapitalismu zvrhlo se jádro města v pouhé obchodní city. Nyní má se státi opět střediskem kulturního i společenského života Prahy, a jedinečné prostředí nejvýznamnějších stavebních památek jevištěm všeho dění významu národního a celostátního. Dispozice tohoto centra Prahy je již dána a nebude ji třeba měniti. Hlavní třídou historického jádra zůstane okruh kolem Starého Města (Národní třída, Příkop, Revoluční třída), nejživějším prostorem Václavské náměstí; Staroměstské náměstí si uchová starou tradici významných dějinných událostí, dominantu Hradčan bude dále vévodit celé pražské kotlině i rozsáhlému prostranství na Letné, které doplněno budovami nejvyššího státního významu poskytne nejkrásnější místo pro slavnosti a veřejné projevy lidu.

Stavební stav domů historické Prahy je však dnes málo utěšený. K dosažení cíle vytčeného novým směrným plánem bude nutno pražské jádro v celém rozsahu obnovit i rekonstruovat podle zásad památkové péče tak, aby vyhovělo zároveň novým potřebám i zvýšeným nárokům a požadavkům doby. Proto byla na 2. a 3. června 1955 svolána prof. Bedřichem Hacarem, předsedou komise pro výstavbu Prahy, *nová konference*, aby zjistila, jaké konkrétní praktické úkoly ukládá ozdravění historického jádra státní a městské správě i všem orgánům a činitelům veřejné památkové péče a vytyčila této činnosti správný postup. Jde zejména o průzkum staré Prahy po stránce vědecké i umělecké, o jeho zhodnocení při vypracování návrhu na podrobné úpravy historického jádra, o stanovení podmínek organizačního, finančního a právního rázu, jež bude nutno splnit pro zajištění včasného splnění úkolu v celém rozsahu.

Na konferenci byly úvodem ku projednávání těchto otázek přehledné referáty o osudech pražských stavebních památek v minulosti, o jejich současném stavu a o úkolech památkové péče v lidové demokracii. V první části vlastního jednání probrány podrobně přípravné práce ke sdělení úvodního projektu památkové obnovy, zejména všestranný a úplný průzkum a jeho zhodnocení při vypracování návrhu na úpravy historického jádra. Dále se konference zabývala vlastní obnovovací činností, na př. statickým zabezpečením objektů, konservací stavebních hmot i uměleckých děl (maleb a plastik), zdokonalením technicko-zdravotních zařízení a zásobování teplem. Pamatovala i na přechodné ubytování obyvatelů a uvolnění místností po dobu opravování domů. V posledním oddílu referátů shrnuty obtíže, nesnáze i zkušenosti, vyplývající z dosavadní praxe památkové obnovy a navrženo, jak jim čeliti. Byl probrán plán obnovy a finančního zabezpečení, projekční a výrobní složky, projekční připravenost a materiálové krytí, ba i nutnost usměrnění brigádnické pomoci na akcích památkové péče.

Výsledky jednání pracovní konference na ozdravení pražského historického jádra byly pak přehledně shrnuty v tyto body:

Z h o d n o c e n í:

Pražské historické jádro je patrně nejstarší dochovaný útvar velkoměsta, členěný dosud v urbanistické celky, z nichž vznikl ve 14. století jako největší velkoměsto tehdejší Evropy. Již renesance změnila jeho vzhled, ale v době barokní ztvárněno celé město v dokonalé dílo umělecké, které přes některá porušení je podnes jedinečným architektonickým celkem historické stavby měst.

S t a v e b n í s t a v:

Stavební památky, součást našeho národního majetku kulturního i hospodářského, byly až dosud především exploatovány. Aby se co nejvíce zvýšil jejich výnos, byly často přestavovány a přístavovány, ba i adaptovány k účelům ve vnitřním městě nežádoucím (skladiště, provozovny). Tím se zastřela jejich původní dispozice, nevhodným používáním se poškozovaly i ohrozila jejich stabilita, trpící též opětovanými otřesy, způsobenými těžkými vozidly pouliční dopravy. Tyto národní a kulturní statky jsou dnes na pokraji zkázy, ba mnohé z nich ohrožují veřejnou bezpečnost. Stavební stav historického jádra se rok od roku horší a klesající výnos jednotlivých objektů nestačí ani na nutné opravy. Náprava je v nejbližších letech nutná a to v celém rozsahu historického jádra.

P ř e d p o k l a d y:

Organizační. Splnění naléhavého úkolu ozdravení a památkové obnovy v nejbližších letech vyžaduje především koordinované činnosti všech orgánů státní správy v této oblasti, hlavně s hlediska památkové péče.

Odborné. Pro postup při provádění obnovovacích prací pražského historického jádra přichází v úvahu nejprve velmi naléhavé zabezpečení stavební konstrukce těch domů, jichž stabilita je porušena. Současně však nutno připravovati i návrhy na soustavnou památkovou obnovu všech objektů historického jádra, aby byl v projekční přípravě získán nutný předstih. Tomu ovšem musí předcházet dokonalý průzkum s hlediska historického

kého, archeologického, stavební stability, estetického, zdravotního, demografického a j., s dokonalou dokumentací měřickou, kreslířskou a fotografickou. Plynulé provádění těchto prací umožní bytové hospodaření a dislokační akce včasným vyklizováním místností v domech, jež mají být obnoveny.

Hospodářské. Kdyby nebyly získány finanční prostředky na rekonstrukci historického jádra, došlo by asi záhy k investiční výstavbě nových objektů a ke zničení kulturních hodnot. A přece památková obnova, provedená včas a správně, je hospodářsky výhodná, neboť úprava starých budov pro lepší využití k účelům veřejným nebo ke zdravějšímu a příjemnějšímu bydlení je levnější než novostavba. Proto se ve správném ocenění stavebních památek jako významné složky našeho národního majetku musí kromě hodnot kulturních obrázků i jejich hospodářské služby. Nalezení finanční úhrady pro ozdravení historického jádra Prahy je zvláště obtížné u domů obytných, ať jsou již v sektoru socialistickém (asi $\frac{1}{3}$), nebo v soukromém majetku (asi $\frac{2}{3}$). Veřejné památkové budovy jsou celkem uspokojivě udržovány z veřejných prostředků. U obytných domů v soukromém vlastnictví se dosud počítá s vytvářením rezerv na generální opravy a údržbu ve výši 30 % roční nájemné hodnoty. Bude však nutno, aby tato částka byla u všech objektů v reservační oblasti zvýšena.

Vlastní provádění

památkové obnovy má značné obtíže v tom, že je založeno na těžce základně a předpokladech, jako budování staveb nových. Projekční složka památkové hodnoty se již nyní řídí předpisy Vládního výboru pro výstavbu o sestavování projektové a rozpočtové dokumentace. Složka výrobní je však dosud spojena s výrobní složkou novostaveb, ač je jiné povahy a má zcela odlišné výrobní podmínky. Výrobní plán je pak často narušován nepředvídanými zásahy, také práce na obnově památek — řídicí se normami platnými pro novostavby — není dosti pečlivá a požadované jakosti, neboť trpí nedostatkem odborných pracovníků a závod nemá možnost starati se o jejich výškolení. Pro tísnivý nedostatek speciálních druhů stavebních materiálů, jichž výroba není plánována, ale bez nichž se památková obnova neobejde, vázne též často postup stavby.

Ve svém *závěrečném usnesení* dožaduje se konference splnění těchto požadavků:

1. V oblasti Starého a Nového Města, Malé Strany a Hradčan, která by měla býti prohlášena za historicko-archeologickou chráněnou oblast, je péče o památky *zájem rozhodujícím*, s nímž musí být koordinována veškerá činnost státní správy. Ozdravení a památkovou obnovu v tomto historickém jádře Prahy bude třeba řešiti formou *usnesení vlády*, a plnění všech úkolů zajistiti součinností příslušných resortů.
2. ÚNV hl. m. Prahy přikročí neprodleně ke *statickému zabezpečení* a úpravě objektů, které svým stavem ohrožují veřejnou bezpečnost.
3. V souvislosti s předchozím úkolem zařídí ministerstvo místního hospodářství, aby veškeré *průzkumné a dokumentační práce* byly soustředěny ve Státním ústavu pro rekonstrukci měst a objektů, takže bude zaručena řádná a úplná dokumentace též během stavby a zamezí se doplňování

nedostatečných, nebo opomenutých zjištění u důležitých nálezů a dokladů stavebního vývoje i jejich objektů.

4. Státní úřad plánovací zvýší na rok 1956 a další léta *kvotu bytů*, jichž investorem je ÚNV Praha, aby bylo umožněno vyklizování místností v domech, jež se mají upravovati.
5. Před realizací obnovy vyjme ÚNV hl. m. Prahy v přesně vymezeném areálu všechny *byty* z běžného hospodářství a vyhradí je pro ubytování nájemníků z objektů, které právě přicházejí na řadu, aby byly opravovány. Obdobně se doporučuje, aby i *provozovny* v asanovaném území byly před realizací obnovy vyňaty z obhospodařování po dobu památkové rekonstrukce.
6. Při chystané novelisaci zákona č. 111/50 Sb., bude ministerstvo kultury pamatovati v osnově předpisů o obhospodařování neobytných objektů a místností na požadavky péče o památky, zejména na zásadní *nutnost oproštění* historického jádra od nevhodných provozoven, skladů a pod.
7. ÚNV hl. m. Prahy zajistí účast orgánů památkové péče v *dislokační komisi* ONV a dá také vedoucím *průmyslových odborů* ONV pokyny, aby v případech, kde jde o památku a historické jádro vůbec, vyžádali si vždy posudek orgánů památkové péče a také jej respektovali.
8. Při plánování výstavby města nutno v okrajových oblastech pamatovati na *vybudování náhradních objektů*, v nichž se soustředí provozovny a skladiště. ÚNV hl. m. Prahy bude přitom přihlížeti k tomu, aby v historickém jádře města, zejména v budovách památkově významných, byly likvidovány nevhodné podniky místního hospodářství i jiných resortů.
9. Ministerstva místního hospodářství, stavebnictví a kultury se dohodnou na *ustanovení samostatného prováděcího závodu* (stavební hutě), výhradně pro rekonstrukci a obnovu památek. Závod bude plánovati na podkladě hospodářských ukazatelů přizpůsobených zvláštnímu charakteru práce. Pro pracovní výkony se stanoví podnikové normy, které musí odpovídati skutečnosti a přihlížeti k vyžadované kvalitě práce. Nákupní materiálové složce závodu bude dána možnost přizpůsobiti svou činnost speciální povaze památkových úkolů, jako je opatření i vzácnějších druhů materiálu nezbytně potřebného k opravě památek a musí jí být dovolen i vyšší normativ zásob, než u jiných stavebních podniků. Závod bude také povinně pečovat o odborné školení dorostu pro obnovu památek všech kategorií.

Využití historického zastavění v nové výstavbě pražských předměstí

Lidské plémě oživilo širší oblast pražského území, podle dnešního stavu našeho bádání, zhruba před čtvrt milionem let. Stopa činnosti tohoto člověka, nalezená v Letkách nad Vltavou, je zároveň nejstarší dosud zjištěné osídlení naší vlasti. Připomínám však již na začátku, že si musíme při hodnocení nálezů a při grafických místopisných rekonstrukcích osídlení Prahy uvědomit tuto závažnou okolnost: území Prahy nebylo dosud soustavně archeologicky prozkoumáváno. Nálezy jsou náhodné, učiněné při stavbách nových čtvrtí města, podle toho, jak byly při stavbě hlášeny. Nelze tudíž topografický výčet nálezů pokládat v žádném případě za přesnou a jasnou rekonstrukci osídlení pražského území v pravěku. Tyto nálezy nám mohou být jen vodítkem k rekonstrukci. Při ní musíme vycházet z možností a způsobu života, konfigurace terénu a složení půdy, jako podmínek života v té které periodě vývoje lidstva a jeho společenských vztahů. Chci tím upozornit na to, že při rekonstrukci té které doby nalezneme některou oblast území pražského bez osídlení, což však neznamená, že v té době skutečně území osídleno nebylo. Nebyly zde prostě nalezeny žádné doklady života, ať z toho či onoho důvodu. Avšak i takové náhodné nálezy na území Prahy dokazují, že život zde nikdy neuhasl, že všechna období pravěkých kultur vystřídal v pražské kotlině svoje zástupce, a to ve velmi hojném počtu.

Důležité je, že nejširší a nejhustší osídlení pražského území provedl lid zemědělský, stavějící si již trvalá sídliště, která dnes nalézáme při stavbě našich soudobých sídlišť na dosud nezastavěných plochách na okraji města. Vždyť tak správoše půdy jsou velmi úrodné a pokrývají naše náhorní roviny nad Vltavou. Tato naše řeka nejen skýtala to, co řeka skýtá, t. j. vodu a potravu — ryby, ale lesy na jejích březích a březích četných potoků do ní ústících dávaly též materiál pro chaty, palivo a dostatek lovné zvěře, med včel a lesní plody. Vidíme tedy, že to není náhoda, že území dnešní Prahy bylo takřka již od úsvitu lidstva osídleno hustě a nepřetržitě do dnešní doby. Byly zde pro to prostě podmínky všeho druhu. Výhodná krajina, úrodná půda, jedním slovem dobré živobytí. A poloha této krajiny, oplývající mlékem a strdím způsobila, že mimo místní husté osídlení dostalo pražské území další důležitou úlohu, která hrála velkou roli již ve vývoji sídliště, pozdějšího to hlavního města národa a státu českého, jímž je Praha od počátku utvoření státu a zformování národa.

Způsobila to již v pravěku známá mezinárodní spojnice Východu a Západu, Jihu a Severu. Po ní proudil čilý obchod, který u přechodu přes velkou řeku měl zastávku, jakýsi karavanserail, rozložený u řeky na příhodných jejích písčitých březích, chráněný od nepříjemných západních a severních větrů vysokými stráněmi s hustými lesy. Na tomto velkém pískovišti a náplavách Vltavy vznikla nová sídliště kupců, řemeslníků, kteří udržovali obchodní cesty a karavanserail po všech stránkách. Usadili se zde i další lidé, potřební pro provoz obchodního, komunikačního a později i sídlištního centra hlavy státu a představitele národa.

Tyto malé osady — vesnice — sloučily se v jednodílné osídlení, velké město ve své formě, a to již dávno před založením „města de jure“ v polovině 13. století. Již v polovině 12. století můžeme Prahu považovat za velkoměsto podle tehdejšího měřítka s rozlohou od Poříčí až po Vyšehrad na pravém břehu vltavském a podhradním osídlením pod residencí vládců státu a představitelů národa a jeho kultury na levém břehu. Vždyť Ibrahim Ibn Jakub v 10. století řadí Prahu mezi evropská města první třídy. A tento muž, jakýsi vyslanec, mezinárodní obchodní expert a diplomat, by jen tak nějaké město ve svém spise nechválil a život v něm přesně nepopisoval.

Proč toto všechno uvádím? Nesouvisí to na první pohled s názvem tohoto pojednání? Ba souvisí a hodně! Chci ukázat, že tak, jak živelně buď rostla nebo byla záměrně zakládána Praha historická — to jest Staré Město pražské, Malá Strana a Hradčany, Nové Město pražské, — obklopená ve vrcholu svého urbanistického a mocenského vývoje v polovině 14. století mohutnou hradbou, tak živelně rostla a byla i uměle zakládána po věky též Velká Praha dnešní rozlohy. A porozumíme-li tomuto růstu, jeho příčinám, formě, náplni a výstavbě, potom lehce stanovíme i formu dnešního plánovitého a přesně plánovaného ztvárnění naší současné fáze vývoje sídliště, zvaného Praha. Potom se nebudeme rozpakovat, co máme ze starého zachovat a co ze staré výstavby již nepůjde s námi dál životem do budoucnosti města. Sžít se s podstatou města, cítit jeho genia, to znamená město dotvářet, to znamená město neničit a neučinit z něho mrtvý nástroj jednostranně utilitárních snah, ať podložených jakýmkoliv vysvětlením.

Dostí však již úvodních slov. Přistoupíme k vlastnímu problému, i když při jednotlivých případech se budeme často ještě vracet do historie.

Za hradbami historické Prahy se rozkládaly až do XIX. století vesnice, jejichž existence je doložena historickými prameny nebo výstavbou již v rané době našich dějin. Byly to jakési zásobárny města. A také jejich hlavní centra, to jest dvory, patřily feudálu světskému nebo církevnímu nebo i měšťanu, kapitálově silnému. Bylo zde i sídliště klášterní, hospodářsky úplně soběstačné, benediktinský klášter v Břevnově. Ve vrcholném středověku měly tyto vesnice za hradbami tudíž funkci a podobu jako osady, které známe v rané době dějinné na území pozdějšího Nového Města pražského, sloučené po výstavbě karlovského opevnění v polovině 14. století v jedno město. Podobnou úlohu hrála do poloviny 13. století i okrajová pásma Starého města a pozdější Malé Strany. Toto splnutí a uzavření hradbou mělo za následek změnu prvotní funkce osad. Výrobní centrum zemědělské se přesunulo dále na novou periferii, to jest za hradby města, právě do našich vesnic, jako Libně, Braníka, Bubenče, Hloubětína, Proseku atd., jak se dnes všechny čtvrtě Velké Prahy jmenují. A původní funkční zastavení raně středověkých osad v hradbách postupně ustupovalo nové výstavbě Karlova města. V původních domcích se usídlovala městská chudina a mnohdy i ti, kteří nemohli i z jiného důvodu bydlet v centru města, poblíž rychtáře a ostatní světské moci.

Tentýž osud a vývoj má i Velká Praha dneška. Původní funkce zemědělských osad a výrobních center pro historické město v hradbách se přesunuje postupně na širší český venkov a v původních domcích se usídluje ti, kteří z jakéhokoliv důvodu nemohou, nebo nechtějí bydlet ve středu

velkoměsta nebo nemohou si dovolit soudobý životní standart v novostavbách, rostoucích na tomto území.

Původní zástavba raně středověkých vesnic mizela postupně z Nového Města i Starého Města, Malé Strany a Hradčan. Nezmizela však najednou, mizela tak, jak stavebníci — šlechta a měšťané — si zakupovali pozemky a stavěli své domy a paláce. Ve výhodné poloze nebo z důvodů jiných, hlavně neobydlení objektu, zmizela staré zástavba dříve; dobře využitá nebo lépe vystavěné domky a dvorce žily dále a byly i nově využity. Původní zastavění se též udrželo na nevýhodných místech pro novou výstavbu. Doklady tohoto historického vývoje najdeme na území historické Prahy na Novém Světě. Do nedávna za příklad sloužilo i Podskalí, Petrská a Vojtěšská čtvrť s částí Malé Strany a část území kolem potoka Botiče.

A pražská periferie, jak nehezky byly pokřtěny docela početné vesnice okolí pražského, prožívá historii osad uvnitř historických hradeb, jak jsme si o ní pověděli, právě v našem století.

Karel IV. dal narýsovat na volných prostorách dnešního Nového Města ulice a parcely pro domy. Byl to urbanistický čin evropské úrovně a jakýsi velkorysý směrný plán pro výstavbu Prahy ve 14. stol., ve svém praktickém účínu a dosahu dosud, žel, nepřekonáný žádným regulačním ani směrným plánem, které jsou příliš dlouhodobé a teoretické, byť podle dnešních urbanistických názorů dokonalé. Realizovatelný byl proto, že respektoval současnost a nerušil zbytečně stávající osady, protože sloužily, i když ne plně, původnímu účelu. Staré novoměstské osady nedaly se tehdy prostě smazat s povrchu zemského. Bylo by to ne hospodárné a neúčelné. Tak jsme přes rozdíl šesti století nuceni postupovat i dnes, s tím rozdílem, že některé svědky starších dob nebouráme také z toho důvodu, že to jsou právě dobré doklady umělecké tvorby minulosti. Necháváme si je zde pro ozdobu současného města a pro nové využití, když soudobá architektonická a umělecká tvorba nedovedla ještě dosáhnouti naší hospodářskou základnu a přizpůsobit se úžasnému pokroku stavební techniky a umělecky ji ztvárnit. Nová sídliště se budují především na volných prostranstvích a stávající osídlení se ponechává na dožití. Okamžitě se likvidují jen neosídlené objekty, objekty ohrožující veřejnou bezpečnost nebo stojící v cestě novým hlavním komunikacím.

A zde jsme se dostali do středu našeho tematu: jak využijeme historické výstavby vesnic v okolí historického města. Rybářské a dřevařské čtvrti pražského Podskalí, Petrská čtvrť, Na Františku se udržely až do počátku 20. století proto, že zde sídlili rybáři, dřevaři a lidé od vody, či městská chudina. Ves Na rybníčku zanikla již ve 14. století proto, že okolní pole byla zrušena při výstavbě Nového Města. Zaniká tedy to, co se nedá pro současný život a potřebu využít. Nemusí to být ani využití k původnímu účelu. Jak jsme si řekli, některé domky rybářů a zemědělců na tehdejší periferii historických měst byly použity jako obydlí nejchudších a mnohdy i jako obydlí lidí nějak vyřazených a stojících v rozporu se zákonem světským a mravním učením. Ať to byl František, Pohorelec a Nový Svět, nebo dříve i obvod Betlemské kaple a později část Podskalí a Vyšehradu. Zdejší postředověký život tak hezky nám přiblížil Zikmund Winter v líčení osudu různých těch harapanen, zlodějíčků a různých podvodníků rudolfinské doby,

Zbytek historického zastavění pražského předměstí Bohnic, statek čp. 1 z roku 1777. Podle zprávy ÚNV Praha, odbor kultury, bude budova upravena a využita patrně jako depositář. — Foto arch. Eduard Hnilička.

kteří žili mezi lidmi poctivých, ale nuzných řemesel a mezi prostými nádeníky, kteří si lepší obydlí nemohli dopřát.

Původní stavby nynějších předměstských osad, které jsou ve stadiu oné přeměny osady v město, jsou dnes prakticky využity podobně, i když ne doslova stejně. Jiná doba, jiné mravy. Řízené bytové hospodářství a výstavba nestačí ještě plně zajistit požadavky zvýšené životní úrovně těch nejširších lidových mas, dříve odkazovaných jen na tyto periferie a dožívající osady historického města, František, Židy, Nový Svět. Žijí tedy dnes částečně v domcích, — dříve vesnických hospodářstvích — i lidé, kteří by měli na nájem v domě s ústředním topením a elektrickou kuchyní. Ponechávají se zatím bydlet v tomto standartu namnoze středověkém ti, kteří svým podílem na práci pro blaho všech a svými příjmy by si mohli dovolit a hlavně by si zasloužili již lepší bydlení a přesídlení do nových staveb. Tam se zatím stěhují, žel, i lidé z venkova, právě na úkor špatně bydlících Pražanů.

Jak jsme si řekli dobu přežívá to, co může novému životu sloužit i třeba po uspořádání a přizpůsobení. Tato zásada nám vyloučí z využití pro novou výstavbu Prahy domky, které mnohdy drží jen samy sebou, a které se ne-

dají upravit pro moderní bydlení. Výjimkou jsou taková seskupení domků, která tvoří malebný celek, vytvářející zvláštní stavební útvar s možností zachování. Velmi hezký příklad takové kompozice máme v Braníku na t. zv. Skalce, situované na západ od budovy ONV Praha 15 — ve Studeném. Z údolní šterkové naplavené terasy vystupuje tu nad kunratickým potokem osamělá skalka, která mění tok potoka k severu. Diabasový skalní útes je přírodní vzácnost v tomto terénu a tvoří malebný prvek v údolí, zvláště při pohledu od jihu a jihozápadu. Domky Na Skalce by se měly tudíž upravit pro moderní bydlení jedné rodiny a ponechat ve vnějším působení své hmoty i dále v nové výstavbě Braníka, jako malebný prvek v údolí a pohledové uklidnění ve vysoké zástavbě vltavských břehů. V ústí údolí kunratického potoka do vltavského údolí se dopustila regulace minulé éry velké chyby na jižním území Prahy, které si zde dlouho zachovalo svůj zemědělský charakter a mohlo jej udržet i nadále. Nebo snad tvůrci regulace neměli rádi čerstvou branickou zeleninu na svém stole? Činžáky zde postavené neměly zrušit zdejší zelinářské zahrady, vyrostlé na úrodných tisíciletých naplaveninách a stále zavlhčované stahující se vodou z náhorních planin k řece. Ponecháním Braníka jako zásobárny zeleniny pro město získaly by nejen naše stoly a naše zdraví, ale mohly jsme mít v Praze část města takřka v původním přírodním ztvárnění nízkého břehu s nízkým zastavěním jednotlivými domky a po svazích roztroušenými rodinnými domky v zahradách. Zdejší dvůr mohl změnit svoji původní funkci zemědělského dvora a zásobárny světského a později i církevního velmože pražského na funkci sběrný zeleniny a centra zdejší zracionalisované výroby zeleniny pro velkoměsto. Tak se dala využít historická stavba Braníka ve velkoměstě. Vytvořila by se dále tím uklidňující zelená fronta mezi budoucí vysokou zástavbou náhorních rovin Pankráce a Lhotky.

Každá předměstská vesnice měla a dodnes má mimo svůj kostel — staré to kulturní středisko — i starý dvůr, hospodářské středisko své původní funkce. A tyto dvorce se dají většinou plně využít i v nové výstavbě Prahy. Může se jím ponechat jejich původní funkce, pokud jsou situovány na samém kraji města, kde budou obhospodařovat pole i v budoucnu, nebo jím dát v rámci zemědělské a živočišné výroby podobnou funkci, jako sběrný zeleniny, drůbežárny a pod. I výzkumné ústavy zemědělské mohou zde najít své sídlo, jako se stalo na Ryšánce v Braníku. A nenajde-li se využití v tomto rámci, potom velkoměsto potřebuje řadu skladističných prostor všeho druhu, které se mohou výhodně zřídit právě ve stodolách a bývalých chlévech hospodářských dvorců. Při mnohých těchto dvorcích je umístěna i honosnější obytná budova — zámeček, kde může nalézt dobrý přístřešek správa nového zařízení nebo zaměstnanci nová obydlí. V takových sídle, povětšinou letovisek městských majitelů latifundií za branami, nacházejí se dnes i kulturní střediska, závodní kluby a sportovní jednoty. Na příklad o karlínskou vilu Sluncovou se zajímá klub ČSD, který používá krásné zahrady a zřízených zde hřišť. Po upravení vily, dnes ve velmi žalostném stavu, zahrady a jejich architektur, bude zde skutečně příjemné rekreační středisko takřka ve středu města. Starý záběhlický dvorec byl vhodně ve svém celku i se zámečkem využít výzkumným ústavem obráběcích strojů. Jak sýpky, chlévy a stodoly, tak i zámeček dostal svou náplň a byl stavebně upraven a výzkumný ústav získal za zlomek nákladů, potřebných jinak pro novo-

stavbu, dobrý stánek v milém prostředí. Je opravdu načase, aby se některý ústav nebo podnik ujal zle poškozované Cibulky v Košířích, kde naše statky využívají podstatu staveb bez jakékoliv údržby a zájmu o svěřený národní majetek. Zcela špatně využitý statek v Bohnicích s pěknou obytnou budovou čeká na své využití. Je opravdu nepochopitelné, že mezi polnostmi tohoto okresu není možno zemědělsky využít bývalý hlavní dvorec staré osady. Takto oživené staré dvorce a jejich architektury budou nejen sloužit dále současným potřebám, ale stanou se jakýmsi oddechovým pásmem optickým i svou zelení a zahrady skutečným rekreačním střediskem v souvislé, poněkud vysoké zástavbě nových obytných domů, které za nedlouho budou pokrývat všechna dosud zelená údolí a náhorní roviny pražské periferie. Stojí za uvážení, zda by údolí potoků, jako kunratického, Botiče, hlubočeského a částečně i Rokytky, neměla být ponechána jako zelené pásy se svahy, zastavěnými rodinnými domky v zahradách. Vznikly by tak pěkné oddechové pásy mezi zástavbou náhorních rovin.

Nedá se předem určit šablona pro využití historické zástavby pražských okrajových čtvrtí mimo té, o které jsme si již pověděli. Každý případ musí být uvážěn a projednáván zvlášť.

Kriteriem je v první řadě:

1. stavební a historická hodnota objektu.
2. Využití v rámci dosavadní funkce.
3. Možnost jiného využití.
4. Nemožnost využití, ale velká historická hodnota a tudíž nutnost zachování z důvodu veřejného kulturního zájmu.
5. Přírodní nebo polohová vzácnost seskupení objektů nebo jednotlivého objektu v obraze krajiny a možnost výtvarného zasazení do obrazu nového sídliště nebo upravené krajiny.
6. Přírodní rezervace krajinné, geologické, botanické, starověká naleziště.

Tato dvě poslední kritéria přicházejí v úvahu hlavně při řešení severozápadního a jižního území Velké Prahy, kde se již nadělaly dosti citelné škody v minulosti, kde bezohledná zástavba a nemilosrdná těžba kamene a průmyslové podniky nám zle poničily na příklad známé prokopské údolí a již zmíněný Braník a Podolí. Jen s potěšením musíme konstatovat, že tato kritéria jsou již uplatňována při zastavovacích plánech okrajových oblastí, i když prozatím se střídavým úspěchem.

Doufejme, že pronikavé zlepšení přinese nový směrný a hlavně podrobné územní plány výstavby Prahy. Množství přípravných historických studií předpokládá, že se v něm postupuje s krajní citlivostí k stávající historické konfiguraci a výstavbě, pokud se dá využít a použít k vytvoření nového města, tak jak jsme si ve stručnosti pověděli. Jest si jen přát, aby ti, kdož budou dobrý budoucí plán realizovat, se jej skutečně drželi, a aby s novými lidmi nepřišly nové názory na věc, které by znamenaly to, co nás mnohde na okraji města dnes zaráží. Ulice, kde se sbíhá několik regulací, výsledek několika názorů a fronty domů a ploty u zahrádek jsou postavené u každého domu jiným směrem. To se dělalo snad chaoticky včera. Doufejme, že se to nebude dělat dnes ani zítra. Praha je město věků, symbol národa, jeho života a kultury, s kterým si nemůže dělat nikdo co by chtěl. Jedině prospěch města a dotvoření jeho malebného tisíciletého obrazu nám musí být vodítkem a cílem naší práce.

Kourový domy na Národní třídě

Když architekt J. Zítek pracoval na návrhu stavby Národního divadla, mělo jeho staveniště již dnešní okolí a to jak Lažanského palác, tak i domy provedené architektem Josefem Kourou, s průčelím do Národní třídy a částečně do Divadelní ulice.

Architekt Zítek zdůraznil pouze dvě průčelí Národního divadla mající náležitý odstup a to do nábřeží a Národní třídy. Průčelí do Divadelní ulice s arkádovou pasáží pro nouzové východy vyřešil na pohledovou zkratku z Národní třídy, tedy jako průčelí, jež nikdy nemá být průčelím volným, nýbrž zjevným pouze v zorném úhlu daného šíří Divadelní ulice. Toto průčelí vyjádřil Zítek také odlišně proti dvěma průčelím hlavním a proto nikdy nežádal, aby toto průčelí bylo provedeno, jako ostatní pohledově otevřená průčelí z pískovce. Na důkaz jiného a plně se neuplatňujícího charakteru, provedl vlastní průčelí v omítce a kamene použil toliko pro arkády a hlavní římsu. Proto na známé bouřlivé valné hromadě Sboru, mohl velmi hladce vyvrátiti činěné výtky, že by chtěl míti místo Kourových domů volné prostranství se zahradou, s kterou nikdy nepočítal. Zítek na svých četných studiích nenaznačil, že by si byl i snad v budoucnu přál širší Divadelní ulici, nebo nějaký ústupek fronty Kourových domů k obnažení postranního pohledu na pylony divadla. Tolik projektant a jeho dílo.

Bez předběžného studia a za zavřenými dveřmi rozšiřovala bývalá Státní regulační komise Divadelní ulici stanovením čáry pro stavbu doplňovací budovy Národního divadla a vytvořila tak neuvážený, a tím nebezpečný závazek pro celou Divadelní ulici.

Získáním všech Kourových domů a domů na nároží Tylova náměstí pro potřeby Národního divadla, přihlásila se otázka vyřešení okolí Národního divadla v celém svém rozsahu. Lze děkovati kultivovanému vedení odboru pro výstavbu ÚNV, že tato otázka byla nově a důkladně studována a že nebylo prostě převzato dědictví po Státní regulační komisi. Byly vypracovány studie několika architekty, vzájemně se podstatně lišící. Dvě žádají zbourání Kourových domů a toliko studie prof. arch. Antonína Ausobského zachovává Kourový domy za současného jich snížení o jedno patro tak, že by měly římsy ve výši římsy býv. kláštera Uršulinek. Tento návrh je po stránce architektonické správný. Odbor pro výstavbu ÚNV tento projekt schválil. Ostatní návrhy, počítající s odstraněním Kourových domů, vycházejí z předpokladu, že Kourový domy jsou architektonicky bezvýznamné a že je možno bez váhání je obětovat a nahradit architekturou jinou. Bývaly doby, že byly podobné stavby nazývány kasárnickými.

K vyjasnění problému budiž předesláno, že Kourový domy jsou součástí uskutečňování velké myšlenky purkrabího Karla hr. Chotka, aby bylo vyřešeno jednotně zastavění jak vyhlídkové nábřežní terasy (Gottwaldova nábřeží) tak i ulic do ní ústících v předmostí řetězového mostu a to jak na straně staroměstské, tak i malostranské.

Architekt Koura měl hlavní architektonický podíl na nejdříve prováděném zastavění předmostí malostranského (Vítězné tříde), a prof. arch. B. Grueber později na zastavění nábřeží. Nejúplněji bylo realizováno jednotné

Nynější stav Kourových domů čp. 1369 a 1370 v Praze II u Národního divadla. — Foto arch. Miroslav Chalupníček.

zastavění na Malé Straně a to třípatrovými domy myšlenými však pro velké náměstí předložené v předmostí. To bylo však později podstatně zmenšeno, takže výška domů je nyní neúměrná k šířce nábřeží. Na staroměstské straně byla předepsaná dvoupatrová výška domů, úměrně volená k šířce nábřeží. Tato výška dovolila vyniknouti i plastickému reliefu celého Starého města. Kourovy domy byly uskutečněny proti intencím zastavovacího plánu — jako třípatrové. Stalo se tak v době, kdy ušlechtilé přísný řád nemusel býti již dodržen, neboť purkrabí Chotek byl již Metternichem sesazen. Víme, že

Návrh prof. arch. Antonína Ausobského na snížení Kourových domů čp. 1369 a 1370 v Praze II u Národního divadla. Fotografovali a zakreslili arch. Miroslav a Věra Chalupníčkovi. Praha 1954.

tento řád nebyl potom dodržen ani na nábřeží, při pozdější stavbě paláce Lažanského a hlavně při budově Bellevue. Ještě však při stavbě Národního divadla byl dotazován zemský výbor, zda trvá na předepsané a do knih pro staveniště vložené dvoupatrové výšce. Architekt Koura tedy výšku domů neoprávněně překročil a snesení jednoho patra je plně oprávněno, protože tím Národní třída na svém uličním prospektu získá a rovněž tak i převyšující kopule Národního divadla. Architektonický řád Kourových domů tím neutrpí.

Dílo architekta Koury nemá býti podceňováno, právě tak jako dílo jeho současníků: Joendla, Novotného, Duchoslava, Krannera, Frencla, Hellmicha, Wolfa a jiných, vesměs absolventů pražské techniky a akademie. Tato svoji uměleckou mluvou, vyjadřující se doba, která šla celou Evropou, měla kritické stanovisko k předchozí době baroka. A že byla odkázána pouze na stavby čistě účelové, nemocnice, výchovné a zdravotní ústavy, soudy, kasárna, trestnice a po prvé a skoro výhradně na činžovní domy, našla pro činžovní domy nejpříležitější, dnes tak přehlížený výraz. Je však jisté, že architekt v této době více se uplatňoval v celé stavební produkci města Prahy, než tomu bylo potom a ještě v dobách nedávno minulých. Neuplatnil se tehdy pouze ve velkých úkolech monumentálních prostě proto, že jich nebylo. Ale jestliže tato doba vyřešila na př. nábřeží Gottwaldovo, musíme doznati, že vytvořila příklad, který v ostatních nábřežích pražských dosud nebyl překonán. Dílo Kourovo je třeba posuzovati s plnou vážností historika, nezatíženého podceňováním té které doby.

Přesto uplatňuje se názor, že by se neměla bráti příležitost, aby se architekt uplatnil tam, kde by mohl prospěti celým svým respektem a láskou k Zitkovu dílu. Ale tím by tato úloha přešla z cesty jistoty na dlouhodobou cestu hledání a rizika. Architekt by byl nucen převzít dnešní uliční čáru Kourových domů. Byl by nucen převzít i výšku pater, formát oken, včetně profilování ve stejném materiálu, dělení oken v lici průčelí, portály. Tedy všecko, s čím Zítek počítal, když svoje vznešeně odlišné dílo tvořil.

Na Tylově náměstí byl již tento pokus proveden, dopadl však špatně a tudíž názorně. I tam vždy šlo o ohled k Národnímu divadlu. Pro novostavby byla v prvním případě žádána odlišnost slohová. Tak vznikl činžovní dům pseudogotický. V dalším případě při novostavbě nárožního domu žádáno, aby byl architektonickým výrazem své doby — purismu. Výsledek v obou případech je naprosto neuspokojivý a dokonce pohledově z Národní třídy nebezpečný, kdyby mělo dojít k rozšíření Divadelní ulice i při jejím vyústění na Tylovo náměstí.

Ještě jedna otázka a to hospodářská byla při řešení Kourových domů uplatňována. Adaptovat či bourat? Za prvé republiky byli jsme pro bourání šmahem. Byly dokonce bourány domy stavitelů, kteří je sami kdysi stavěli — takové nehospodárné výhody tehdy poskytoval bytový zákon. Ale po celá dřívější staletí se však domy takřka výhradně pouze přestavovaly. Každá užitekvalatelná část starého domu byla pro novou stavbu ponechána. Tak stavěl Valdštejn na svém paláci a po 200 letech i Doubek při stavbě Platejezu, ačkoli oběma nebylo potřeba šetřit. Při Kourových domech byly určité rozpaky. Byla-li však někým nepříznivá kalkulace provedena, měla by býti zřejmena, aby bylo jasno nejen v tomto případě, nýbrž i v případech budoucích.

Je přímo osudovou náhodou, že Kourovy domy se zachovaly až po naši dobu, že přečkaly zkázonosnou dobu podnikatelského řádění, jemuž nebylo lze čelit ani ve velmi citlivých památkových částech Prahy.

Tím větší je však odpovědnost na nás, majících osud Prahy pevně ve svých rukou, a to v tomto případě bezprostředně vedle největšího díla novodobé naší architektury. Proto bychom byli nemilosrdně souzeni, kdybychom chybili a nedokázali zachovati Národnímu divadlu prostředí, do něhož bylo svým tvůrcem komponováno.

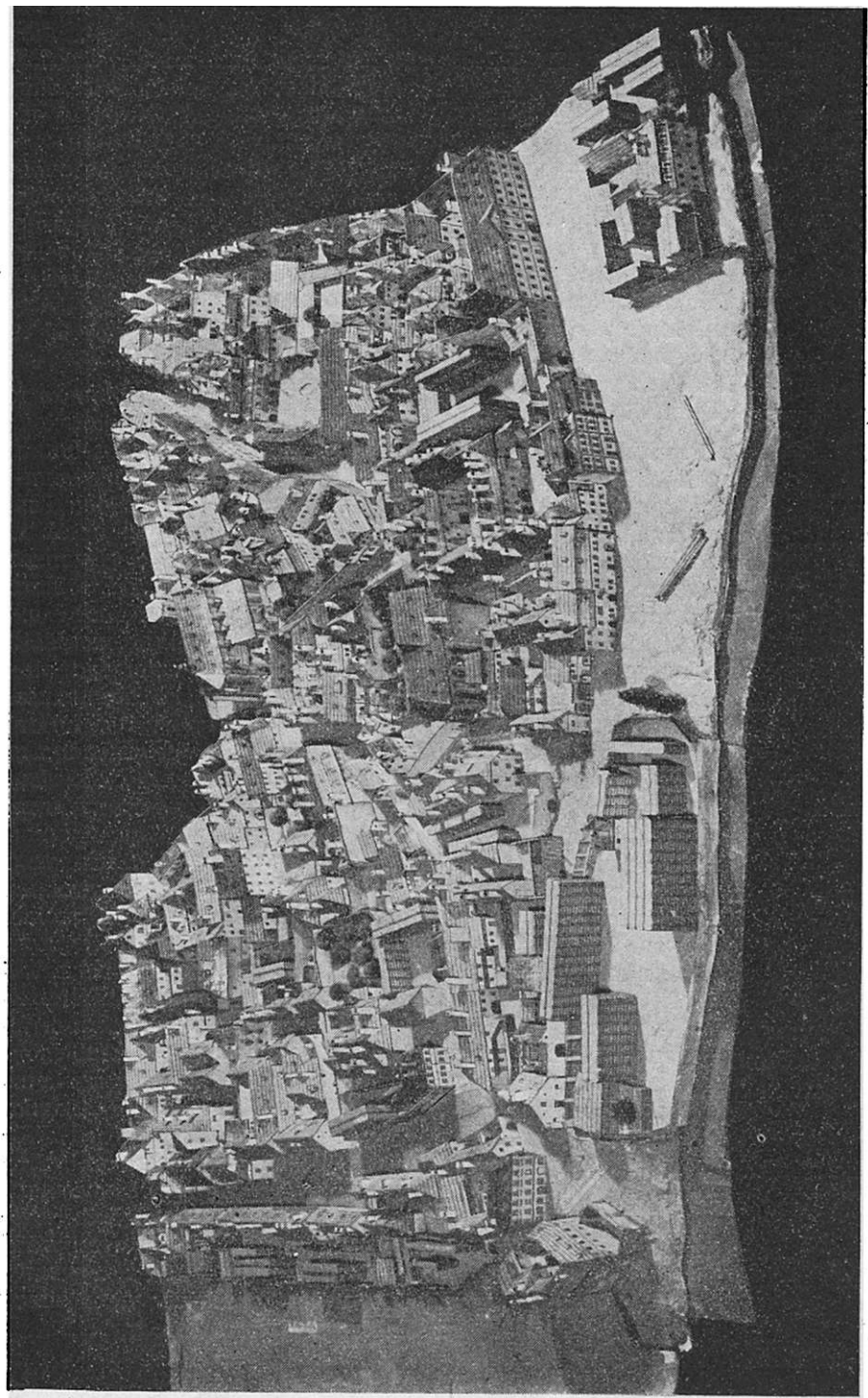
Na troskách mužského kláštera na Františku

Tato studie vznikla ze společné přednášky obou autorů pro Klub Za starou Prahu dne 24. 3. 1955, sestavené ze dvou samostatných textů. Třeba dodat, že všechna historická zjištění i závěry na nich učiněné na základě dosud neznámého archivního materiálu, jsou prací Dr. J. Joachimové, s výjimkou zápisů Pamětní knihy svatohaštalské, jež byla studována D. Líbalem, který určil též rytinu z r. 1611 a provedl stavebně analytický a urbanistický průzkum celého areálu anežsko-haštalského. Dr. Joachimová měla Topografii anežské jurisdikce z největší části hotovou již roku 1943. Nezávisle studoval místopis jurisdikce D. Líbal v rámci stavebního průzkumu anežsko-haštalské čtvrti v r. 1953. Tato dvojí práce plně potvrdila místopisné závěry o lokalisaci jednotlivých domů. Její výsledky se navzájem kontrolují a úplně souhlasí.

Označení Na Františku se dnes kryje u Pražanů s představou čtvrti kolem kláštera bl. Anežky při břehu Vltavy. Původně se říkalo „Na Františku“ v lidové mluvě pouze dvojici klášterů založených ke cti sv. Františka Anežkou Přemyslovnou. Po celé 13. a 14. století nese klášter dvojí větve řádové, klarisek a menších bratří jméno sv. Františka. V 15. století, prvně roku 1416, snad vlivem stavebních úprav, jež daly vyniknout kostelu sv. Barbory, se mluví o mužském klášteře častěji již jako o klášteře sv. Barbory. Také ženský klášter ztrácí v 16. století své dřívější pojmenování a lidově byl nazýván klášteřem sv. Anežky. V úředních aktech je zván klášteřem sv. Salvatora, podle ženského chrámu založeného Anežkou Přemyslovnou ke cti Spasitele světa.

Obojí klášter zůstal v rukou Františkova řádu, s krátkým přerušením v době husitské, až do poloviny 15. století. Koncem 15. věku jsou zmiňovány již jen dvě sestry ženského konventu. Klášter vymíral, což je vidět z toho, že roku 1515 jej postoupil král Vladislav kvardiánu a konventu mužského kláštera sv. Barbory, „dokud by zase do téhož kláštera panny řádně uvedeny nebyly“.1) Tyž kvardián, jménem Jan, žil ještě před polovinou 16. století, snad jako poslední člen mužského konventu. V té době byl však klášter již v rukou m'noritů u sv. Jakuba. Když zemřela roku 1550 panna Markéta, snad poslední sestra někdejšího konventu klarisek, která žila v klášteře až do své smrti jako bekyně, zůstal ženský klášter prázdný.2) Minorité u sv. Jakuba se jej snažili sice pro řád zachovat, ale pokus uvést do něho roku 1553 část konventu z Panenského Týnce, se nepotkal se zdarem.3)

Roku 1556 byli do opuštěného ženského kláštera uvedeni dominikáni, když museli své starodávné sídlo v místech dnešního Klementina postoupiti jesuitům.4) S příchodem dominikánů začíná se rychle měnit tvářnost klášterního okolí. Až dosud byl klášter zátiším uprostřed starých zahrad. Dominikáni rozparcelovali však tyto zahrady a rozprodali je na stavbu domků. Jejich majitelé podléhali vrchnostenské pravomoci kláštera. První dominikánský převor Frederyk Borzikowský, rodem Polák, si vyprosil roku 1558 na Ferdinanda I. i někdejší mužský klášter.5) Obdržel jej přes houževnatý odpor kvardiána kláštera svatojakubského, který držel klášter sv. Barbory starším a nesporným právem. To byl počátek konce kláštera kdysi menších

Antonín Langweil (1791—1837): Část modelu města Prahy, okolí Anežského kláštera. Stav kol. r. 1830.

bratří. Byl to zároveň počátek oné čtvrti, kterou nazýváme na Františku až dodnes. Na půdě klášterní vzniká nový útvar, jakási enkláva do práva staroměstského, cosi jako malé město v městě. Vzniká postranní právo neboli jurisdikce svatě Anežky.

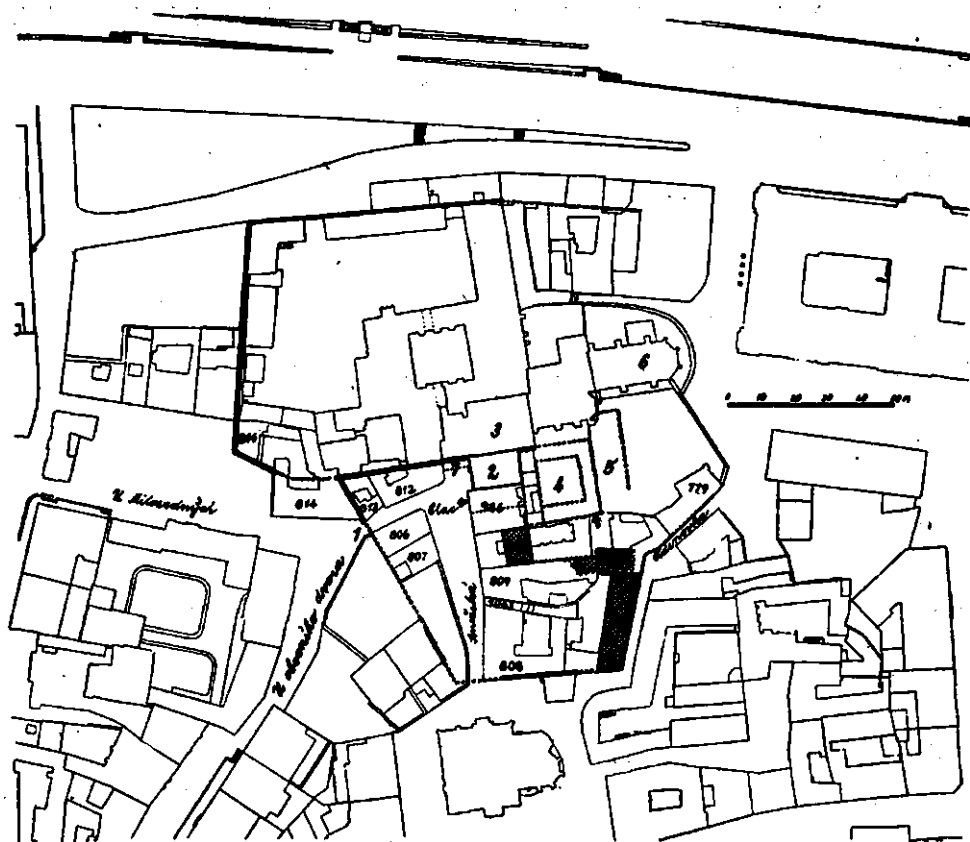
V době těchto pronikavých změn se říká pozemkům kdysi menších bratří „na Františku“, na rozdíl od pozemků ženského kláštera klarisek, které jsou označovány „na panenské zahradě“.⁶⁾ Část panenské zahrady se počala zastavovat již před rokem 1558. Borzikowský založil roku 1561 prvou knihu práva sv. Anežky, „kde se prodejové těch domův klásti a zapisovati potomně budou“.⁷⁾ Kniha Borzikowského se ztratila. Zachovaly se však 4 další knihy trhových smluv, počínajíc nejstarší z roku 1610 až do úplného konce jurisdikce v roce 1848. Díky tomu můžeme sestavit sled majitelů od doby prvního číslování pražských domů v roce 1770, nazpět až k prvním zprávám, které sahají někdy až do sedmdesátých let 16. století.

Pisatel knihy z roku 1610 očísloval si pro svou potřebu všechny tehdejší domy jurisdikce, snaže se v podstatě zachovati to pořadí, jak stály vedle sebe. Tím bezděčně umožnil představu plánu jurisdikce na počátku 17. století. V nejstarší knize se při lokalisaci jednoho každého domu uvádí ještě vždy oba sousedi, takže sestupná řada majitelů musí vždy zapadnouti mezi tyto dva sousedy, či jejich předchůdce a nástupce, jedna řada verifikuje druhou. Systematickým studiem všech zápisů bylo tedy možno přibít každý dům na jeho místo a vypracovali naprosto přesný místopis celé čtvrti. Chybou autorů starších topografií anežské jurisdikce, ať to byl Tomek v Základech, či Liva nebo Teige, bylo přehlížení a neznalost uvedených souvislostí. Základem pro ně byl Jüttnerův plán Prahy, z let 1811—1815, podle něhož se snažili identifikovati objekty zachycené v nejstarších zprávách. Přirozeně nemohlo to míti úspěch, neboť na Jüttnerově plánu jsou zakresleny domy, které v 16. a 17. století ještě nestály, a chybí v něm naopak řada domů zaniklých. Proto také všechny starší topografie anežské čtvrti jsou plny nejistoty a hemží se chybami.

Tato studie se omezuje ovšem pouze na prostranství bývalého mužského kláštera a všímá si topografie jen z tohoto zúženého hlediska. Místopis celé čtvrti je přirozeně nepoměrně rozsáhlejší a připravujeme jej společně k vydání.

Započneme domem označeným v trhové knize z r. 1610 číslem 1.⁸⁾ Je prokázáno, že stál na místě dnešního domu čp. 782 v Řásnovce. Pro tento dům byly nově objeveny trhové smlouvy ze 16. století v opisech z roku 1612 a proto tu bylo možno určití dokonce jeho prvotního majitele. R. 1568 prodal dominikánský konvent dvěma Vlachům Eliášovi Lakonovi z Luohanu a jeho bratru Antonínu pozemek situovaný „jako místo pusté mezi zdí patřící ke kostelu a ambitům našim a plotu zahradnímu, který sluje panenský, vedle nebo při obecní silnici, kteráž od kostela sv. Haštala až k řece Vltavě vede a ta ke gruntům našeho kláštera přináleží.“⁹⁾ Latinský text téže smlouvy praví v doslovném překladu „volné prostranství uvnitř příční zdi chrámu a ambitu našeho a plotu zahrady, zvané panenské“. Poněvadž víme, že jde o místo, na jehož části stojí dnes dům čp. 782, je zcela jasné, že obecní silnicí je zde míněna dnešní Řásnovka. Při ní byla netoliko hranice prodaného pozemku, ale také hranice jurisdikce. Panenský plot, to je plot panenské zahrady, odděloval pozemek od obecní silnice. Lze jej nejpravdě-

podobněji ztotožniti s nynější zdí, táhnoucí se od kostela sv. Salvatora k domu čp. 779 a dále k čp. 782. Na východní straně pozemku probíhala již tehdy ulička k řece.¹⁰⁾ Tím jest dána jeho jižní a východní hranice. Se-

Situační skizza zjištěných fragmentů minoritského kláštera na Františku v Praze. Navrhli Jiřina Joachimová a Dobroslav Líbal. 1. Klášterní brána. 2. Kaple sv. Barbory. 3. Lož kostela sv. Františka. 4. Ambit mužského kláštera. 5. Místo východního křídla mužského kláštera. 6. Kostel sv. Salvatora. 7. Vstup do kláštera domem Jana Stampacha. Silné čáry značí zachované úseky středověké hradby mužského i ženského kláštera, vytečkováním je označen rekonstruovaný běh hradby. Mřížkováním jsou označeny dosud stojící budovy mužského kláštera nebo jejich fragmenty. Tečkované čáry vyjadřují vykopané nebo hypoteticky rekonstruované zdi minoritského konventu. Šipky označují vstup a východ průchodu z domu čp. 782/1. na někdejší Anežský plac.

verní hranici pozemku, o níž pramen nemluví, tvořil zřejmě kostel sv. Salvatora. Západní hranicí byla jistě budova konventu mužského kláštera. Příční zeď, která náležela k ambitu a kostelu je velmi těžko přesně určit.¹¹⁾

Po archeologickém výzkumu z roku 1955, kdy bylo vykopáno východní křídlo mužského kláštera, lze říci jen tolik, že zmíněná příční zeď stála na východ tohoto křídla a probíhala od Řásnovky nejspíš kolmo na kostel sv.

Salvatora, tvořící zde západní hranici panenské zahrady. Zbytky této zdi je nutno hledat v zahradě domu čp. 779, na pozemku, který až do konce 17. století náležel k domu čp. 782, k němuž se vztahoval citovaný výsadní list Lakonů. Týž pramen nás zpravuje, že pozemek koupený Lakony nebyl zcela nezastavěný, nýbrž obsahoval „místo pusté (to jest nezastavěné) a zříceniny nějakého příbytku, zbořeného mazhaus tak řečeného se sklepem podzemním s zdmi a grunty jeho předešlými na čtyřech místech založenými“. Polohu mazhausu blíže určuje sklep pod ním, o něm se totiž píše při sousedním domě, dnes čp. 783, k roku 1576, kdy tento dům koupil Jiří Stampach „i s tím sklepem pod Eliášem“.¹²⁾

Sklep musel tedy ležet těsně podle domu čp. 783, proto také nad sklepem stojící „mazhaus“ těsně sousedil se Stampachovým domem a nemohl stát na panenské zahradě.¹³⁾

Velmi zvláštní je ovšem popis zřícené budovy na čtyřech místech založené, která stavebně souvisela s mazhausem. Vzbuzuje totiž představu budovy o čtyřech křídlech.

Panenská zahrada byla roku 1568 zřejmě ještě oddělena od pozemku mužského kláštera příční zdí. Zeď ta stála, byť silně porušená, ještě v roce 1629. Dovídáme se o ní při šacování domů, které tohoto roku byly navrženy k vykoupení pro konvent klarisek, jenž po přesídlení dominikánů k sv. Jiljí měl znovu osídlit původní ženský klášter.¹⁴⁾

Šacovací komise z 15. 5. 1629 označuje dům kdysi Lakonů s jeho přístavky „v kněžskéjch se zahrádkou“ a oceňuje jej na 788 kop míšenských. „Poněvadž nic jiného než samé místo po jedné straně kostela sv. Anežky (lidově název pro kostel sv. Salvatora) a zdi staré klášterské jsou, které (zdi) oni obyvatelé těchž domečků nestavěli, nýbrž na mnoha místech k svému pohodlí vylámati dali“. O zdi se praví, že bude třeba ji vyspravit a dostavět do předešlých proporcí a na některých místech dokonce z gruntu vyvést „tak aby do téhož konventu panenského a zahrady jich se odnikud jako za starodávna hleděti nemohlo.“ Prvá šacovací komise z 3. 2. 1629 mluví o domě „pana Marcela, kde zahrada panenská jest se všemi příležitostmi“ a oceňuje vše na 840 kop míšenských.¹⁵⁾ Z dvojího označení pozemku vidíme, že stál „v kněžskéjch“, to jest na půdě mužského kláštera, a že k němu patřila panenská zahrada. Tato byla částí původní zahrady panenské, východně sv. Salvatora, od níž byla oddělena otevřením zmíněné již uličky k řece.

Ve výsadním listě pro bratry Lakony zrušil klášter původní výhradu, kterou si činil v době před 1568 „na místo při kuchyni staré kudy bychom dle potřeby z ambitu našeho k dotčené silnici (Řásnovce) průchod míti mohli.“ Bude úkolem archeologického průzkumu určití přesně místo objektů lokalizovaných v pramenných zprávách.

Dům čís. 1 nejstarší zachované tržové knihy, nyní čp. 782, byl postaven v době, kdy pozemek měli bratři Lakonové nebo již jen jeden z nich. Při smlouvě o sousední dům čp. 783 z roku 1576 se uvádí v sousedství s domem Eliáše Vlacha. Nutno podotknouti, že na Františku sídlilo tou dobou více Vlachů, jejichž vlastní jména jsou k nepoznání zkomolena a jež v sousedském styku nebyla ani užívána. Tito Vlaši bývali označováni křestním jménem a příjmením Vlach. R. 1579 vlastnil pozemek Lakonů jiný Vlach, totiž Scipio Píramus z Ferrarie s manželkou Dianou. Dovídáme se, že téhož roku

koupil od kláštera za 33 kopy míšeňské „místo pusté na panenské zahradě, z kteréhož prve ke klášteru žádný užitek nepřicházel, kteréhožto místo je mu vyměřeno od marštále jeho, kteráž leží podle ulici za farou sv. Haštala 10 kročejů a odtud až k velkému pilíři kostela sv. Anežky“.¹⁶⁾

Fara sv. Haštala byl dům čp. 784, který jest skutečně 10 kroků od čp. 782. Zdá se proto, že k zřízení Píramovy maštale bylo užito někdejšího mazhausu nebo jeho části. Cena příkoupného místa není velká, snad šlo již jen o prodej panenské zahrady, která z majetku Lakonů přešla nějakým způsobem na klášter. Pozemek koupený Píramem sahal až ke kostelu sv. Salvatora. Svědčí o tom okolnost, že Píramovi nebylo dovoleno zastavět pozemek dál než 14 kroků od něho, aby neubral kostelu světla. Výsadní list Scipiona Pirama přináší i další zajímavý poznatek. Píramovi se v něm dostává totiž povolení, „že mezi těmi zdmi, kteréž jsou podle domu Sebestiána Vlacha ze strany jedné a Kryštofa Vlacha ze strany druhé, on pan Scipio i budoucí jeho co se jím jen líbiti bude budou moci stavěti a to místo mezi těmi zdmi, totiž to starej ambit svaté Panny Barbory tak jest vysoko jak jest bylo klenuté, k užítíku svému přivěsti“. Tato zpráva jest zvláště důležitá, poněvadž dokládá existenci ambitu mužského kláštera k roku 1579. Svědčí dále o skutečnosti, že tento ambit, užívaný ještě roku 1525 podle zprávy kroniky Bartoše písaře, byl r. 1579 již bez klenby. Užitý výraz „ambit svaté Barbory“ v citované smlouvě jest novým bezpečným dokladem, že tu šlo o mužský klášter. Píramova výsada se týká pravděpodobně křídla západního a jižního. Obě křídla lze bezpečně určit, neboť dům Sebestiána Vlacha stál na městišti nynějšího čp. 986 a Kryštof Vlach vlastnil pravděpodobně nynější dům čp. 810. Oběma křídly byl Píramovi v roce 1579 povolen průchod „také jemu v tom povolujeme skrz též místo pod dům nahoře jmenovaného Sebestiána Vlacha podle kostela sv. Panny Barbory po pravé ruce on i budoucí jeho volný průchod míti mají a dveře udělati a je zamykati, jakžkoli bude chtíti“. Z provedeného rozboru pramenů plyne překvapující závěr, že s východním křídlem ambitu sousedila panenská zahrada. Spíše by se tu dala čekat zahrada bratří. K výkladu této anomalie nutno se vrátit až do 13. století, a to do doby, kdy Menší bratři převzali po přesídlení špitálního bratrstva duchovní i hospodářskou správu ženského kláštera. Původně nebylo s mužským klášterem počítáno, takže byl vtačen na místo postoupené mu konventem ženským. Týž byl zprvu nejspíš obklopen zahradami koldokola.

Uvedená zjištění archivního bádání vrhla pronikavé světlo na stavební poměry části mužského kláštera. Zbývá nyní jednotlivé pramenné údaje si ověřiti na nynějším stavebním stavu domu čp. 782. Předem lze říci, že tu jest naprostá shoda. V jižním křídle domu čp. 782, které sousedí bezprostředně s čp. 783, se zachoval totiž velký sklep s půlkruhovou valenou klenbou, nepochybně středověkého původu, v jehož západní stěně se rýsuje prostý zazděný vchod. Mohutné středověké zdívo lze sledovati i v přízemku, kde byl na vnější straně ze dvora domu čp. 783 zjištěn fragment gotického ostění portálku či okna. Toto jižní křídlo jest tedy zbytkem funkčně zatím bližze neurčené budovy mužského kláštera, jejíž přízemek byl oním mazhausem, velkou síní, v pramenech zmíněným. Velký sklep jest totožný se sklepem pod Eliášem, uváděným v pramenech 16. věku. S hlediska místopisu mužského kláštera jest velmi důležitá zmínka o staré kuchyni. Víme,

že kuchyně u středověkých klášterů bývala vždy v křídle odvráceném od kostela vedle refektáře, v našem případě bylo by to v křídle jižním, na parcele domu čp. 810.

Třeba se k doplnění místopisných poznatků zmíniti stručně o dalších osudech domu číslo 1, nyní čp. 782. V r. 1667 byla od tohoto domu Marcellovského odprodána zahrada se stavením na ní, zdi ohradní a komůrkou pro potřebu zahradní.¹⁷⁾ Při této zahradě vyrostl nynější dům čp. 779. Byl ve stavbě ještě r. 1726, kdy jeho poschodí bylo dosud nedokončeno. Stál tehdy ovšem pouze menší, západní, díl nynější budovy, ostatek byl připojen až v druhé polovině 18. století. Pokud se týče domu čp. 782, sestával tento původně z jediného jižního křídla a dvora, kterým vedla služebnost jízdy do zahrady nynějšího čp. 779, zrušená v roce 1738. Někdejší zazděný vchod do zahrady byl při úpravě zdi nalezen. Dům čp. 782 „Marcellovský“, byl později opětovně přestavěn a rozšířen, naposled v druhé čtvrtině minulého století, kdy dostal svou nynější podobu, která navenek cele zastřela jeho původní jádro, sahající až hluboko do středověku. Za poslední úpravy byla zvýšena i úroveň přízemku a dvorku, předtím pokleslá proti ulici, podobně jako tomu je dodnes u čp. 779.

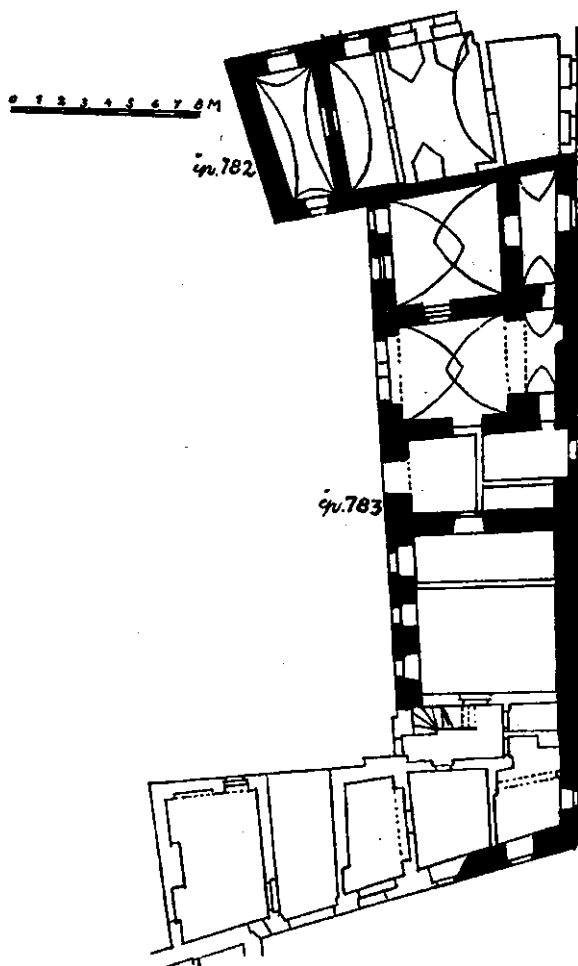
Přejdeme nyní k sousednímu domu, dnes čp. 783. Prvním jeho majitelem vůbec byl Jiří Stampach, který r. 1576 koupil od dominikánů „dům na Františku vedle domu Eliáše Vlacha z jedné strany a při zdi krchova sv. Haštala se strany druhé, jakž jej prve v užívání a nájmu měl i s tou komorou pod Eliášem s přední zahrádkou a půlstudnicí“.¹⁸⁾ Lokalisace vedle domu Eliášova a hřbitovni zdi znamená, že nynější dům čp. 808 tehdy ještě neexistoval. Stampachův dům stál na Františku, to jest na pozemku kdysi mužského kláštera. Při prvním šacování domu roku 1629 se mluví o stampachovském domě takto: „dům Jana Stampacha, jenž v něm bydlí, tu kdež prve ložnice jinak dormitorium pánů páterů bývala a kde nyní zpovědník bydliti má“. Při druhém šacování téhož roku je dům Stampachův veden jako „z konventu druhého a dormitoria páterů spravený“. Druhým konventem jest jasně zmíněný konvent mužský, protože předtím zmiňuje se odhad o druhém šampachovském domě (vedle nynějšího čp. 812) při ženském konventu.

Byla tehdy zřejmě ještě živá tradice existence mužského kláštera v těchto místech. Nemohlo tu jíti o původní dormitář kláštera menších bratří, neboť to odporuje základním dispozicím středověkých klášterů. Snad to byla budova užívaná jako dormitář nouzově v 15. či 16. století. Vědělo se však jistě, že Stampachův dům pochází ze středověkého mužského kláštera, proto také mínili tam usídlit zpovědníka klarisek.

Prodej stampachovského domu roku 1576 byl dalším krokem k likvidaci mužského kláštera, která pokračovala v zápětí r. 1579 prodejem části ambitu Píramovi. Číslo 3 a nikoliv č. 2, které by mu patřilo podle jeho polohy, dostal stampachovský dům v knize z r. 1610 z toho důvodu, poněvadž měl původně vchod nikoliv z Řásnovky, ale z nynější Anežské ulice, tehdy Placu, úzkou uličkou, která se zachovala dodnes. Podle svého vchodu stál tedy dům na třetím místě, kdežto jeho soused čp. 808 na druhém. Zmínka o přední zahradce a studni připomíná popis mužského kláštera

z r. 1433, kde dům se studnicí a zahrádkou jest označen jako dům kvardiánovy čeledi.¹⁹⁾

Uměleckohistorický průzkum domu čp. 783 je v naprosté shodě s výsledky bádání pramenného. Dům čp. 783 stojící na nároží Řásnovky a ny-

Půdorys přízemí domů čp. 783/I. a 782/I. v Praze I v ulici Řásnovce.

nějšího Haštalského náměstí, jest dvoukřídlá budova, nyní zevně bez jakéhokoliv členění. Zajímá nás především její dlouhé východní křídlo do Řásnovky, nyní v části jižní dvouposchoďové, v severní jednopatrové. Zevně zcela prostý dům ukrývá v severní polovině velmi pozoruhodné gotické prostory. Od severu k jihu jsou tu dvě vysoké místnosti zaklenuté lomenou valenou klenbou, po jejich východní straně při Řásnovce probíhá, nyní přerušená, úzká chodba, sklenutá rovněž lomeně valeně. Další přízemní míst-

nost, již porušená, měla zřejmě klenbu žebrovou. Ostatní prostory domu byly při opětovných přestavbách pozměněny. Průzkumem bylo však bezpečně zjištěno, že celé dlouhé východní křídlo domu Stampachovského jest v přízemí i v prvním patře gotické. Uspořádání zachované v severní části přízemí, totiž vedle sebe řazené místnosti s přilehlou úzkou chodbou je zřetelně odvozeno z dispozic domů románských. Budovu či alespoň její severní část třeba datovati nepochybně již do druhé poloviny 13. století.

Dům čp. 783 byl postižen francouzským požárem v r. 1689. Roku 1715 nebyl však dosud vystavěn. V roce 1717 byl vyveden západní štít. Popožárová rekonstrukce vytvořila dvouposchodové jižní křídlo, jak je názorně předvádí již panorama Huberovo. Vyrostlo tehdy patrně jako novostavba. Současně byla pronikavě upravena i původní gotická budova. Méně významné stavební úpravy se uskutečnily na přelomu 18. a 19. století. Všechny uvedené zásahy jsou však v podstatě nevýtvarné, takže při budoucí asanaci domu bude možno východní křídlo obnovit v jeho středověké podobě.

Situování domu při ulici na samém okraji mužského kláštera nasvědčuje s velkou pravděpodobností pramenné interpretaci výčtu budov smlouvy z roku 1433. Byl to opravdu nejspíše dům kvardiánovy čeledi.

Další dům, dnes čp. 808, ležel již na Placu, tak se v 16. století nazývala dnešní Anežská ulice. Ta nebyla tehdy tak úzká jako dnes. Jednak celá fronta domů severně čp. 808 stála v poněkud ustouplé uliční čáře, jednak též proto, že protější pozemek farní zahrady svatohaštalské nebyl dosud ohrazen. Dům čp. 808 se původně nazýval za mříží nebo za mřížkou, protože ležel těsně při mříži svatohaštalského hřbitova. Tou dobou se mříží do anežské jurisdikce chodilo a dokonce i jezdilo.²⁰⁾ Mříž byla zasazena v někdejší ohradní zdi kláštera, tehdy hřbitovní, která tvořila na této straně hranici svatoanežské jurisdikce.

První zmínka o domě čp. 808 jest zapsána v nejstarší pamětní knize svatohavelské, která byla dlouhou dobu nezvěstná. Pamětní kniha totiž obsahuje opis zápisu z r. 1574, kdy klášter postoupil „místo prázdné k vystavění domu podle krchova svatého Haštala, tak široké a dlouhé, jakž jest ta zeď krchovní a zase ode zdi krchovní přes zahradu ke zdi, kdež on Jiří Stampach, mosazník uličku svou má do domu jeho“, mistru Ambrožovi Destuczyovi de Mohain, zedníku.²¹⁾ Týž mohl na postoupené parcele stavěti, nikoli však na zeď krchovní. Citovaný zápis má rozhodující význam pro přesnou představu rozlohy mužského kláštera. Dokazuje, že na městišti domu čp. 808 byla ještě v roce 1574 zahrada, ohrazená na jihu svatohaštalskou hřbitovní zdí. Ze zápisu jest dále patrné, že již tehdy existovala zmíněná ulička na Plac.

Stavební historie dnešní jednoposchodové dvoukřídle budovy čp. 808 jest velmi složitá. Treba si povšimnouti především jižní zdi jižního křídla v přízemí i v patře, částečně nápadně silnější než všechno ostatní zdivo. Lze nadhoditi se značnou pravděpodobností, že je to fragment ohradní zdi středověkého mužského kláštera. V r. 1600 vlastnil dům známý stavitel Jan Dominik de Barifis a po něm Tomáš Kurzenberger, rovněž mistr cechu zednického. Dnešní budova pochází v podstatě z přestavby po francouzském požáru r. 1689. Sklepy jsou ovšem starší. Menší úpravy, oba štíty a pavlače patří až ranému 19. století. Nízká silueta domu i jeho hmoty jsou důležitým článkem starého zastavění kolem sv. Haštala.

Přes zmíněnou již úzkou uličku, jež byla zastavěna až v roce 1853 nynějším nejmenším domem pražským čp. 1043, sousedil dům u mřížky s domem „u černé růže“, čp. 809. Na jeho pozemku stály na počátku 17. století domy dva. V nejstarší dochované knize svatoanežské jurisdikce z r. 1610 měly číslo 4 a 5.

Dům označený tehdy č. 4 nestál zřejmě přímo na Placu, protože podle pramenných zpráv sousedil se Stampachovským domem v Řásnovce a měl zřejmě vchod z uličky.²²⁾ Dům č. 5 byl na Placu. Byl zván „U černé růže“. Oba domy se sloučily v roce 1671 v jeden, který shořel r. 1689. Je zajímavé, že dům U černé růže vlastnil v roce 1664 známý malíř Karel Škréta s manželkou Veronikou.²³⁾

O počátcích domu není zatím pramenných zpráv. Pouze z existence zmíněné uličky v roce 1574 lze důvodně soudit, že po její severní straně byla zahradní zeď.

Počínajíc domem čp. 809 až k ženskému klášteru, se zachovala ku podivu podoba celé západní fasády Placu, nynější Anežské ulice, na soudobé rytině líčící plenění kláštera za vpádu Pasovských v roce 1611.²⁴⁾ Je to bezpochyby nejstarší pohled na pražský uliční prostor vůbec. Rytina byla již opětovně publikována, avšak nikoli správně zhodnocena. Souviselo to nepochybně s neznalostí topografie jurisdikce. Jen nepatrným okrajem je na rytině zachyceno severozápadní nároží domu čp. 808, který byl již tehdy jednopatrový. Za ním je velmi zřetelně naznačena známá ulička do domu čp. 783, jejímuž ústí je představen nízký přízemní domeček, o kterém není však žádných zpráv.

Po severní straně uličky následuje předchůdce nynějšího domu čp. 809, tehdy jednoposchoďová hrázdná budova s trojúhelníkovým štítem, jehož hrázdná konstrukce postrádá výplně. Na rytině je patrna po východní straně Placu nevysoká zeď, probíhající před řadou domů, jistě ještě z doby mužského kláštera.

Dnešní dům čp. 809 nemá ovšem s domečkem na rytině nic společného. Sestává ze dvou křídel. Přední budova do Placu, původně jednopatrová, vznikla jako novostavba na přelomu 18. a 19. století. Ve sklepech se ukazují zcela nejasné fragmenty staršího stavu. Zadní křídlo jest ještě mladší než přední, cele postavené až kolem poloviny 19. století. V nejvýchodnější části jeho sklepu se však zachovaly nevelké, ale významné fragmenty starší, převážně již z doby gotické.

Ve východní zdi se rýsuje především půlkruhový oblouk gotického portálu z cihel, který dnes vyčnívá pouze 85 cm nad sklepní úroveň, doklad, že sklep byl původně značně hlubší. Třeba tu připomenouti, že cihlový portálek směřuje do zasypaného suterénního prostoru v čp. 782, do něhož z velkého sklepa tohoto domu míří rovněž zazděný gotický vchod. Lze předpokládati, že oba portály vedly ke schodišti, jímž se vystupovalo nejspíše na nynější dvorek čp. 783. V této souvislosti nutno upozornit na zajímavé zakřivení ohradní zdi uličky do domu stampachovského, jehož hlubší význam si zatím nelze řádně vysvětliti. Není pochyby o tom, že archeologický průzkum v celém areálu domu čp. 809 přinese jistě velmi zajímavé poznatky o detailnějším disposičním uspořádání této části kláštera.

I u dalšího domu na Placu, směrem k ženskému klášteru, nyní čp. 810, chybí zatím písemný doklad ze 16. století. Nelze proto historicky doložit

jeho vztah k bývalému mužskému klášteru. Smlouvy ze 17. století prozrazují, že dům dosti značně ustupoval za dnešní uliční čáru. Roku 1612 dostal jeho tehdejší majitel povolení, „aby mohl při domě svém udělat sobě pavlač, vystupující ze zdi tak jakž roh světnice Melichara Nergera vystupuje a nad tou pavlačí přístřeší kdež také pokoj pro osobu gruntu udělati mají a pod tou pavlačí jedno okno buďto do nějakého krámu pro prodávání chlebu neb jiného“.²⁵⁾ Na rytině z roku 1611 ještě tento výstupek nevidíme. Stejně tak nevystupuje rohem vpřed ani další dům Nergerův, č. 7 trhové knihy. Roku 1679 se přední budova domu posunula poněkud do Placu, když tehdejší majitel koupil od práva sv. Anežky „klenutý žalář v předku svého zbořeníště i s kouskem Placu na zarovnání zdi“.²⁶⁾ Tento žalář byl snad středověkého původu, z bývalého kláštera. V roce 1617 dostal majitel domu povolení vylámat do zdi klášterské na krchov patřící dvě malá okénka. Hřbitov byl tou dobou již na místě rajského dvora někdejšího mužského ambitu.

Dům čp. 810 je nyní stavebně velmi komplikovaná trojkřídlá budova na obdélné parcele s drobným severním výstupkem. Přední díl sestává ze dvou traktů, novodobého z druhé čtvrti minulého století při ulici a jednoposchodového traktu dvorního. Již při letném pohledu do plánu je zřejmo, že obdélné stavení dvorního traktu souvisí nedílně s gotickým mužským konventem. Středověký původ této části domu čp. 810 byl ostatně plně potvrzen zjištěním ve sklepe, kde se zachoval zazděný cihlový gotický portálek. Vzhledem k úrovni gotického ambitu zjištěné drem Borkovským lze důvodně souditi, že nynější sklep byl původně sníženým přízemím.

Další význačný fragment mužského kláštera se ukázal na západní stěně přízemí drobného domečku, vysunutého do bývalého hřbitova. Rýsuje se tu čelní oblouk gotické žebrové klenby ze 14. století, takže v souvislosti s nálezem stejných oblouků na východní stěně kaple, Tormkem mylně označené za sv. Michala, byla existence ambitu minoritského kláštera prokázána ještě před archeologickým výkopem.²⁷⁾

Archeologický průzkum ovšem prokázal, že i severní zeď dvora domu čp. 810 spočívá na jižní obvodové zdi mužské křížové chodby. Z toho důvodu lze nadhoditi, že dnešní dvůr zabírá snad prostor někdejšího jižního křídla mužského kláštera, kde býval zpravidla refektář. Třeba si též připomenouti existenci staré kuchyně zmíněné v souvislosti s domem čp. 782. Kuchyně sousedila totiž bezprostředně s refektářem. Definitivní odpověď na tuto otázku může dáti ovšem opět archeologický průzkum.

Dva nejsevernější domečky na této straně Placu, dnešní Anežské ulice, v knize z roku 1610 označené číslem 7 a 8, shořely při francouzském požáru v roce 1689, který zasáhl ostatně celou jurisdikci. Zatím co ostatní postižené objekty byly vybudovány znovu, spáleniště obou domečků zůstalo již nadále nezastavěno až těsně před polovinu 19. století, kdy na jejich místě vyrostl dům čp. 986.

Domek č. 7, sousedící s čp. 810, slul až do svého konce libišerovský, druhý domek, č. 8, při kostele, byl již při první dochované smlouvě situován „podle kostela sv. Barbory po pravé ruce“. Roku 1599 povolil klášter jeho majitel, „aby zeď, která leží za kostelem sv. Barbory při domě jeho jdoucí na krchov velký mohl deset loket nadýl a půl páta lokte našir stavěti, lámati a trámy do zdi klásti podle své vůle“. Byl to zřejmě severní cíp

Pasovští plení Anežský klášter v Praze 15. února 1611. Soudobá anonymní rytina (poškozena odštíženým úzkým pruhem na pravé straně). Sbírky Národního musea v Praze. — Foto archiv Orbis-Štenc.

západního křídla ambitu, v jehož rajském dvoře byl tehdy již hřbitov vykopaný drem Borkovským r. 1953. Když pak klášter potřeboval v roce 1606 místo pro kostnici, vrátil mu majitel domku č. 8 tento cípek ambitu a obdržel za náhradou „místo ležící prázdně a neužitečně mezi domem Markyty Francozy (čp. 810), domem Melichara Negera (č. 7 libišerovský) a kostelem sv. Barbory (větší část západního křídla bývalého ambitu), „kdež někdy průchodiště skrze dům jeho propuštěno bylo sousedům již z tohoto světa sešlým“.²⁸⁾

Pasovští plení Anežský klášter v Praze 15. února 1611. Ilustrace z díla Jana Dolenského: Obrázkové dějiny národa českého. Praha, Vilímek 1910, str. 377, podle nezvěstného nepoškozeného originálu předchozí rytiny. Na obou pohledech jsou vpravo domy čp. 809, 810/l. a dva v sousedství kaple sv. Barbory na místě dnešního čp. 986/l. Nalevo dům čp. 807/l., v pozadí čp. 812/l. a zaniklý dům Jana Stampacha. Ilustrace zachovala zcela vpravo ještě roh domu čp. 808/l., který byl z originálu Národního musea odstřižen.

Zpráva uzavírá historii průchodu v ambitu, prodaném roku 1579 Scipionu Píramovi, jak o tom bylo hovořeno při domě čp. 782 v Řásnovce. Uvedli jsme při té příležitosti, že Píramovi byl tehdy povolen průchod jižním a západním křídlem ambitu a dále pod dům Sebastiana Vlacha. Téhož roku vlastnil však dům podle kostela sv. Barbory Sebastián Pager, který jest jasně totožný se Sebastiánem Vlachem Píramovy smlouvy.²⁹⁾ Trhovou

smlouvou domu Sebastiana Vlacha-Pagera z r. 1579, v níž jest tento situován napravo od kaple sv. Barbory, hleděno z náměstí, a smlouvou Píramovou z téhož roku, kdy byla kaple sv. Barbory situována napravo od průchodu domem Sebastianu Vlacha, hleděno z ambitu, jest naprosto jasné a jednoznačně prokázáno, že t. zv. kaple sv. Michala jest ve skutečnosti kaplí sv. Barbory. Mylné pojmenování zavinil Tomek, který chybně označil jako sv. Barboru kostel zasvěcený od 13. stol. sv. Salvátoru. Omyl Tomkův byl vyvrácen již v roce 1940.³⁰⁾ Tím byla současně identifikována i zpráva Beckovského o požáru kaple sv. Barbory v roce 1689. Kaple tehdy přišla o svou gotickou klenbu a byla poté zbarokována. Kaple sv. Barbory i s oběma uvedenými domečky je velmi dobře zachycena na zmíněné rytině vpádu Pasovských z roku 1611. Dobře je na ní vidět nárožní opěrák kaple, tehdy volný a nezakrytý domem čp. 986, zajímavý doklad přesnosti rytiny.

Těsně při západním průčelí kaple sv. Barbory stával další dům, rovněž již dávno zaniklý, který byl původcem knihy z r. 1610 označen číslem 9. V r. 1600 jest tento lokalisován jako ležící „mezi dveřmi kláštera sv. Anežky, tak také kudy se do kostela chodí“.³¹⁾ Lokalisace jest na první pohled poněkud zvláštní, ale vysvětluje ji další zpráva šacování z roku 1629, která mluví o domečku ve dveřích „skrže který se chodí do konventu panenského“. Domem se muselo procházeti tedy již v roce 1600. Dům jest velmi dobře zachycen na rytině z r. 1611. Roku 1622, kdy se domeček stal majetkem Jana Stampacha, je situován mezi kaplí sv. Barbory a domem Andrese Kostreicha (nyní čp. 812). Tento dům, jehož část snad stála i za vysokou zdí ženského kláštera, připadl roku 1632 darem klariskám a po svém zániku nejpozději v r. 1689 nebyl již obnoven.

O dalším domě, označeném v trhově knize jurisdikce číslem 10, dnes čp. 812, mluví se již r. 1594 jako o domě ležícím při zdi klášterské. Podle odkazu na ztracené dnes knihy postranního práva sv. Anežky se zdá, že nějaká jeho část byla i za klášterní zdí, jinak by byl majitel nepotřeboval tři lokte širokou uličku skrže klášterskou zeď, na kterou dostal zápis. Byla mu též povolena pavláška, která, jak se zdá, byla rovněž za zdí. V 17. století jest dům čp. 812 lokalisován „na Place jdouc do kláštera po levé ruce při samých dveřích“.³²⁾ Dům byl podobně jako zmíněný již čp. 809 v majetku malíře Karla Škréty, jehož manželka Veronika zdědila jej po Alžbětě Lupochové. Později byl dům pojmenován Pod pavláčkou.

Dnešní dům čp. 812 jest architektonicky bezcenná novostavba z roku 1844, na poněkud odchylné parcele než byl dům starší, jevíci se na Langweilově modelu jako půvabná budova z konce 18. století. Původní domeček je dobře patrný na rytině z roku 1611. Byla to bídná, jednopatrová dřevěná stavbička s vnějším schodištěm z Placu. Na rytině vystupuje za domem vysoká zeď ženského kláštera, kterou převyšuje značně starý, gotický západní štít loď sv. Františka, bez krovu, shodně jako na Saveryho pohledu na Prahu kolem roku 1615.

Tato skutečnost nebyla dosud badateli o Anežském klášteře zhodnocena. Jest jisto, že kostelní loď byla tehdy bez krovu a velmi pravděpodobně i bez klenby. Jest otázka, zda se nemá na loď kostela sv. Františka vztahovati zmínka dobrého zdání pochozí komise, udánlivě z doby kolem

r. 1570, „kterýžto dům Boží na střechách i klenutí velmi hyne a mnohé čisté kaply nejsouc přikryté se boří i také jedna nedávného času se pobořila a slušné by bylo, poněvadž týž klášter tak důkladně vystavěn byl, aby ty střechy opravovány byly a tak dokonce spuštěny nebyly neb takoví klášterové nemalá ozdoba království toho jsou byli“.³³⁾ Jest tudíž značně pravděpodobné, že loď kostela sv. Františka se zřítila za dominikánů v druhé polovině 16. století a z trosek již nepovstala.

S domem čp. 812 sousedí na západě dům čp. 813, zvaný V malém domku; stál rovněž již v 16. století, protože r. 1607 se praví o jeho tehdejší majiteli Floriánu Weberovi, že jest jeho šestým hospodářem. Dům byl v r. 1609 situován jako ležící blízko kláštera, při bráně neb fortně. V souvislosti se zmíníme o lokalizaci domu protilehlého, nyní čp. 806 „u červeného kola“. V roce 1601 byl situován jako „dům na placu podle branky, kudy se do Placu a kláštera chodí, nárožní na pravé straně ležící“.³⁴⁾ Spojením těchto dvou zpráv lze určití zcela přesně místo vstupní klášterní brány, která stávala právě mezi oběma zmíněnými domy.

Dům čp. 813 není navenek příliš zajímavý, sestává ze dvou traktů dělených těsným dvorkem, přední starší jest jednoposchoďový, zadní dvoupatrový byl postaven s výjimkou sklípků před polovinou 19. století. Nápadná jest však silná zeď mezi čp. 813 a 814, jejíž povšechně jihovýchodní směr se přesně shoduje s jihozápadními štíty domů čp. 806 a 807 i se severovýchodní zdí domu čp. 789, haštalské školy, pozdější fary. Lze vysloviti s největší pravděpodobností domněnku, že mezi čp. 813 a 814 se dosud zachovala středověká hradba mužského kláštera. Na nároží domu čp. 813 je dokonce patrný náběh oblouku fortny z cihel. Týž existoval ještě v r. 1830 a byl zrušen snad až roku 1843, kdy byl jednoposchoďový dům čp. 806 vystřídán nyníjší klasicistní novostavbou od Josefa Maličkého.

Dům čp. 807, tvořící společně s čp. 806 nárožní ostrůvek zastavení při vstupu do kláštera, jest r. 1607 situován na Placu při domě Josefa Kerbera (čp. 806) a z druhé strany při Barevně pánů staroměstských. Barevna se domu čp. 807 bezprostředně nedotýkala, ale stála volně již na městských gruntech. Jest to nyníjší dům čp. 788 a 789.

Důležité místopisné poznatky byly tu učiněny při studiu zádušních knih svatohaštalských. Podle zápisu z r. 1580 koupil tehdy Cyriak Stahl od záduší „dům skrovný na krchově vedle vrat zadních jdouce z Františka po levé ruce“. Jest to předchůdce nyníjšího domu čp. 789. Zadní vrata jsou totožná s mřížkou vedoucí ze hřbitova sv. Haštala na Plac svatoanežské jurisdikce.³⁵⁾

Týž Cyriak Stahl koupil pak v roce 1585 od dominikánského kláštera místo prázdné, jež slove na Františku, ležící podle jeho domu „zděli ode zdi počnouce od mříže krchova svatého Haštala až ke dvorečku Tomáše Lefelmona (čp. 807) a s šíří, jakž ohrazení téhož dvorečku ukazuje“.³⁶⁾ Je to místo po jihovýchodní straně čp. 807 a západně nyníjšího prostoru Anežské ulice, dnes zbytek farské zahrádky svatohaštalské. Uvedený pozemek vlastnila v r. 1593 Alžběta Korálková z Kroszwicz, jež si toho roku stěhovala u české komory, že převor kláštera sv. Anežky zbořil zeď nějakou při téměř domě (dnes čp. 789) a pro pohodlí jeho (to jest domu) s nemalým nákladem vystavěnou a na to místo některá jiná stavení vystavěti dal, čeho že by proti smlouvě a hamfestu učiniti neměl“.³⁷⁾ Jde tu o příční zeď mezi zahradou a domem čp. 807, který patrně v devadesátých letech

16. století vznikl na místě dvorečku Tomáše Lefelmona. Pozemek byl zřejmě společně s domem prodán v r. 1620 Voršilou Florynovou z Cymperka úředníkům záduší svatohavelského na vystavění školy a rozšíření hřbitova.³⁸⁾

Úředníci záduší svatohaštalského uzavřeli dne 4. července 1620 s Josefem Kerberem a jeho manželkou Annou smlouvu, v níž se Kerber zavázal na svůj náklad na místě staré zdi, údajně osadníků sv. Haštala, z jejího materiálu vystavět zeď novou, která měla mu pak připadnouti do vlastnictví. V této zdi bylo povoleno Kerberovi prolomit dvě okénka na krchov jdoucí. Zápis se týká zřejmě úseku středověké klášterní hradby podél západní strany domu čp. 806. Hřbitov se tedy prostíral nejen na jih od domu 807, nýbrž i na západ od domů 806 a 807.

Téhož roku a dne uzavřeli úředníci záduší podobnou smlouvu s Kryštofem Hoffnerem a jeho manželkou Voršilou, „aby zeď vlastní (údajně) pánův osadních, kteráž při domě jeho postavena stojí zbořiti a na místě tom jinou novou z toho kamene vyzdvihnouti dal.“³⁹⁾ Ponecháno mu na vůli starou zeď zeď vycvikovati a ponechati ji jako vlastní“.

Téhož roku 1620 na podzim uplatnil však na svatohaštalskou školu i díl hřbitova, původně klášterní, nárok dominikánský klášter sv. Anežky. Převor vytykal, že svatohaštaltští osadníci „plac aneb místo při krchově jich patřící klášteru zabrali a obehnali novou zdí, též »zosobili« si zeď vedle barevny (čp. 788—789) a nyní nové školy jejich napříč běžící a již zbořenou a na ní také díl té školy jako pilíř vyzdvihli“.⁴⁰⁾ Spor skončil nakonec smírným vyrovnaním v r. 1622, jímž pozemek, někdy Cyriaka Stahla, byl prodán haštalským osadníkům.“ Tento text z r. 1622 jest mimořádně závažný pro přesné určení hranice mužského kláštera. Je z něho zřejmo, že svatohaštaltští osadníci zbořili v r. 1620 tehdy ještě stojící klášterní hradbu a pouze její části užili jako pilíře při stavbě nové školy, jak lze dosud zjistiti při nahlédnutí do plánu domu čp. 789. Třeba tu připomenouti, že uvedený díl hřbitova vypadl pak definitivně z pravomoci anežské jurisdikce.⁴¹⁾ Ve smlouvě Cyriaka Stahla jest totiž místo označeno na Františku, což v té době znamená, že leželo na pozemcích někdejšího minoritského kláštera.

Výsledky průzkumu archivního i stavebního přispěly jistě velmi podstatně k hlubšímu poznání podoby a uspořádání staré Prahy v oblasti, kde jsme byli dosud odkázáni na pouhé dohady. Podařilo se do značné míry určití místo, rozlohu i hranice mužského kláštera, který byl ještě v r. 1941 hledán na sever od kostelů. Průzkum ukázal, že mužský klášter tvořil nepravidelný lichoběžník, přilepený k jižní straně daleko většího a významnějšího kláštera klarisek. Je to netoliko dokladem jeho nepoměrně menšího významu ve srovnání s konventem ženským, ale i toho, že mužský konvent, přišedší na František až dodatečně, nenalezl již pro sebe neomezeně místa. Na východě znemožňovala jeho rozšíření důležitá románská komunikace, nynější Rásnovka, ve 14. století ulice Sláviččina, na jihu byl to kostel svatohaštalský se hřbitovem a na západě zřejmě stávající již zástavba Starého Města.

Od západu k východu navazovala hradba mužského kláštera na ohrazení kláštera ženského, mezi nynějším domem čp. 813 a 814 a směřovala v rovné čáře až k severní straně svatohaštalského hřbitova. Mezi nynějšími čp. 813—806 byl hlavní vstup do mužského kláštera. Navědčují mu nejen přesné i jasné údaje pramenů a zbytek cihlového oblouku brány, ale přede-

vším systém uliční sítě. Nynější ulice U Mílosrdných i U obecního dvora, obě středověkého původu, ústí do jakéhosi plácku před někdejší hlavní klášterní branou. Ulice U obecního dvora byla již ve středověku pojmenována „platea sicut itur ad S. Franciscum“, nebo v 16. století „ulice k svatý Anyžce jdouce“. Branou se prošlo na prostranství mužského kláštera. Od hlavní brány pokračovala hradba k svatohaštalskému hřbitovu, její směr zachovává severovýchodní zeď domu čp. 789, haštalské školy. Její další běh lze sledovat v jižních zdech domů čp. 808 a 783, kde pak navázala na mohutné gotické křídlo Stampachovského domu. Zde stála středověká budova přímo na hranicích kláštera, další pokračování hradby nelze určit přesně. přesně.

Jak zatím ukázal povrchový průzkum zastavění uvedené oblasti bez odstraňování pozdějších omítek a sond do zdiva, zachovalo se tu poměrně mnoho i ze středověké zástavby mužského kláštera. Nejvýznamnější jest ovšem východní křídlo domu čp. 783, důležité jsou však i gotické části domů čp. 782 a 810. Bude nyní úkolem archeologického průzkumu i asanačních úprav, aby ohleduplným způsobem zhodnotily klady zastavění oblasti mužského kláštera, kde fragmenty monumentálního řešení středověku se stýkají s malým a celkem prostým měřítkem novověké zástavby svatoanežské jurisdikce, která se již nerozlučně vtiskla do obrazu Staré Prahy.

Kombinovanému historickému a stavebnímu průzkumu se podařilo zdvihnouti roušku, která zastírala dosud neprodyšně osudy důležité oblasti Starého Města pražského. V naší oživené představě zjevují se nyní spojené kláštery klarisek a menších bratří jako největší monastický soubor staroměstský a jeden z nejrozsáhlejších v celé Praze.

Poznámky:

1) Státní ústřední archiv SM/M/14/1/12. Listinu, jejíž opis ze 17. st. je mezi akty uvedené signatury, vydal K. Borový, Archiv český XI., 419, číslo 237.

2) SÚA SM/M/14/1/12.

3) SÚA SM/K/157/1/1.

4) SÚA SM/M/14/1/12.

5) Arcibiskupský archiv, Translationes et tractatus 1500—1700, opis v SÚA.

6) SÚA minoritský archiv kláštera sv. Jakuba v Praze XVI, Právo sv. Anežky, 89—93.

7) SÚA SM/D/33/4/14.

8) Archiv hl. města Prahy 2242 fol. 12.

9) SÚA SM/P/124/215.

10) AMP originál z roku 1574, narovnání kláštera sv. Anežky s obcí staroměstskou.

11) Latinský text výsadního listu praví zcela jednoznačně, že šlo o zeď příční: „...aream vacuum intra murum transversum Templi et Ambitus nostri et sepem horti quae virginum vocatur“.

12) AMP 2242 fol. 12.

13) Tento výklad potvrzuje výtah z výsady bratří Lakonů pořízený roku 1608, kde se pozemek popisuje takto: „místo pusté mezi zdi kláštera ambitu jejich (dominikánů) a ohrazení zahrady panenské řečené, podle neb při cestě obecní, kteráž od kostela sv. Haštala k řece Muldavě běží, na gruntech klášterských ležící, a tom místě zdi zpuštěné domečku, jenž sluje mazhaus se sklepem pod zemí se vším obmezením a založením prvnějším na čtyři strany rozděleným“. Zápis je možno vyložit tak, že pozemek obsahoval jednak ohrazenou část panenské zahrady a jednak mazhaus s popsány zříceninami.

14) SÚA SM/K/157/3/10.

15) Dům Marcelovský je totožný s čp. 782 v původní jeho rozloze.

- 16) SÚA SM/P/124/215.
- 17) AMP 4315 fol. 10.
- 18) AMP 2242 fol. 12.
- 19) W. W. Tomek—J. Mocker, Klášter Blahoslavené Anežky v Praze, Praha 1892, 5.
- 20) AMP 2242 fol. 11. Manuál radní práva sv. Anežky na Starém Městě pražském zal. r. 1641 (rkp. knihovna kláštera strahovského D III 11 ztracen, opis v AMP shořel r. 1945).
- 21) Regesta maiora diocesis Sancti Castuli založ. 1595 fol. 16 farní archiv u sv. Haštala
- 22) AMP 2242 fol. 18—20.
- 23) AMP 2242 fol. 23', 409.
- 24) Soudový dřevoryt ve sbírce Národního musea v Praze.
- 25) AMP 2242 fol. 27'.
- 26) ibidem.
- 27) Na základě rozboru historických pramenů situovala mužský klášter na jih od kostelů J. Votočková-Joachimová. Klášter na Františku v Praze, Umění XV. (1943—44), 396. Čelní oblouky gotické klenby západního křídla ambitu byly zjištěny D. Libalem na podzim v r. 1952.
- 28) AMP 2242 fol. 34.
- 29) SÚA SM/P/124/215. — Sebastian Pager je zván jinde správněji Pagar (pův. asi Pagari).
- 30) J. Votočková-Joachimová, Anežka Přemyslovna, Praha 1940, 125 pozn. 108, podrobněji zdůvodněno v článku téže v Umění XV. (1943—44).
- 31) AMP 2242 fol. 39.
- 32) AMP 2242 fol. 360.
- 33) Arcibiskupský archiv Translationes et tractatus 1500—1700, opis v SÚA.
- 34) AMP 2242 fol. 56, 65.
- 35) Regesta maiora fol. 47'.
- 36) AMP 2242 fol. 20.
- 37) SÚA SM/K/199/3.
- 38) Regesta maiora fol. 143.
- 39) AMP 2148 fol. 130, 130'.
- 40) Regesta maiora fol. 144—155.
- 41) SÚA archiv minoritů u sv. Jakuba v Praze XVI. Právo sv. Anežky 89—93.

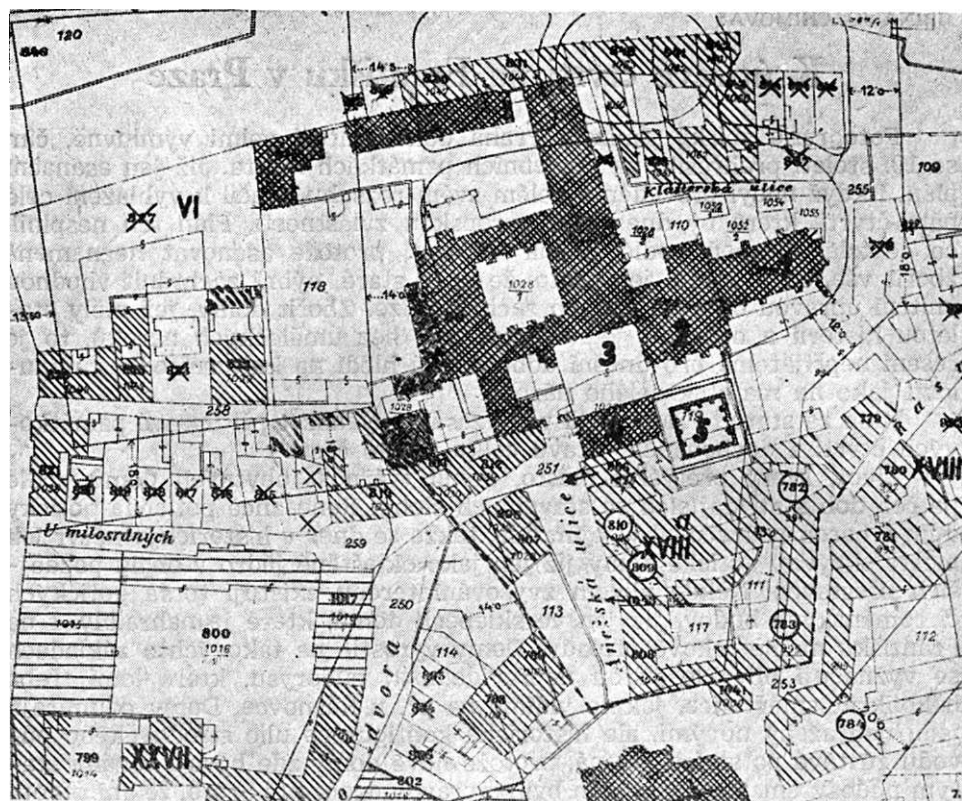
K úpravě čtvrti na Františku v Praze

Fotografie sbírky Zmizelá Praha dokumentují velmi výmluvně, čím se 19. století prohrěšilo na stavebních památkách města. Již jen asanační plán, i když nebyl proveden v celém svém rozsahu, stačil k vyhlazení celé páté čtvrti, která by dnes byla evropskou zvláštností. Plán ten nespínil, co se zdál alespoň podle jména slibovat, protože asanovat neznamena zbořit vše, co je staré, jen proto, že je to staré, nýbrž zachránit vhodnou vnitřní úpravou objektu vše, co zachránit lze. Zbořit domy, jež měly stáletou historii a nahradit je novostavbami bez uměleckých nároků, to je řešení nepřijatelné pro dnešní dobu, která hledí na kulturní odkaz minulosti jako na majetek celého národa.

Klub za starou Prahu hájil vždy zásadu vycházet při úpravě památkových čtvrtí z dochovaného stavu celku i jeho částí.

Život, který přetvářel město, měnil tvářnost obytných domů podle potřeb dob a střídajících se stavebních slohů. Renesance potlačila gotický dům a barok pokračoval v jejím díle, takže se dnes v historických čtvrtích města skrývají gotické domy již jen jako okleštěné jádro v obalu pozdějších přestaveb. Někde vlivem zvyšování terénu existují torsa gotických či románských budov, již jen ve sklepech domů, které je nahradily. I na Františku máme takové případy. Domy vyrostlé na takovýchto základech se vyznačují obvykle jistou nepravidelností půdorysu, která lomí třeba několikrát směr ulice, jak to vidíme na př. v Řásnovce. Domy odumírají, jsou nahrazeny novými, ale historická konfigurace ulic středověkého původu zůstává po staletí stejná, protože nové domy zde bývají vázány starým půdorysem. Asanační plán byl po právu odsouzen i proto, že ani tohoto odkazu nešetřil. Rušil celek stejně jako části. Čtvrť na Františku zůstala ušetřena jeho zhoubného zásahu, třebaže měla být stejně „asanována“ jako židovské město. Až do roku 1900 zůstávala čtvrť založená jako t. zv. právo kláštera sv. Anežky v podstatě jen málo změněna. Počet čísel odpovídal zde téměř ještě onomu, jež měla jurisdikce v době josefského katastru. Zmizely jen čtyři domy při severní straně kostela sv. Salvatora čp. 833, 834, 835 a 836 a dům čp. 839, který však stavebně splýnul v jediný celek s domem čp. 840. (Srv. plánec na str. 000, který platí i pro další domy, o nichž je zmínka.)

Teprve 20. století začalo rušit tento starý, velmi svérázný celek. Boudání začalo r. 1926, kdy nová budova ministerstva obchodu pohltila osm domů, z nichž téměř všechny měly v těch místech své historické oprávnění. Tehdy zanikla čísla 775 a 776 (r. 1926), 777, 778, 991, 1026 a 845 (r. 1927) a čp. 774 (v r. 1930). Fantova budova bývalého ministerstva třeba že jako mohutný a jednolitý blok kontrastuje s drobným měřítkem a členitostí klášterních kostelů, přece v jejich sousedství nebije tak do očí, jako novostavba čp. 770 vyrostlá do bezohledné výšky na místě pohledově velmi citlivém. Po zkourání domu čp. 992 (r. 1939) a čp. 993 (r. 1940) bylo by se mělo zastavení jejich parcel řešit především s ohledem na umělecky vysoce hodnotné klášterní kostely. Novostavba domu čp. 770 přihlížela však již jen k moderní zástavbě konce Řásnovky. Na podmínky dané

Situace kláštera bl. Anežky v Praze a nejbližšího okolí. Navrhla Jiřina Joachimová, zakreslil arch. Boh. Hypšman. 1. Kostel sv. Salvatora 2. Kněžiště kostela sv. Františka. 3. Kostel sv. Františka (dnes dvůr). 4. Kaple sv. Barbory. 5. Ambýt kláštera Menších bratří (nově nalezené základy). Domy, jejichž čísla jsou v kroužku, jsou zčásti gotické. Všechny domy, jejichž popisná čísla jsou škrtnuta a parcely nevyčárkované, jsou zbořeny. Domy, jež stojí na místě bývalého ministerstva obchodu, nejsou do plánu pojaty až na čp. 788 a 991. V plánu není též dům čp. 992 (na jeho místě, jakož i na místě čp. 993 stojí dnes novostavba čp. 770), ani dům „U koníčků“ čp. 803 (dnes čp. 1046).

v těchto místech starším zastavením nebrala ohled. Tím však proti požadavkům uměleckého vkusu porušila zde rámec, který měl být nesporně ponechán gotické ušlechtilosti obou kostelů, již nevalily oba starší domy, slohově indiferentní a výškově přiměřenější, tak jako skleněná strohost do výšky pyšně vyběhlého činžáku.

Tento má ostatně svůj protějšek v domě čp. 1046, který v nepříliš vzdálené době vznikl, na místě někdejšího domu U koníčků (čp. 803), jenž byl zbořen už r. 1912. Také tento dům, jakož i blok, jehož je součástí, je názorným příkladem, jak se zástavba uprázdňených parcel v památkových čtvrtích nemá řešit. Náprava bude zde v obou případech těžká, neboť domy vystavěné se vším moderním komfortem budou mít jistě dlouhý život. Vždyť i tuctový dům čp. 821 z osmdesátých let minulého století přežil ne-

dávné bourání téměř celé jedné strany ulice U Milosrdných jen proto, že se proti starším domům této řady jevil komfortnějším.

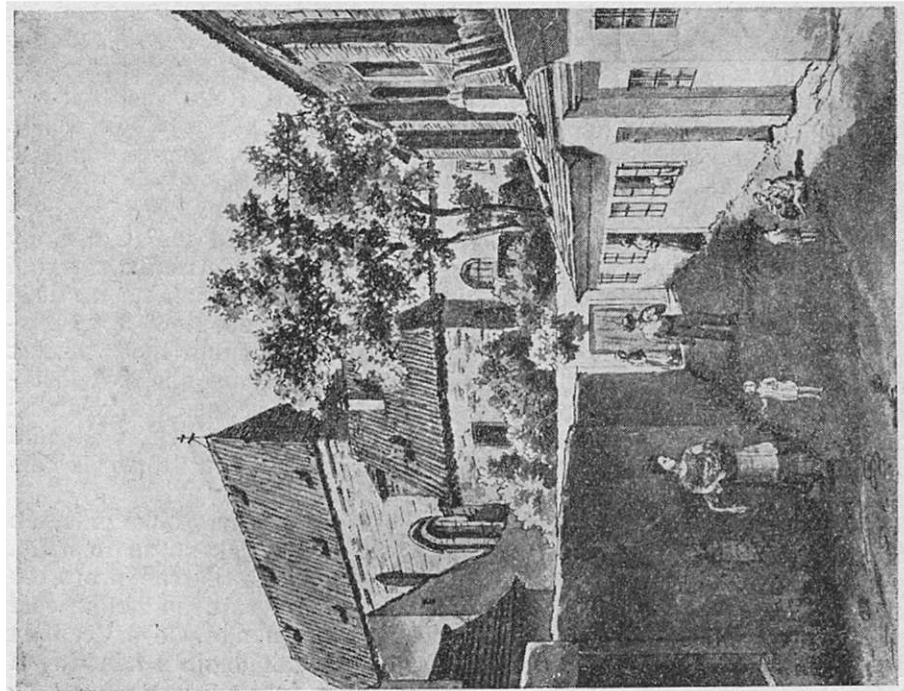
Průlom do zmíněného bloku domů v ulici U Milosrdných byl způsoben r. 1935, kdy byl stržen stavebně zajímavý dům čp. 815. Nezastavěná mezera, jež tu po domě zůstala, dala pak podnět k neplánovanému boření dalších domů této řady, z nichž čp. 817, 818, 819 a 820 byly strženy r. 1948 a dům čp. 816 roku 1954. Dva z těchto překotně odstraněných domů byly barokní a měly tedy slohovou hodnotu. V protějším bloku domů byl zbourán dům čp. 823 roku 1955. Dnes zbývají na místě všech těchto domů prázdné parcely, jejichž zastavění bude velmi obtížnou otázkou stavitelského umění. K jejímu řešení by snad mohla přispět i rytina z r. 1611, zachycující charakter původních domků čtvrti.

Aby zde nedošlo k novým omylům, bude třeba striktně zachovat původní půdorys zbořených domů a rozměřit parcely tak, jak jsou zakresleny na plánu stabilního katastru. Všecky zbořené domy stály na původních parcelách renesančního zastavení druhé půlky 16. století.

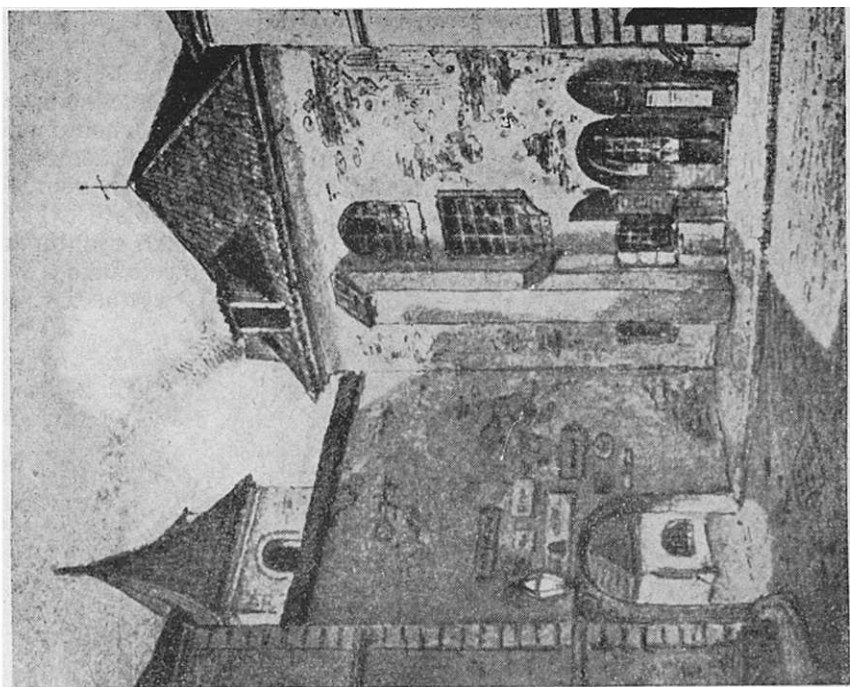
Budova, která by hmotou nebo výškou rušila tyto historicky dané dispozice, je zde nemyslitelná. Zastavění bylo nízké, domky většinou jednopatrové. Stejně cizí gotickému sousedství by byla nějaká kolonie zahrádkových domků, nerespektujících staré půdorysy, jež zde držely i nenárodné novostavby 19. století.

Něco z charakteru starší zástavby si udržel domek čp. 828, který míval vnější schodiště a stával při barokním vstupu do kláštera od nábreží. Byl stržen r. 1945. Týž osud stihl r. 1946 i jeho souseda, dům čp. 829, nenárodnou stavbu 19. století, jež nahradila barokní dům s mansardovou střechou, který zde dříve stával. Tím byl dán počátek k dalšímu bourání domů na nábreží, domů původně přiléhajících ke klášterní hradbě. Stavbě bývalého ministerstva byl zde obětován pouze dům čp. 845, zánik několika dalších domů je však dílem teprve nedávné minulosti. Roku 1949 byl odstraněn dům čp. 994 a po něm následovalo i čp. 844, 837 a 832 (r. 1950). Poslední z nich stál v malé Klášterské ulici. Byl to úzký přízemní domeček nejstaršího typu zástavby. Dnes zbývá z bloku domů na nábreží již jen čp. 830, 831, 840, 841, 842 a 843. Nejeden z těchto domů kryje za bezcennou fasádou z konce 19. století starší jádro. Většinou jde tu o domy pozdně empirové, kterým by vhodná asanace, jež by odstranila stavební i hygienické závady, mohla navrátit jistý dobový půvab. Jen ne už další bourání na Františku! Neboť každé nové prázdné místo znamená nový problém. Už jen to, co zde bylo zničeno, vyplnilo by snadno nový svazek Zmizelé Prahy. Proto také po dnešním okleštění původní anežské jurisdikce musíme chránit od podobného osudu nejbližší sousedství kláštera: slepou uličku Za Haštalem, jejíž domy tvoří jižní stěnu Řásnovky a západní stranu ulice U Obecního dvora, kterážto starosvětská zákoutí dnes již vnímáme s anežskou čtvrtí jako jediný celek.

Když pohlédneme na prázdné parcely, které zejí na tolika místech čtvrti, zdá se nám, že asanační plán není tak mrtev, jak se za to mělo. Naopak odbourávání se provádí postupně a nenápadně, patrně proto, že asanační plán vsadil do mysli lidí ideu nutného a neodvratného zániku celé čtvrti. I v myslí milovníků čtvrti tkví pevně tato myšlenka. Géza Včelička praví resignovaně ve své knize Pražské tajemství: „Málokdo z náhodných

Eduard Herold (1820—1895): „Klásterská ulička“ v Praze I u Anežského kláštera. Kolorovaná perokresba kol. r. 1850. — Pohled na přízemní domek čp. 832/I. (dnes zaniklý), vpravo čp. 838/I. (dosud stojí), za ním část jednoho ze zaniklých domů. — Foto archiv Orbis-Stenc.

František Chalupa (1828—1887): „Vchod do Anežského kláštera z Anežské ulice“. Kolorovaná perokresba kol. r. 1860. — Pohled na kapli sv. Barbory (po pravé straně) a dům čp. 986/I. Vlevo roh domu čp. 812/I. Oba domy dosud stojí. — Foto archiv Orbis-Stenc.

chodců ví o těchto zvrásnělých místech. O onom nemalostranském, nehradčanském obraze zahlédnutém jako ve snách... A možná, že za několik roků už tu nic z této perspektivy neuvidíte..."

Aby se toto proroctví nevyplnilo, záleží na ohledu, který bude mít k dochovanému stavu památky chystaný plán rekonstrukce čtvrti.

Odstranit zde vše, co je špatné a nevyhovující, a nahradit zbořené domy novými bude jistě problém. Jiný problém bude tu, jak vyřešit poměr renesanční zástavby ke gotickému klášteru.

Je dost pravděpodobné, že se současně prováděný výzkum klášterního komplexu neomezí na své dosavadní hranice. Místy by mohlo dojít i k nálezům pod omítkou stávajících domů, jimiž by byly tyto domy památkově zcela nově zhodnoceny.

Tam ovšem, kde zbytky gotické zástavby jsou již jen základem domů z mladší doby, nelze je nerozvážně obětovat myšlence regotisace místa. Kompromisy jsou zde sice vždy možné, ale musí být šetrné, aby zásadně neodporovaly požadavku zachrany dochovaného stavu klášterního okolí. Gotickou stavbu nelze dnes rekonstruovat z několika dochovaných zlomků. Nežijeme v době Mockerově, jenž bez rozpaků doplňoval i sama Parléře!

O regotisaci vlastního klášterního rámce nelze už vůbec uvažovat, ježto klášter původně stál v starých zahradách obehnaných vysokými hradbami. Žádná novodobá sadová úprava nemůže navrátit místu tento jeho původní charakter ostatně pronikavě přetvořený již před téměř čtyřmi sty léty. Po zániku obou původních konventů vyrostla v 16. až 17. stol. na místě starých zahrad rušná čtvrt, jejíž život zachytil tak pěkně Zikmund Winter v díle Rozina sebranec. Od této proměny žil pak klášter vždy již jen v rámci svéprávného městečka — své jurisdikce. Vždyť až dosud jakoby v mysli starých rodáků z Františku tkvělo jakési podvědomí, že jsou obyvateli jediné dávné obce.

Pro toto vše by mělo být cílem rekonstrukce udržet, co zbylo z dochovaného rázu této obce a co nejšetrněji na základě původních půdorysů doplnit to, co již bylo zničeno.

Případ čtvrti na Františku ukazuje, že stavební změny — a zvláště již ne demolice — v historických částech Prahy by se neměly dít bez předem připraveného plánu rekonstrukce, který by měl být předložen před prováděním úprav k odborné diskusi.

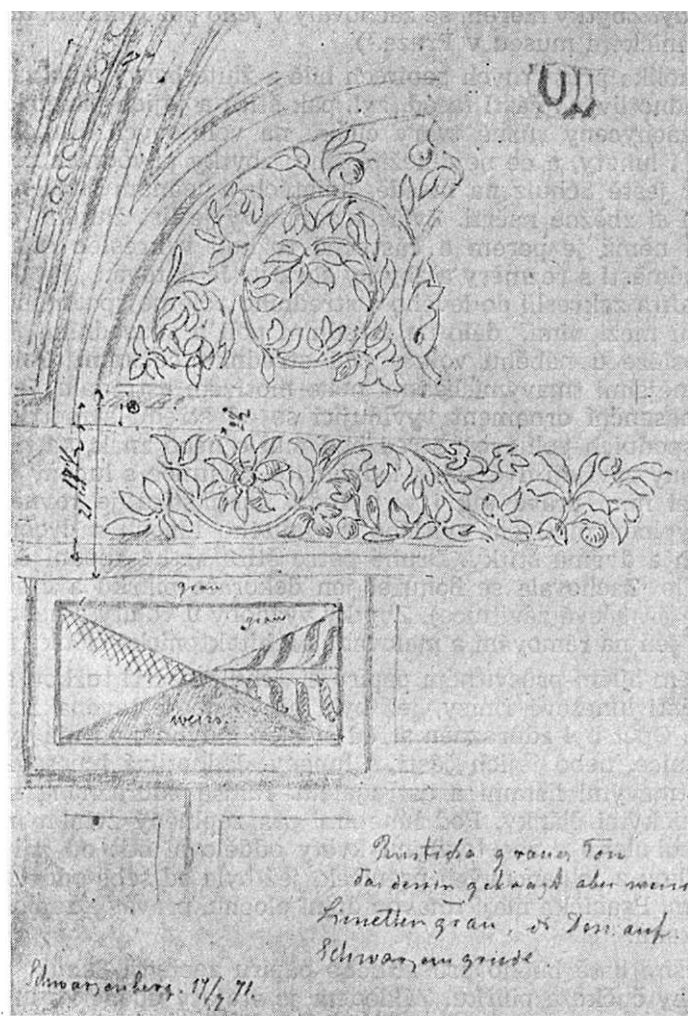
Je samozřejmým požadavkem moderní památkové péče, aby se takový plán opíral o předem organisovaný a pečlivě připravený historický a stavební výzkum jak celku, jenž má být upravován, tak i jednotlivých stavebních objektů.

Sgrafita Schwarzenberského paláce v Praze

V roce 1955 se započala obnovovat sgrafitová výzdoba Schwarzenberského paláce v Praze na Hradčanech. Tento palác, jedna z nejvýznamnějších pražských staveb, je znám veškeré veřejnosti nejen proto, že se stal součástí hradčanského panoramatu od malostranského Újezda, ale i svou sgrafitovou výzdobou. Mohutné zdi, pokryté jehlancovými psaníčky, nesou nad lunetovou římsou, dekorovanou rostlinným ornamentem, mohutné štíty. A právě tyto štíty poutají i nadále k sobě pozornost všech pracovníků na poli památkové péče. Problém jejich původní sgrafitové výzdoby se stal opět aktuální při nedávné celkové obnově paláce.

Palác nesmírně trpí svou exponovanou polohou. Povětrnostní změny způsobily jeho výzdobě velikou škodu, která se stala r. 1871 kritickou. Tehdy byl vyzván arch. Josef Schulz, aby se ujal obnovy paláce. Dostal zde úkol, v němž musil uplatnit více smyslu a citu pro stavbu, vzniklou v 16. stol., než svou osobní tvůrčí vůli. O své práci si tehdy zapsal: „R. 1874. Palác Schwarzenberg-ský na Hradčanech“. „Když v roce 1871 velká vichřice schodila štít na fačadě obrácené k náměstí, byl jsem vyzván navrhnouti a provésti veškeré sgrafita na všech fačadách. Veškeré sgrafita jsou mnou navržená a ve skutečné velikosti kreslená.“ Podobně si toto dílo zapsal i v ostatních několika soupisech svých prací, jež jsou uloženy u ostatní jeho pozůstalosti v Národním technickém museu v Praze.

Pověřen úkolem obnovy bral Schulz svůj úkol velmi vážně. Využil nejen svých poznatků o italské renesanční architektuře z cest po Itálii, ale měl snahu vyjít z něčeho konkrétního, t. j. ze zbytků původní sgrafitové výzdoby, jež se tu a tam na paláci zachovala. Prof. J. Koula píše o ukončené obnově výzdoby r. 1883 v časopise „Zprávy architektů a inženýrů...“⁽¹⁾: „Dále nutno poukázati k tomu, že výkresy přiložené, jsou obrazy rekonstrukce, která však od původního stavu se velmi málo liší; tak změněna krytina a přidány vikýřky, dále ohradní část zdi s hlavním vchodem mezi palácem a malým domkem, jež jest po způsobu balustrady doplněna, sgrafitována a novými vhodnými vraty opatřena. Mimo to přidány na dolejší části některá sgrafita, leč úplně případně řešená. A konečně, že palác v letech 70. částečně opraven byl, při čemž prof. J. Schulz, jenž rekonstrukci prováděl, co nejsvědomitěji o to dbal, aby zachováno bylo, co se zachovati dalo.“ Toto konstatování ukazuje Schulze v neobyčejně příznivém světle umělce architekta a citlivého památkáře. Schulz se také na svůj úkol pečlivě připravoval. Zabýval se nejen otázkami ornamentiky, ale i technickým prováděním sgrafit. Roku 1873 uveřejnil ve „Zprávách architektů...“⁽²⁾ článek „O sgraffitu“, v němž shrnul své dosavadní zkušenosti. Podal stručné dějiny sgrafita zvl. v období renesance a 19. století (při čemž poukázal na dvě díla, z nichž ponejvíce čerpal své zkušenosti, a to na Letarouillyho „Edifices de Rome moderne“ a Montignyho „Architecture toscane“), a pak se zabýval technikou provádění sgrafit. Jeho poznatky jsou tyto: „Prof. Semper dosáhl pokusy maltu, jež přimě-

List ze sklčáře Josefa Schulze, dat. 17. 7. 71, se zakresleným detailem původní sgrafitové výzdoby lunetové římsy Schwarzenberského paláce v Praze. (Archit. archiv Národ. technic. musea, Schulz, odd. 34.) — Foto arch. V. Beer.

řeně tvrdne, se neloupá a netrhá. Spůsob, kterým tohoto docílil, jest následující: Z nejprva se hrubé, neomítnuté zdivo pokropí, zvláží, jako při omítání obyčejném. Aby se již při první vrstvě tomuto drsnému podkladu větší ostrosti a vnitřní pevnosti dodalo, smísí se asi s $\frac{1}{10}$ hrubě tlučných strusek uhelných malta, již jsme byli z vápna a drsného, režného písku zdělali... Přidá-li se mnoho uhelného prachu, jako se to při starší omítce na paláci Švarcemburském stalo, stane se malta křehkou a drobivou.“ Vyzbrojen technickými znalostmi započal arch. Schulz svou práci zamě-

řením fasády. Zbytky měření se zachovaly v jeho pozůstalosti, dnes uložené v Nár. technickém museu v Praze.³⁾

Na několika průsvitných papírech bílé a žluté barvy jsou zaznamenány rozměry jednotlivých částí fasád, zvl. pak štítů a jejich plastických ozdob. Jsou zde zachyceny různé tvary čučků na volutových štítech, jsou zde zakresleny i lunety, a co nejdůležitějšího: zbytky původních renesančních sgrafit, jež ještě Schulz na fasádě, lunetách a jednom štítu našel, a při zaměřování si zběžně načrtl. Zvláště zajímavý je list žlutého průsvitného papíru, na němž je perem a částečně tužkou vykreslen štít do Hradčanského náměstí s rozměry a zbytky sgrafit. Je datován „Prag 12/7 871“. Schulz sgrafita zakreslil do levého a středního pole nejspodnější části štítu a na pilířku mezi nimi, dále na středním poli a sousedním pilířku II. p. štítu, a posléze u náběhu voluty pod středním čučkem. Pole byla rámována silnějšími tmavými lištami nebo motivem astragalu. Pole pak zaplňoval renesanční ornament vyvinující se od středu symetricky na obě strany. U spodních polí tvoří střed buď mušle nebo znak, od nichž se pak na obě strany zavíjejí dvě velké lodyhovitě závitnice s lupeny a bobulemi. Pilířek mezi nimi právě tak i ve střední části štítu je rovněž rámován lištou, a vyplněn motivem svislého zavinutého lupenu s drobnými lístky po stranách a dvěma štítky. Druhé patro štítu se od spodní části zřejmě příliš nelišilo. Zachovala se bohužel jen dekorace pilířku a část středního pole (rám a část levé závitnice). Zbytky výzdoby u voluty a nahoře ve štítu se omezují jen na rámování a malované architektonické články římsy.

Na jiném bílém průsvitném papíru si Schulz načrtl tužkou sgrafitovou výzdobu části lunetové římsy, jež byla převážně sestavena z rostlinného ornamentu. Opět byl zdůrazněn střed svislou lodyhou, od níž vybíhaly dvě velké závitnice, nebo jejich části, s lupeny. Jednotlivá lunetová pole byla rámována tmavými lištami a astragalem. Římsa zdůrazněna malovanými architektonickými články. Pod lunetami pás zaplněný zvlněným úponkem s lupeny, bobulemi a rosetovitými květy odděloval štít od zdi se sgrafitovou rustikou z jehlančových psaníček, jež byla od sebe oddělována tmavým páskem. Psaníčka mají tmavou dolní plochu, pravá je zaplněna vstřícnými esovkami.

Na dalším listě bílého průsvitného papíru zachytil Schulz tužkou detaily výzdoby čučku a pilířku. Základem je stojatý úponek s lupeny a bobulkami.

Vedle těchto zběžných záznamů, pořízených při měření budovy, vykreslil Schulz pečlivě tužkou ve svém skicáři z let 1870—1871 detail dekoru jednoho lunetového pole, část pásu s vlnovkou a jedno psaníčko rustiky. Dvě stránky těchto kreseb jsou datovány „Schwarzenberg. 17/7 71“. Tyto detaily též pietně zachoval ve svých návrzích na nová sgrafita. Vedle rozměrů si poznamenal u kresby i tón rustiky a lunet, totiž sedý tón, který se odrážel od černého podkladu.

Původní výzdoba palácové římsy a štítů sestávala tedy převážně jen z prvků rostlinné ornamentiky. Úponek, lodyha, lupeny, bobule — tvořily základ dekorativních motivů. Celá koncepce původního renesančního sgrafita ukazuje, že je dílem umělce, který měl cit pro výzdobu monumentální stavby, na níž každý drobnější detail ztrácí na účinku. Proto vhodně zvětšil

jednotlivé prvky a ponechával v každém poli štítů jen dvě voluty (kde Schulz později komponoval 4), podobně i v lunetách. Výzdoba se zdá hmotnou, ale jen tak se vhodně řadí k velikosti stavby.

Z ornamentálních prvků jsou nejzajímavější lupeny, o nichž se J. Koula ve zmíněném článku vyjádřil jako o „haluzích jabkových a hruškových“, z čehož usuzoval, že tvůrce sgrafit byl domácího původu, jemuž byla italská ornamentika cizí. Není tomu tak. Při pozorném zahledění se na sgrafito tohoto paláce objeví se nápadná shoda jeho ornamentiky s ornamentikou severní Itálie, zvl. pak Benátek, ovšem let 1500—1520. Grafická výzdoba benátských tisků počátku 16. st., podobně jako ornamentika řezbářských prací, je obdobná ornamentice Schwarzenberského paláce právě v oněch trojlaločných lupenech s krátkou špičkou a baňatým tělem. Tento typ ornamentu se dostával do Čech především tisky. Je známo, jak úzce byly Čechy na poč. 16. st. spojeny s Benátkami, zvl. pak s tamnější lichtenštejnskou tiskárnou, kde byla r. 1506 tištěna česká bible (nazývaná biblí benátskou) a několik dalších náboženských knih, jako na př. missál pro arcibiskupa pražského z r. 1507, nebo breviř pro téhož majitele z r. 1517.⁴) Tatáž ornamentika zdobí i jiné benátské tisky, na př. Breviarium Romanum⁵) z r. 1505, kde je shodná ornamentální kompozice s komposicí lunet pražského paláce. Podobně výplň pilířků na štítu paláce je shodná s detailem ornamentálního rámu benátského tisku „Officium beate Marie z r. 1501.⁶)

Sgrafita Schwarzenberského paláce v Praze jsou tedy dílem umělce, který buď sám nebo z vůle stavebníkovy sáhl po motivech, které u nás nebyly v 60. letech 16. stol. již novinkou. Sgrafito tohoto paláce se liší také od výzdoby ostatních Lobkovických staveb té doby, na př. Litomyšle a Brandýsa právě svým důsledným použitím trojlístů místo akantoidních rozvilin. Této výjimečnosti si byl též Schulz vědom, když komponoval výzdobu štítů, kde pietně ponechal trojlísty a nedal se zlákat obvyklejším prvkem akantoidních rozvilin. Při vyplňování jednotlivých polí štítků ponechal symetrické rozvinutí závitnic na obě strany, ovšem jejich velikost zmenšil na polovinu, a podobný motiv opakoval nad prvním ještě jednou. Pole zaplnil hustěji na úkor pádnosti kresby. Vzory pro kompozici jednotlivých štítových polí nacházíme v jeho skicářích z let 1869—71, kde si zachytil detaily sgrafit z kostela S. Giovanni v Parmě (obdélné pole s volutou a delfínem, nebo s volutou a maskaronem ve tvaru korunované mužské hlavy), detaily sgrafit z vily Papa Giulio (datované v dubnu 1869), či ornamenty vyřezávaných chorových lavic z kostela S. Pietro v Perugii (kde je právě motiv dvou drobnějších závitnic nad sebou), či detail z čtenářského pultu v S. Lorenzo atd. Svou fantasií osvěžoval těmito záznamy a doplnil citlivě plochu štítů paláce tak dokonalým způsobem, jakým by toho nikdo nebyl v té době schopen. Schulzův ornament je při vši pietě k 16. stol. dílem poplatným třetí čtvrti 19. století jak formou kartuší, tak tvarem několika herem. Jediný jeho figurální motiv na štítu do náměstí symbolizuje lov nebo hrdinství vůbec. Schulz zde vytvořil postavu mladíka, který míří oštěpem na divokého vepře. Komponoval jej podle známého antického eposu o Meleagroví, ježž mohl vidět jak na nástěnných malbách tak reliefech antické i renesanční Itálie. Je třeba litovat, že zůstal arch. Schulz při komponování štítů tolik vázán vkusem své doby, a že se nepřinutil zaplnit pole štítů podobnou monumentální ornamentikou jakou mají lu-

nety. Tento nesoulad je na první pohled patrný, neboť Schulzova drobná a hustá ornamentika štítů je titěrnou při srovnání s ornamentikou řimsy.

Schulzovo dílo obnovy Schwarzenberského paláce v Praze bylo na svou dobu citlivým dílem památkáře, který v sobě popřel tvůrčího architekta, a obnovil větší část sgrafit, aniž by na nich co měnil. I když štíty obnovil tak, jak bychom to dnes neprovedli, musíme mu být vděční za vše, co zde vytvořil.

Poznámky:

- 1) Zprávy spolku architektů a inženýrů, Praha 1883, roč. XVIII, seš. II., str. 1.
- 2) Tamtéž, r. 1873, roč. VIII, str. 89 a další.
- 3) Národní technické museum v Karlíně, Invalidovna, archit. archiv, Schulz, odd. 34.
- 4) D'Essling: Les Livres à figures vénitiens de la fin du XVe siècle et du commencement du XVIe. Florence—Paris 1908, I. 2b, str. 346. — De Rivot: Les Missel's Vénitiens, imprimés à Venise de 1481 à 1600. Paris 1896, str. 151.
- 5) D'Essling, díl I. 2b, str. 311.
- 6) Tamtéž, I. díl, str. 420.

Dva pražské historicko-archeologické nálezy

Výkon služby krajského inspektora památkové péče v Praze je spojen s množstvím bojů o existenci, záchranu a formu údržby dokladů tisíciletého vývoje naší Prahy, jak jsem ukázal v článcích minulých ročníků klubovního časopisu a Zpráv památkové péče. Mimo toto posílání, vyvolávané dosud chybným chápáním našich snah, je však povinností pražského památkáře dokumentovat všechna očekávaná i neočekávaná zjištění, učiněná při stavebních akcích, odhalujících tajemství toho hlubokého moře, dosud nepoznaných hmotných dokladů stavebního vývoje hlavního města národa a státu. V Praze doslova „při každém kopnutí“ narážíme na stopy slavné její minulosti.

O dvou hlavních nálezech, učiněných v roce 1954 při výkonu památkářské služby, dovolím si zde podat stručnou informativní zprávu.

Na území Starého Města pražského nalézá se ještě dnes řada svatyní, které jsou rozloženy systematicky a takřka symetricky v pruhu sledujícím tok řeky a pokračujícím dále do hloubky území města. Většina z nich představuje alespoň svým místem a zasvěcením starý farní nebo panský kostel bohatého a lidnatého románského osídlení, které se rozprostíralo zhruba od dnešního nádraží Na Těšnově v širokém pobřežním pruhu až po Vyšehrad. Jeden z mnoha těchto kostelíků, z nichž některé i byly zprvu svatyněmi soukromými, t. j. byly součástí dvorce a sídla tehdejšího velmože nebo knížecího hodnostáře, se mi podařilo zjistit koncem února roku 1954.

Jdeme-li od Karlových lázní u Karlova mostu na Starém Městě pražském ulicí Na Zábřadlí, přijdeme na malé náměstíčko, které staří ještě dnes nazývají Anenským pláckem. A toto Anenské náměstí má jméno po klášteře, jenž zde žil až do doby, kdy císař Josef II. jej 21. 5. 1782 zrušil. Na štěstí nepřikázal tam vojsko, jak často činil. Celý objekt získal soukromník — velkoobchodník Tichý. O něco později zde byla zřízena tiskárna a sklad papíru J. Ferd. ze Schönfeldu (1795), kterou roku 1833 získala firma B. Haase. Toto určení a osud, podobný osudu jiného kostela staroměstského, sv. Michala a přilehlého kláštera Servitů, zachránily vlastně bývalý klášter Dominikánek u sv. Anny v jádru neporušený až po naše dny. Tehdejší tiskárenský podnik mohl sice ničit dosti na stavebních detailech starého objektu, ale pro šetření na stavebních investicích nepodnikal v budově velké stavební změny a udržoval jen provozní prostory po nepatrných adaptacích v tom stavu, v jakém byly získány. Udržoval tudíž jen slušný stavební stav, nutný a důležitý pro provoz závodu. Tuto skutečnost neuvádím proto, abych obhajoval dnešní využití vzácné pražské památky, naopak. Musíme si však ale uvědomit, co by se asi stalo, kdyby klášter Dominikánek u sv. Anny byl využit na obyčejné skladiště nebo nuzné byty. To bychom na jeho místě měli dnes pokračování činžáků Liliové ulice a ulice Na Zábřadlí, které by našly jistě propojení až po Betlemské náměstí a Boršov a smetly s sebou i ostatní, dnes ještě stojící vzácné enklávy Starého Města. Neváhám toto tvrdit z toho důvodu, že právě kolem kláštera se zastavila horečka bezohledného kořistění z prostoru a zastavování území Staré Prahy bezduchými činžáky, které se prodraly ze všech

stran až ke klášternímu areálu. Využití kláštera právě zamezilo jeho bourání a tudíž dalšímu pronikání spekulace s pozemky až po Husovu třídu. Kořistnická horečka se zastavila před klášteřem proto, že v objektu kláštera byla továrna velmi vlivného a kapitálově, a tím i společensky silného tiskaře. A to nebylo místo pro spekulaci jiných. Kdyby byla Haaseova tiskárna v bývalém klášteře Cyriaků a v jeho kostele sv. Kříže Většího, stál by klášter dodnes. Byly v něm ale chlévy a bezvýznamná skladiště a tak tento klenot přemyslovské gotiky podlehl finančně-stavební spekulaci a bezduchosti tehdejších obecních pantafíků. Tento fakt je dokladem pro to, že nevhodné soudobé využití vždy kazí objekty nejen po stránce stavební, ale nebrání i úplnému zničení objektu, naopak jej uspiší při nejbližší vhodné příležitosti. To je poučení z našich příkladů pro dnešní praxi ochrany historických památek.

Tímto zdánlivým odbočením od daného tematu jsem chtěl názorně dokázat, že vhodné využití je nejlepší konzervací památky a nejsolidnější zárukou jejího dlouhého dalšího života. Co však byla dobrá záruka existence památky v polovině XIX. století, není a nemůže být dobrou zárukou dnes. To je konečně zákon vývoje. Proto byla-li tiskárna dobrým využitím anenského kláštera dříve, je velmi škodlivým využitím dnes za změněných poměrů. Hlavně potřeby moderního zvýšeného strojního provozu tiskárny, i když je tento prováděn šetrně vzhledem k památkové hodnotě objektu, narušují jeho podstatu a ničí i zachované stavební detaily.

A právě jedna takováto adaptace, směřující k zlepšení chodu podniku umožnila loňský archeologický objev.

V listopadu roku 1953 požádala tiskárna Impresa, n. p., která dnes je v býv. klášteře u sv. Anny umístěna, o povolení postavení zděné šachty pro nový nákladní výtah ve skladišti papíru, které je umístěno v bývalém klášterním kostele. Tuto adaptaci, nutnou pro provoz podniku, jsem však povolil po stránce památkové péče s tou výhradou, že ihned při zahájení výkopu pro základy šachty budu povolán na místo, abych kontroloval výkop. Bylo jasné, že při výkopu v lodi významného klášterního kostela, s historií sahající až k samým počátkům Prahy, budou učiněny jistě nějaké nálezy, při nejmenším budou zjištěny třeba hrobky a staré dlažby kostela. Zaměstnanci tiskárny Impresa, kteří vždy vycházejí památkářům s neobvyčejnou ochotou vstříc a mají velké porozumění pro objekt, ve kterém pracují, mě opět nezklamali a oznámili včas započetí výkopu v kostele.

Dne 25. února 1954, v první den zahájení prací, byla nalezena ihned v násypu škváry pod nyníší podlahou skladiště plechová krabice, v níž byla další plechovka, obsahující pamětní spis o povodni, která dosahovala do tiskárny v roce 1845, kdy se podlaha asi zřizovala. Druhý den byl terén prokopán asi do hloubky 60 cm, a tu se již počala rýsovatí vrchní vrstva zdíva, jehož vnitřní líc tvořil křivku. Požádal jsem dělníky, aby pracovali se zvýšenou opatrností a veškeré zdivo nechali neporušené stát. Když jsem přišel ráno dne 27. února 1954 na staveniště, tu jsem opravdu nemohl ani uvěřit svým zrakům. Terén byl prokopán asi do hloubky 110 cm a nad ním se rýsovaly tři řady pěkných, přesně zděných kvádrů, z větší části omítnutých, jejichž zakřivený vnitřní líc prostupoval celým výkopem. Čerstvě vykopané, vnější atmosférou dosud neporušené kvádrky, konservované suchým staletým zásypem, měly dochován opracovaný líc. Spo-

jeny byly dobře zachovanou narůžovělou románskou maltou, začištěnou ve sparách mezi kvádříky, přesně vyrovnanými do vodorovných řad.

Vrstvy kvádříků měly různou výšku. Prostřední nejvyšší měřila 18 cm. Výška spodní vrstvy byla jen 9 cm a horní měla kvádříky 11 cm vysoké. Kvádříky této řady byly tesány do délky 20—47 cm, zatím co střední řada měla šířku kvádříků kolem 21 cm a nejspodnější byly dlouhé od 26 do 30 cm. Všechny kvádříky byly románským kameníkem jemně opracovány dlátovou technikou a u větších kvádříků opatřeny rámováním. Malta, vyhřezlá při kladení kvádříků, byla pečlivě zedníkem odříznuta a toto začištění tvoří ono typické, již zmíněné podríznutí spar u románského kvádříkového zdiva. Ze odkryté zdivo bylo nalezeno tak krásně zachovalé, vděčíme nejen onomu suchému zásypu při budování chóru kostela Dominikánek, ale také solidní gotické omítce poloviny 13. století, která nanášena na zdivo, jemně přihlazena lžící, se nám zachovala nejen na kvádříkovém románském zdivu, ale postupuje i na zděný hranol, tomuto líci představený o rozměrech 53×60×36 cm, a jehož kvádry mají již odlišné kamenické opracování. Jsou totiž otesány t. zv. zobcovou technikou, která se též vyskytuje již v polovině 13. století na stavbách, zděných novým slohem gotickým. Podle zakřivení vnitřního líce zdiva bylo již první den jasné, že zbytek patří rotundě. O jakou část, zda loď, či apsidu se jedná, ukáže nám zhodnocení dalšího výkopu, který převzal Archeologický ústav ČSAV. Další dozor nad výkopem má znalec slovanské Prahy — Dr. Ivan Borkovský, který převzal na místní komisi vědeckých pracovníků dne 3. března 1954 řízení dalšího průzkumu. Borkovského výzkum musil býti však předčasně zastaven, neboť zdivo pokračuje pod hlavní průjezd skladu, kde se papír velké váhy převážl ke starému výtahu. Na druhé straně výkopu opět je uskladněno velké množství papíru, jehož přemístění bylo vyloučeno.¹⁾

Jak jsem uvedl, odkryté zdivo patří bezesporu rotundě. Jak staré rotundě a jakého typu, nelze dosud s určitostí tvrdit, to podle mého názoru ani po výsledku Borkovského výzkumu. Uzávěr bude možno učinit až po vykopání celého půdorysu a stáří rotundy určit hlavně až po seznámení se s vnějším lícem pláště celé rotundy a srovnáním celé techniky zdění se stávajícími rotundami. Způsob opracování zdiva vnitřní stavby nám sice nabízí, podle dosavadních znalostí, její určení do první poloviny 12. století. Pomyslíme-li si, jak málo máme zachováno ze stavebních dokladů románské architektury a co ještě čeká na své odkrytí, tu věru nemohu se odvážit toto datování zde uvést jako konečné, a to ani se slůvkem „asi“, bez probrání celé problematiky českého románského stavitelství. Zajímavá a důležitá dnes je pro nás však ta skutečnost, že o kostele ví kronikář Václav Hájek z Libočan. Ve své kronice uvádí, že kostel stál již při příchodu rytířského řádu Templářů do Prahy kolem roku 1230 na tomto místě. Kronikář Hájek je mnohdy mnohomluvný a rád si události přibarvuje pro zajímavost a poutavost své kroniky, ale byla by základní chyba, kdybychom proto odsoudili kroniku celou, jako nevěrohodnou a nevěřili ani podstatě a základu jeho zpráv z doby historické. Dokladem toho je právě zpráva o kostele sv. Vavřince, že zde stál před příchodem Templářů na tato místa. Únorový nález dokázal, že Hájek měl v tomto bodě pravdu. Zda ovšem má pravdu v tom, že rotundu založil již sám kníže Václav, jak to tvrdí

ostatně i o dalších pražských kostelích, by se bylo nutno přesvědčit ovšem vědeckým prozkoumáním a zhodnocením stratigrafie terénu v okolí a u základové půdy dnešního zdiva, zřejmě pozdější stavby.

Zbývá nám také rozřešit otázku, zda rotunda byla kostelíkem panského dvorce, neb kostelíkem řemeslnické osady. První možnost je asi pravděpodobnější pro souvislost svatyně s velmožskými dvorci, jak na jižní, tak i na východní straně. Konečné slovo se bude moci vyslovit až po důkladném prozkoumání těchto přilehlých panských dvorců a pochopitelně hlavně po řádném historicko-archeologickém průzkumu vlastního objektu kláštera Dominikánek u sv. Anny.²⁾ V jeho východním křídle na př. je v podzemí stavba časově související ještě s výstavbou templářské komendy, ač je provedena již technikou lomového zdiva, jak ukázaly sondy zde provedené ihned v roce 1954 po nález rotundy, v souvislosti s předběžným průzkumem okolí. Výsledky tohoto předběžného průzkumu budu publikovat v rámci popisu dalších nálezů románské výstavby, zjištěných v minulých letech v areálu panských dvorců západně Vyšehradské cesty. Je si tudíž jen přáti, aby celý komplex býv. kláštera Dominikánek u sv. Anny byl co nejdříve vyklizen. Pomohlo by to nejen památce a dalšímu vědeckému bádání, ale hlavně vzorní tiskaři Impresy, jejichž díla jdou do celého světa, by získali novou provozovnu, odpovídající moderním požadavkům techniky a hlavně bezpečnosti a hygieny práce. V komplexu kláštera by se po průzkumu a stavební konservaci umístily dobře universitní ústavy, na př. dějin umění a dějin hudby. V kostele by se dala zřídit krásná varhanní koncertní síň, neboť v něm byla dobrá akustika. Koncertoval zde i známý skladatel Křištof Wilibald Gluck.³⁾

Doufejme, že se dočkáme znovuzkříšení slávy objektu, který s novou náplní bude žít i svůj nový život, hlásaje velikost středověké Prahy a sílu ducha našeho národa.

Snad si ani neuvědomujeme tuto velikost, výstavnost a slávu středověké Prahy. Snad jsme příliš ovlivněni jejím pozdějším vnějším ztvárněním — kulisou, sice výtvarně úžasně hodnotnou a krásnou na pohled — ale přesto kulisou, skrývajícím toto mocné a duchovně silné středověké jádro dob, kdy jméno našeho státu a národa bylo ctěno a váženo po celé Evropě, jméno národa, pro který církev svolala valné sněmy a posléze uznala i jeho duchovní revoluci. Žel, že si neuvědomili všichni a hned sílu Husova učení a osobnosti a nepochopili správně jeho smysl. Výsledek toho byl, že Praha a hlavně Praha byla ochuzena tehdy o některé své nejkrásnější stavitelské skvosty.

Mezi nimi byl i klášter Křižovníků, strážců Božího Hrobu na Zderaze. Stál na okraji pravěké terasy Vltavské ve středu staré románské osady a byl založen již ve 12. století r. 1190 od velmožů Kojaty a Všeбора — předchůdců mocného panského rodu z Oseka. Kde přesně stál tento románský klášter nevíme. Byl umístěn někde mezi ulicemi Resslovou, Na Zderaze, Na Zbořenci a Karlovým náměstím. Někdy v druhé polovině 13. století byl zřejmě starý kostel stržen (alespoň částečně) a počal se stavět nový vysoký chór, který posvětil již r. 1276 biskup Jan III. z Dražic. Kdy byla přestavěna loď kostela a kdy byl přestavěn klášter a jak byl vůbec přestavěn zatím přesně nevíme. Je zmínka jen o novém stavění kláštera v r. 1393 za Václava IV. Zda až do té doby stál románský klášter, není

možno soudit. Klášter byl velmi bohatý statky po celých Čechách a z toho vyplývá, že jistě jeho sídlo bylo vystavěno velmi vzcně a umělecky náročně. Svou mocí, bohatstvím a jistě i postojem k očistě náboženství a sociálním reformám, hlásaným Husity, byl právě na revolučně velmi silném Novém Městě trnem v oku obyvatel této mladé pražské čtvrti. Proto také byl 5. srpna 1420 napaden a pobořen. Podle starých zpráv zbylo z něj velmi málo. Jen část klášterní a kostelní stavby, která částečně adaptována, byla později užívána pro bohoslužby znovu oživeného kláštera při katolické protireformaci po Bílé Hoře. Posléze prý zbytek ruin kostela byl stržen a materiál použit k stavbě barokního kostela sv. Petra a Pavla, jenž zde stál od r. 1721 a zbořen byl až pro stavbu nových budov techniky v roce 1905. Dále se ve starých zprávách píše, že na místě klášterních ruin byly budovány domy občanské s postranním právem kláštera. Některé z těchto domů se nám podnes zachovaly, alespoň podle místa, v ulici Na Zbořenci.

V jednom z nich, nesoucím právě jméno „Na Zbořenci“, podle zboření kláštera, v čp. 275/II, jsem zjistil koncem roku 1954 při náhodné prohlídce (9. XI. 1954) kameny na režném zdivu po otlučené omítce jižní dvorní budovy, se zřetelnými stopami kamenického opracování a dokonce zbytky ostění, které kdysi tvořilo hrotitý oblouk. Vše bylo obestavěno a opticky splývalo s okolím, jediné ostění se zřetelněji rýsovalo v menším poli fasády. Tento nálezy byl učiněn již na menší části fasády dosud neomítnuté, neboť dům se právě opravoval, osazovala se nová okna a byla nahazována nová omítka. Ihned jsem zajistil, aby místa se zjištěnými fragmenty zřejmě gotické stavby, nebyla zatím omítnuta a zabezpečil provedení předběžného průzkumu. Bylo provedeno několik sond jednak u ostění, jednak kolem zjištěných kamenů se stopami kamenického opracování. Sondy, provedené zručnými pomocníky, znalými této práce z průzkumu románské falce v Řetězové ulici, odkryly nám zbytky gotické vyspělé stavby, do níž byl dnešní obytný dům vestavěn.

Nalezeny byly dvě konsoly přípor klenebních žeber, profilace vyspělé gotiky, asi z druhé poloviny 14. století. Dále odkryt mohutný oblouk ostění profilovaného širokým výžlabkem mezi skosenými hranami. Nálezy byl zaměřen, dokumentačně fotografován a na sucho zazděn a omítnut, aby přes zimu neutrpěl povětrností, hlavně mrazy a velkou vlhkostí vzduchu, kteréžto podmínky velmi škodí opuce dosud zazděné do vápenné malty. Opuka se nejvíce ničí právě změnami stupně své vnitřní vlhkosti, způsobené nejvíce vlivem vnější povětrnosti při jejím odkrytí z hloubi zdiva.

Nalezené fragmenty výstavby kláštera jsou z největší pravděpodobnosti zbytkem gotického ambitu klášterního, který stál při západním průčelí klášterního kostela, jak můžeme soudit podle situace budov a zpráv o dalších zbytcích ambitu, stojících až do roku 1905, kdy byl bourán barokní kostel.

Po zazdění sond se během zimního období objevily pod opadanou omítkou na tušených místech stopy po dalších dvou ostěních arkád této klášterní křížové chodby, obsažené v další části obytného domu čp. 275/II. Jsou situovány za pětibokým přístavkem domu směrem východním až v ta místa, kde ambit se otáčel k jihu a jeho část byla zbořena teprve v roce 1905. Tato situace je dobře patrna z plánů a též je popsána v článku M. Lüssnera v 6. čísle XII. ročníku časopisu *Method*. S výsledky sond, provedených v minulém roce, jsem seznámil veřejnost ve své letošní zimní

přednášče, jejíž text bude zveřejněn v příštím čísle tohoto Sborníku.

Nález dokazuje, jak je nutno, aby v Praze nebyla bez odborného dozoru prováděna žádná práce v objektech, stavěných do osmdesátých let minulého století. Někdy však i v budovách stavěných těsně před první světovou válkou by mohl býti učiněn nějaký objev. Zjistil jsem na příklad, že právě pod základy určitých budov techniky se prokazatelně nalézá zdivo klášterní, použité do základů staveb nových budov. Dále na pohled nový dům s „románsky secesní“ fasádou u Vyšehradského tunelu má novou jen tuto fasádu. Domek sám je starý, jak nám prokazuje jeho zdivo, obnažené po opadání omítky. A v domech, stavěných v hrozném slohu činžáků XIX. století je těch překvapení již víc než dost. Tento nález to opět potvrzuje. Dům čp. 275/II je totiž objekt na první pohled určený ke zbouření, jak pro svůj odpuzující vnější vzhled, tak i pro své vnitřní nedostačité a nutné vybavení, kterým vybavovala domy polovina XIX. století, kdy se stavěly domy v zmáhajícím se údobí kapitalismu pro přívál obyvatel do Prahy. A přece i takový dům nelze zbourat bez řádného předchozího průzkumu a studia plánu a hlavně uvědomit si historie toho místa, na kterém stojí.

Záleží na nás na všech, kdož si vážíme Prahy, a kdo jsme si vědomi velikosti naší kultury, abychom Prahou vždy chodili s očima otevřenými a byli vždy nápomocní úředním ochráncům památek v jejich úsilí o nové zhodnocení a zachování dokladů vyspělosti našeho lidu v minulosti.⁴⁾

Poznámky:

¹⁾ Po mnohaletém úsilí vyklidit alespoň kostel od skladovaného papíru se podařilo orgánu památkové péče ÚNV hl. města Prahy spolu s Obvodním národním výborem v Praze 1 docílit vyklizení kostela ke dni 1. ledna 1956. Ve východní části kostela byly provedeny ihned péčí odboru kultury rady ÚNV hl. města Prahy přípravné práce pro řádný průzkum rotundy a celého podzemí této části kostela. Byly zahájeny též práce na postupné rekonstrukci jižní fasády gotického chrámu, která je ve velmi desolátním stavu vlivem počasí a dlouholetého neudržování. Vlastní rekonstrukční práce provede však správa objektu čp. 211/I. — t. j. Ministerstvo kultury.

Při odklizení stavební ssuti ze šachty býv. nákladního výtahu u vchodu do sakristie a východního křídla kláštera jsem zjistil pod odpadlou omítkou pěkně zděné románské zdivo kvádřikové s typicky podřezávanými sparami. Zdivo ustupuje z líce omítky kostela směrem k západu do hloubky masivu zdiva dnešního kostela a sleduje směr osy východního křídla kláštera. Jedná se jistě o výstavbu templářskou, k níž patří i zmíněný prostor v téměř křídle. Řádný průzkum provede, ještě v tomto roce ČSAV — archeologický ústav — Dr. Ivan Borkovský.

²⁾ Řádný průzkum bude nutný v tomto prostoru vykonat proto, že na místě se dovíme mnoho o podobě románské Prahy desátého a jedenáctého století v tomto okrsku. Výstavba templářská a pochopitelně i gotická (Dominikánky) se musela podříditi totiž již „vyšlapaným“ cestám, dnešní ulici Anenské a částečně i Liliové. Zjistí se i množství výstavby první poloviny 13. století v dnešním komplexu východního a části severního křídla kláštera. A dále bude nutno zjistit při úpravách celého kláštera souvislost románských celků dvorce na místě čp. 222/I. a komendy řádu Templářů.

³⁾ V tomto kostele by šla jistě dobře zříditi betonová skořepinová klenba v přesných rozměrech zbořeně klenby gotické. Rozměry jsou známy z náběhů žeber a čelních klenebních oblouků, které jsou dobře zachovány v dnešní stavbě, takže rekonstrukce bude pravdivá. V restaurovaném kostele by našla dobré umístění varhanní koncertní síň, kde by klasicistickou chrámovou hudbu mohlo poslouchat mnoho posluchačů při vytopeném prostoru, což nelze docílit v jiných chrámech, sloužících bohoslužbám. Praha by byla obohacena

o další koncertní síň, která hlavně při hudebním festivalu „Pražské jaro“ by našla svoje dobré uplatnění.

⁴⁾ Tento informativní článek je otisk přednášky, proslovené v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze v zimě roku 1954 pro Klub za Starou Prahu. Až dosud neměl pisatel příležitost v odborném tisku seznámit veřejnost s těmito nálezy, čímž omlouvá značné časové rozpětí mezi nálezem a jeho zveřejněním. Stručná zpráva o kostele sv. Vavřince byla uveřejněna ve XIV. ročníku Zpráv památkové péče v roce 1954, str. 95—6.

Nález srubu v domě čp. 324 v Praze III.

Grafické pohledy na Prahu z druhé poloviny 16. st. a ještě z počátku st. 17.¹⁾ ukazují, jak v této době bylo dřevo velmi často používáno za stavební materiál měšťanských domů. Hmotné doklady této skutečnosti zachovaly se v několika případech až po naše časy. Na jednu z památek, dokládajících užití dřeva při výstavbě starých pražských domů chci upozornit, neboť potřebuje naléhavé opravy, aby se zabránilo její zkáze.

Jde o dům č. p. 324/III na Janském vršku na Malé Straně, nazývaný U hroznu²⁾ či též Zelený hrozen, stojící na území kdysi vedlejšího práva osady sv. Jana v Oboře pod horou Sion.³⁾ Dům č. p. 324/III je již delší dobu vzepřen trámy o protější budovu, neboť jeho průčelní zeď se bortí a vychyluje se do ulice. Při zjišťování příčin, způsobujících borcení průčelní stěny, učinil Ing. Bohumil Hlaváček z odboru pro výstavbu rady ÚNV několik sond, které vedly k zjištění srubové konstrukce části I. patra.

Dům Zelený hrozen je prostý řadový, obytný dům o 3 křídlech, jehož zalomená fronta průčelí je spojkou mezi domem č. p. 325/III, vytvářejícím zubovitý ústupek v uličním prostoru a domem č. p. 323/III. Na první pohled je nápadné II. patro, jehož líc silně ustupuje. Jediným architektonickým prvkem oživujícím jednoduché průčelí, je vstupní portál s barokně zvlněnou nadpražní římsou. Při podrobnější prohlídce je zřejmo, tak jako u většiny pražských domů, několik stavebních etap.

Za nejstarší je možno považovat střední část průčelního traktu, která je vybudována na sklepe zhruba čtvercovém, sklenutém valeně podél uliční osy. Klenba je z lomového kamene a sestrojena na základě elipsy. Přízemí této části je plochostropé, I. patro má trámový strop s průvlakem, II. patro rovný podhled. V I. patře bylo provedeno v průčelní stěně několik sond, které odhalují srubovou konstrukci, uvnitř pobitou prkny a rákosem, na nějž je nahozena omítka. Mezi srubovou stěnou a lícem do ulice je mezera 10—15 cm, za níž následuje zdivo v síle 1 cihly. Do dvora obrací se v I. patře další místnost, zděná, valeně klenutá, s výklenkem ve zdi a hranolovým komínem, jehož těleso zabírá severovýchodní kout místnosti a proniká klenbou. Tato místnost byla zřejmě kdysi kuchyní s otevřeným ohništěm.

Časově mladší jsou pak prostory severní části průčelí, pokračující v pravém dvorním traktu. Tato etapa se projevuje zřetelně ve sklepe, kde na prvu část sklepa, dříve popsanou, navazuje rovněž valená klenba, shodná s osou ulice. avšak o odchylné výšce. Od prvé je oddělena cihlovým pásem. Také profil této klenby je odlišný. Přízemní místnosti severního křídla mají valenou klenbu s lunetami, jejichž hrany jsou vytaženy v typické hřebínky, užívané v 16. a ještě v 17. st.

Západní ukončení severního křídla odlišuje se od přední části jednak tím, že je širší, jednak větší výškou. V hraně odstupnění líce zdi do dvorka, v místě styku přední a zadní části severního křídla, je komín, vysazený v I. patře na konsolu, dnes zazděnou. V přízemí jsou dnes dvě místnosti, původně jedna, jež byla sklenuta rovněž valeně, avšak s vsazovanými lunetami. Toto křídlo sousedí bezprostředně s dvorkem domu č. p. 523/III U tří

korunek a obrací se do něj 3 okenními osami. Rozdíl v úrovni způsobuje, že I. patro tohoto traktu je zde přízemím. Okna mají prostá kamenná ostění, jejichž podokenní římsa datuje tuto etapu do 80. let 17. st., což vsazované lunety přízemní valené klenby jen potvrzují.

Malý dvorek uzavírá na západě křídlo, které v přízemí mělo původně dvě otevřené arkády, jak dosvědčují dosud zřetelně stopy v omítce po zazděných obloucích a uspořádání dvou křížových kleneb, oddělených půlkruhovým pásem. Také zde jsou typické hřebínky na klenebních břitech. Klenební patky na pilířích, jež jsou zevnitř patrné, jsou jednoduché, římsovitě utvářené. První patro tohoto traktu má rovné podhledy.

Poslední etapě, za které byly přistavěny pavlače a vloženy některé příčky a jež znamená maximální využití všech prostorů k obytným účelům (v zazděných obloucích pavlače na jižní straně dvorku se před lety ještě bydlilo!), předcházela barokní úprava vstupu do domu a schodiště s plochými, z prkna vyřezávanými balustrami. Z barokního vybavení stavby se zachovalo též kování některých dveří.

Písemné zprávy o tomto domě, shromážděné malostranským historikem C. Merhoutem,⁴⁾ začínají rokem 1633, kdy patřil dům W. Pereyterové. V r. 1651 nabyl jej od předchozí majitelky Jan Michael Maurer za 800 zlatých rýnských. V tomto domě měl šenk a berní rula označuje jej za nutný.⁵⁾ Do r. 1723 změnil ještě několikrát majitele, cena domu však jen nepatrně stoupla a to na 900 zlatých rýnských, za něž dům prodal v r. 1667 Mates Klínger, tesař, Danieli Darčinskému. Soupis domů z r. 1723, pořízený za účelem ubytování hostů na korunovací Karla VI., uvádí, že tento dům v přízemí má výčep, dvorek na dřevo a jeden sklep. V I. patře byl pak pokoj, komora, kuchyně a předsíňka. V II. patře bylo totéž rozčlenění prostoru, avšak bez kuchyně. Popis z r. 1723 je velmi výstižný a je doložen dnešním stavem, toliko umístění komory I. patra činí obtíže. Srovnání popisu s dnešním stavem domu č. p. 324/III, jenž má dnes podstatně větší počet místností, které můžeme zařadit podle kleneb a okenních ostění do doby před tímto rokem, vede k domněnce, že v první čtvrtině 18. st. to byly domy vlastně dva. Tuto domněnku potvrzuje také Huberův perspektivní pohled na Prahu z r. 1769, kde jsou zakresleny v těchto místech 4 sedlové střechy kolmé k ulici, jež by odpovídaly domům čp. 325/III, dvěma domům na místě dnešního č. p. 324/III a části domu č. p. 323/III, který je doložen již berní rulou.

Původně, někdy koncem 16. st., byl to tedy malý domek s podsklepeným zděným přízemím, v I. patře se srubovou nástavbou a zděnou klenutou kuchyňkou s komínem. Svým charakterem plně zapadá do prostředí osady sv. Jana v Oboře, kde dřevěné a hrázděné domy nebyly výjimkou, spíše pravidlem, jak dokládá ještě t. zv. Vratislavský prospekt z r. 1562. Existence arkád na záp. straně dvorka, jež možno datovat též do konce 16. nebo poč. 17. st. je tu jaksí mimořádná. K tomuto domku přiléhal asi na severu druhý, zachovaný dnes v pravém traktu, vybudovaný ve dvou etapách.

Nevyřešenou zůstává otázka II. patra, které není asi totožné s II. patrem, zaznamenaným v popisu z r. 1723 a bude asi výsledkem přestavby a sloučení obou domů kolem r. 1800, které se odrazilo v prodejní ceně tohoto domu, zaznamenané r. 1804, kdy dům prodán za 5000 zlatých rýnských.⁷⁾ Toto zvýšení ceny na pětinašobek nebylo způsobeno jistě jen stoupáním cen

nemovitostí před vídeňským krachem r. 1811, nýbrž zvětšením domu a jeho přestavbou.

Výše uvedené závěry musí být ovšem překontrolovány stavebně archeologickým průzkumem, který je případně pozmění. Jisto je však, že dům č. p. 324/III je zajímavým dokladem stavebního vývoje okrajové čtvrti Malé Strany, jež byla kdysi osadou se zvláštním právem. V této souvislosti bude také zajímavé srovnání s jinými dřevěnými či hrázděnými stavbami, zejména se srubem, který je zachován uvnitř karolinského bloku v Praze I. a jenž je právě zkoumán s hlediska stavebně archeologického. Dřevěné a hrázděné stavby v Praze, v minulosti časté, z nichž zachovaly se do dnešní doby jen nepatrné zbytky, zaslouží si vůbec více pozornosti a pokusím se jimi zabývat se podrobněji. Dnes však chci především upozornit na to, že dům č. p. 324/III je bezprostředně ohrožen zřícením a že je nutné zachovati jej jako památku vývoje městského obytného domu, zejména pro jeho dnes již výjimečnou srubovou stavbu části I. patra.

Poznámky:

1) Dřevoryt Jana Kozla a Michaela Peterleho z Annaberku z r. 1562 a mědirytina podle Filipa van Boosche z r. 1606.

2) PhDr. Václav Líba, Berní rula 3, Pražska města, Praha 1949, str. 106.

3) Fr. Ruth, Kronika král. hl. m. Prahy a obcí sousedních, díl I., str. 369, Praha 1903.

4) Za přístup k pozůstalosti Cyrila Merhouta děkuji laskavé ochotě paní Merhoutové.

5) Viz pozn. 2.

6) Viz pozn. 2.

7) Viz pozn. 4.

Rekonstrukce Varšavy a Gdanska

V obou světových válkách našeho století bylo zničeno v celé Evropě i mimo ni na desetitisíce sídel, měst i vesnic, a izolovaných budov zámků, klášterů a kostelů. Tuto katastrofu není možno srovnávat co do rozsahu a intenzity s pohromami válek dřívějších, na příklad války za svobodu Nizozemí ani třicetileté války nebo válek napoleonských. Proto přes to, že moderní, finanční i technické prostředky dovedou zkrátit proti dřívějšímu obnovné zásahy v některých zemích, po první válce ve Francii a Belgii, po druhé především ve Svazu sovětských republik, zůstane v celé Evropě ještě mnoho let veliký počet sídel ve zříceninách, jak se to dnes nejnázorněji jeví v Berlíně a v Drážďanech.

Proto se dnes stala soustavná, všestranná obnova zničeného sídla ideově i prakticky zcela novým úkolem ochrany památek a její zásady a metody vyhranily se teprve postupně v posledních letech podle zkušeností při obnovné práci získaných. Velmi poučné jsou rychlé výsledky, dosažené na tomto poli v Polsku, kde rozsah zničení dostoupil především ve Varšavě, bombardované v roce 1944, na 80 až 100 % celkové hmoty sídla.

Po shlednutí této obnovy a po získání informací od vedoucích jejích činitelů a informací z literatury podávám zde souhrnný přehled této akce let 1945 až 1953.

* * *

Ve Varšavě zahájila obnovu v roce 1945 „Naczelna.rada odbudowy Warszawy“ a prostředky jí poskytl Společný fond vybudování stolice, na jehož financování se podílí celý polský národ.¹⁾ Rada uspořádala všeobecnou soutěž na obnovu, jíž se zúčastnilo na 200 architektů a v níž byl položen důraz na rekonstrukci historického jádra města, načež se ujal vypracování projektu atelier „Miastoprojekt stolice“, v němž byl generálním projektantem traktu staré Varšavy prof. arch. Mieczyslaw Kuzma. Aby získala souhlas a oporu veřejnosti, domácí i mezinárodní, uspořádala rada v roce 1952 a 1954 sjezdy architektů a starostů měst, při nichž byly posouzeny úkoly dnešního poválečného města, stavba zničeného historického jádra i nového města a uváženy také metody pro další údržbu vynikajících měst polských, především Krakova. Pro realizaci obnovy bylo zřízeno hned v roce 1945 „Biuro organizace odbudowy Stolicy“ (později Biuro odbudowy Stolicy) pod vedením gen. konservátora prof. J. Zachwatowicze a založen Biuletyn biura.

Rozsáhlý úkol obnovy starého středu města,²⁾ který zahrnuje na ploše 1000×200 m Staré, Nové město a Fretu a pro nějž byla stanovena lhůta první šestiletky, byl účelně organizován, i když svízelné počáteční poměry existenční v zničeném městě kladly značné překážky.

Soustavný průzkum staré oblasti, zahájený hned v březnu 1945 a dokončený 1953, prováděly do r. 1948 památková sekce atelieru miastoprojektu stolice, potom úřad ochrany a konservace památek vedený gen. konservátorem,³⁾ nakonec od r. 1952 komise pro bádání o minulosti Varšavy, která též výzkum zpracovala a zabezpečila.⁴⁾ Za spolupráce Ústavu architektury polské polytechniky a Archeologického i Historického musea

ve Varšavě byl zachycen celý postup průzkumu v náčrtech a fotografiích, sestaven podrobný inventář nalezených dokumentů pro potřebu archit. rekonstrukce a doklady uloženy v lapidariu i musejních sbírkách. Zároveň s průzkumem bylo prováděno v letech 1945—49 odklizení rumu a zabezpečení domovních zdí před zřícením. Šlo hlavně o průčelní zdi, zachované částečně v přízemí a jen výjimkou v celé výšce do okapu, o klenby přízemních vestibulů a v spodní části schodišť. Do konce roku 1949 bylo takto obnaženo z rumu 96 domů a nouzově zabezpečeno 45, obnažen barbakán atd. Práce prováděl Městský stavební podnik č. 3.

Celkový *rekonstrukční projekt* staré oblasti, podložený programem a dokumentací, provedlo atelier miastoprojektu vedením již jmenovaného arch. M. Kuzmy od r. 1949. Město, založené u staršího hrádku na začátku 14. století na obdélném půdoryse s pravidelnou sítí ulic a náměstí a stavebně rozvíjené v 15. i 16. století v opevnění, veřejných budovách i soukromých obydlích, mělo před zničením v roce 1944 slohový ráz ustálený po požárech 17. a 18. století, jen se zbytky středověkého i renesančního období. Tento urbanistický celek o 300 domech byl v projektu označen za středisko cizineckého ruchu a obytnou čtvrť, jejíž počet obyvatelů stanoven na 3000 osob. Projekt zachoval a v podrobnostech doplnil půdorys města i dělení bloků na parcely (široké 7—8 m pro dvou- až čtyřosé domy), odstranil přístavby a nástavby 19. a 20. století ve dvorech a na průčelích, omezil původní zastavění parcel na tři trakty do hloubky 25 m jen na dva trakty s novým rozmístěním obytných místností a spojil někde dva až tři domy průlomy v požárních zdech. Hradby ze 14. a 15. století byly stavebně úplně rekonstruovány, architektonický ráz domů zevně do podrobností zachován. Ve využití a vybavení města službami vložil projekt do přízemí domů jídelny, restaurace, kavárny a obchody s grafikou, cizineckými vzpomínkami a knihami a situoval kulturní dům, poštu, jesle, mateřskou školkou na vhodné parcely mimo náměstí. V dohodě s příslušnými institucemi byly některé domy vyhrazeny Historickému museu Warszawy, museu Mickiewicze a Slowackého, palác Mazowieckich Historickému ústavu Polské akademie nauk, palác Fuggerů Společnosti dějin umění a dva bývalé kláštery akademické koleji a turistickému středisku.

Na odklizení zřícenin, na vědecký výzkum a na rekonstrukční projekt bylo v letech 1945—49 vydáno celkem 50 milionů zlotých staré valuty (1944—46 na drobná zabezpečení po 3000 zł, 1947—49 na soustavná zabezpečení průměrně 20—30.000 zł na objekt).

Od roku 1950 začalo se pak podle rekonstrukčního projektu *budování Starého města* prací zaměstnanců jmenovaného M. staveb. podniku č. 3, jemuž bylo vyhrazeno přednostní získávání stavebních materiálů a dalších pracovníků. V letech 1950—54 provedena nejdříve rekonstrukce vybraných památek, v roce 1951 přišli první stálí obyvatelé do některých domů na náměstí, v roce 1952 dokončena úprava městského terénu, zbořeny těžko udržitelné zříceniny několika domů a v roce 1953 úplně skončena obnova starého rynku⁵⁾ a Pivné ulice.

Technická a umělecká realizace rekonstrukčního projektu, prováděná za stálého dozoru atelieru Miastoprojektu a prof. Sokolowského (†1953), zachovala všechnu původní hmotu a výškové poměry města, ale doplnila bez rozpaků všude podle fotografií zničené architektonické články, římsy,

štíty, attiky i střešní altány. Osadila podle možnosti všechny stavební fragmenty z 16. až 18. století, v zříceninách nalezené (ostění portálů, dveří, mříže), a obnažila starší gotické otvory portálů a oken ponechávajíc je v lici průčelí bez omítky. Hradby byly podle nálezů úplně rekonstruovány stejnými materiály, nové krovy, vikýře, krytiny, klenby, omítky a povalové stropy rovněž. Výkladce zřízeny vesměs v lici průčelí. Návrhy na umělecké práce sochařské, malířské i řemeslné pro výzdobu průčelí a vnitřků budov vypracovali výtvarníci ve skutečném měřítku při návrzích polychromie i při kartonech pro malbu a plastiku.⁶⁾ Veškeré doplňky, řemeslné i umělecké, byly sladěny s bývalým prostředím. Nástěnné malby, sgrafitta, štukové a kamenné plastiky jsou původní nové komposice v duchu renesančních, barokních a klasicistních památek toho druhu v Polsku, výzdobné detaily portálů (domovní znamení, řemeslnické emblemy, vývěsní štíty a svítlny), kovaných vrat a světlíkových mříží, chrličů a malovaných povalových stropů jsou dobré řemeslné práce podle původních návrhů. Vnitřní zařízení veřejně přístupných prostorů jako deštění stěn, krby, lustry a nábytek, jsou volné kopie originálů z 16. a 17. století v Polsku zachovaných.

Touto *metodou* bylo úplně obnoveno sto domů, v nichž se však zachovalo jen osm původních dřevěných stropů ze 17. a 18. století, z nich tři polychromované, a na průčelí jediného domu malba z doby kolem 1500, vedle nepatrného počtu předmětů historického mobiliáře.

* * *

Proti Varšavě byla *obnova Gdanska* zaměřena nezbytně k jinému dějinnému vývoji, zeměpisné poloze a slohovému rázu města. Gdansk jako mořský přístav byl sice od 10. století do roku 1308 slovanským sídlem, ale prošel pak obdobím vlády německých křižáků (1308—1454), pruského záboru (1793—1918) a fašistické okupace (1939—45), jež vždy znovu deformovaly jeho slovanský charakter ze středověku do počátku 14. století a z období vyspělé kultury polské z let 1454 do 1793.⁷⁾

O obnovu Gdanska pečovaly po jeho poničení v roce 1945 vedle atelieru Miastoprojektu atelier konservační a umělecký od roku 1951 podobným způsobem a po stejně pečlivém průzkumu a dokumentaci jako ve Varšavě, ale jejich úkol nebyl tak rozsáhlý; omezily se mimo úpravu veřejných monumentálních staveb (bran, radnice, zbrojnice, kostelů, Artušova dvora) ve staré části na vybudování pestře barevných průčelí obytných domů, které jinak uvnitř vypravily jen se zachováním přízemních vstupů jako moderní byty zasloužilých vědců, umělců a přístavních a stavebních dělníků. Pro Gdansk tak typická, již D. Chodowieckým v roce 1773 zobrazená, terasová předpraží nebyla však již obnovena.⁸⁾ Celkem bylo do roku 1953 vybudováno 130 průčelí domů ve volných kopiích renesanční a klasicistní formy se silným nizozemským akcentem. Tato akce zabrala hlavně bývalou „královskou cestu“ od Zlaté k Zelené bráně, která byla hlavní ulicí středověkého města, spojenou s jeho dějinami, zvanou Długa, a s ní souvislý Dlugy targ s goticko-renesanční radnicí a renesančním Artušovým dvorem. Od roku 1946 restauruje se také Mariánský kostel (1343—1502), značně poničený.

Jest ovšem třeba přiznat, že podobnou obnovnou akci Dlouhé ulice

provedli již v letech 1938—45 fašističtí okupanti a že sledovali stejný účel vrátit městu slohový ráz 16. až 17. století, který odstranilo předcházející období pruského záboru svobodného státu Gdanska od konce 19. století, při čemž uplatnilo současnou krizi architektonické formy zejména v motivech vídeňské secesse.⁹⁾

Proti Varšavě vydal gdanský předběžný výzkum jeden skvělý výsledek. Od roku 1948 probádal a dokumentačně zrekonstruoval prof. Dr. Jażdżewski sídlo rybářů a řemeslníků 12. a 13. století s mnoha stavebními etapami, jež vytvořily několik kulturních vrstev, z jejichž bezvadně zachovaných památek je možno poznat po stránce hospodářské, společenské i umělecké život raně středověkého města na území Starého města Gdanska.¹⁰⁾

* * *

Nově budovaná Varšava je výsledek jediného kolektivního úsilí, které jednak rekonstruuje, jednak nově komponuje veliký celek města, složený z poměrně drobného historického jádra 14. až 16. století a z moderní velikolepé perspektivy vzkrísené stolice Polska. Architektura má tu nejvyšší úlohu společenskou, její umění tvořit nové celky monumentálních ulic a náměstí, nábřeží, parků a obývacích čtvrtí má vliv na budoucí život obyvatelů, je předmětem jejich zájmů i kritiky, ale je zároveň předmětem obdivu cizích architektů. Není však úkolem těchto řádků hodnotit vysokou úroveň výsledků, dosažených při budování této nové Varšavy; jde tu jen o *metodu pronikavé rekonstrukce* Starého města, jež se v jedinečném příkladě odvážíla pokusu vzkrísit v celé hmotnosti a zevním zjevu zničenou čtvrt' v kopii originálu podle dané situace buď přesné nebo volné. Tento pokus patří k nejvážnějším problémům i polské ochrany památek v posledním půlstoletí a řešil se dosud jen v omezeném rámci jediné architektury nebo menšího architektonického celku, městského bloku, klášterního nebo zámeckého nebo hradního areálu. Je jisto, že obnovou varšavského Starého města byla dotčena, ba negována všeobecně v posledním půlstoletí přijatá zásada nejvyšší úcty k originální podstatě jakékoliv památky jako nenahraditelné hodnotě, jejíž fyzické trvání může být zabezpečeno pouze vhodnou konservací celku nebo nejnutnějšími doplňky, jež zaručují udržení celkového dojmu. Tyto originály jsou v Starém městě v mízivě menšině, jak bylo shora naznačeno, jeho celek je nový organismus, vytvořený na ráz z nových materiálů a z výsledků vědeckého bádání i umělecké dnešní činnosti, předstírající celý historický proces postupného vývoje, z něhož kdysi vyrůstalo zničené Staré město. Musíme uznati vzornou dokumentaci i vzorný výzkum, které tu předcházely, podivujeme se široké základně literární, která odůvodnila v národě odhodlání znovu vytvořit tento hmotný obraz nenávratně zničené minulosti, ale obáváme se, že tento příklad by mohl umožnit opět v nejširším rozsahu exaktní kopii originálu, na níž spočívala teorie restauračního období v 2. polovici 19. století, přes to, že mimo SSSR není znám z Nizozemí, Francie, Itálie, Německa a Československa případ tak radikální záměrné rekonstrukce historického urbanistického celku.¹¹⁾

Chceme však pochopiti tento jedinečný případ, který není možno opakovati a napodobiti, ze situace v roce 1945, kdy celý národ polský nad zříceninami milované Varšavy slavně slíbil, že svou stolicí vzkrísí ještě

k větší slávě a že, jak hlásá pamětní deska na náměstí Starého města, „lidová Polska zdvihne tento pomník národní kultury a lidové revoluce z trosek a vrátí národu“. Chceme jej hodnotiti jako projev vášnivého vzdoru a nejčistšího vlastenectví, které úmyslně navazuje všechno své snažení na minulost před zábořem fašistů a tvoří i ve starých formách a uličkách Starého města nový životní obsah socialistické Varšavy, chceme s polským národem viděti ve Starém městě symbol jeho nadšení a činnorodé obětavosti. I český národ projevil, třeba v malém měřítku, tuto vůli, když záměrně vybudoval z několika zdí a nečetných původních podrobností Betlemské kaple národní památník, poutní místo lidu, v historických tvarech Husovy doby, v předpokladu, že tu nekonservuje památku, ale vytváří symbol nejslavnějšího období svých dějin.

Poznámky:

1) Srov. Eva Šamánková ve Zp. pam. péče VIII. (1948), 8 sl. — V letech 1945—1955 věnoval polský národ na obnovu stolice Warszawy 1.154.749.128 zl.

2) St. Rassalski, Trakt starej Warszawy v časopise Stolica VII. (1952). — St. Szenic, Jos. Chudek, Najstarszy szlak Warszawy. (1955).

3) Články J. Zachwatowicze (přel. J. Hilmera ve Zp. pam. péče XIV., 206—7) a spolupracovníků v časopise Ochrona zabytków VI. (1953), 73—180, s bohatou dokumentací ikonografie, pův. i rekonstr. plánů a literatury.

4) Kolektivní práce 12 autorů průzkumu, archeologů, historiků a kreslířů, Szkice staromiejskie (1955), podává referát s 284 obrazy o archeol., architektonické, uměl.-historické a technologické analýze terenu, opevnění, obydlí, užitkového zařízení i o dokladech hmotné kultury v St. městě od středověku do konce 18. stol. získaných ze zřícenin.

5) Al. Wojciechowski, Rynek staromiejski (1954) podává stavební vývoj náměstí a průběh jeho obnovy se 76 obrazy starého i nového stavu a přehled prací historiků o vývoji Varšavy.

6) Al. Wojciechowski, Polichromia i wnętrza Starego Miasta (Przegląd artystyczny 1953, č. 4.) — B. Urbanowicz, Dwie polychromie Starego rynku (Ochrona zabytków 1953, č. 2—3).

7) Wład. Szremowicz, Gdańsk (1953).

8) Tato předpraží měla být již v roce 1868 z komunikačních důvodů odstraněna, ale byla přece ponechána aspoň v určitých ulicích a v letech 1939—45 restaurována.

9) E. Volmar, Danzigs Bauwerke und ihre Wiederherstellung, ein Rechenschaftsbericht der Baudenkmalpflege (1940).

10) K. Jażdżewski, Gdańsk wczesnośrednowieczny w świetle wykopalisk. (1952).

11) Na př. v Mnichově nebylo obnoveno divadlo ve formě L. Klenze (1825) a ve Freudenstadtu byla realizována jen volná rekonstrukce dojmu z původního prostoru náměstí obnovením podloubí, výstavbou jedno a dvójpatrových domů se sedlovými střechami, zachováním terasy před radnicí a novým vysazením stromů na náměstí. [Zprávy pam. péče XVI. (1956), 163].

Ochrana památek, zejména stavebních, v právních normách s ohledem na praxi

II. část: Další vývoj a nynější stav (výběr a rozbor).

Teprve přelom devatenáctého a dvacátého století přináší u nás probuzení jasnějšího a širšího, ale též hlubšího vědomí o kulturním a národním významu hmotných památek, které nám zůstavily zašlé věky. Mělo již tehdy mnohé znaky lidového hnutí, z něhož vytrysklo založení Klubu Za starou Prahu, hnutí, obdobného národnímu probuzení o sto let dříve, i když se v počátcích projevovalo na venek jen mluvou nadšených jednotlivců.

V zápětí se hlásilo také usilování o vědecký základ ochrany památek, které vyústilo právě na opačném konci dosavadní praxe, protože šlo o reakci na minulé období puristických restaurací. Vliv tehdy nesporně pokrokových doktrín nové generace vídeňských historiků umění, které našly u nás půdu dosti úrodnou, vyvolal záhy, byť nikoli všeobecně, převrat v hodnocení památek a v nazírání na úkoly památkové péče. Do praxe však přecházely jen poněkud a nebyly s to zastavit všechny akce, v puristickém duchu již započaté. Přece však nutno uznati, že radikální odklon od method druhé poloviny devatenáctého století, vyvolaný theoretickými úvahami, značně přispěl k záchraně mnohých památek před fanatickými očistovateli a zlepšovatelí. Ani tím nebyl však vývoj ukončen.

Vývoj naší péče o památky byl v minulém půlstoletí značně a iniciativně ovlivněn činností Klubu Za starou Prahu, o čemž nedávná jubilejní výstava Klubu poskytla bohaté a výmluvné svědectví (viz klubovní věstník z let 1950 a 1951). K zřízení a organisování státních památkových úřadů jako stálých institucí výzkumných a dohlédacích, ale i plánujících a podporujících došlo však teprve po rozpadu staré monarchie.

Příčiny poznání, že není-li pevných a účinných právních norem ani exekutivy, je ochrana památek od základu ohrožena, byly zvláště pocítovány až do roku 1949. Za podmínek, vylíčených v I. části těchto úvah, nesažily se stavební úřady využití ani těch skrovných možností, které jim poskytovaly stavební řády a statuty (pražský stavební řád z 10. dubna 1886, platný též pro Plzeň a Budějovice, český stavební řád z 8. ledna 1889, brněnský stavební řád, platný též pro Olomouc, Jihlavu a Znojmo i jejich předměstí, jakož i moravský stavební řád pro ostatní obce, oba z r. 1894, a konečně stavební statuty slovenské) při stavebních řízeních o novostavbách, přestavbách, přístavbách, podstatných změnách, demolcích a při nařizování oprav. Pozdější částečné novelisace stavebních řádů nepřinesly ochraně památek prospěchu, protože byly diktovány jinými zřeteli.

V chronologickém pořadí dále uvádím nejdůležitější, nyní platné zákony, nařízení a vyhlášky, vydané od r. 1948, se zvláštním zřetelem k ustanovení o památkách.

Základním pilířem naší plánované výstavby je zákon ze dne 19. prosince 1949 č. 280, částka 88 z r. 1949 Sb. *O územním plánování a výstavbě obcí*. Kromě všeobecných ustanovení §§ 1 až 3 má pro ochranu stavebních památek zvláštní důležitost § 4, pojednávající o podrobném územním plánu,

a § 5 o stavebním obvodu. V těchto §§ se totiž setkáváme také s pojmem jádra obce a možností jeho přestavby nebo asanace. Zásady pro územní plánování má určit vláda nařízením (§ 2 odst. 3). V § 11 se pojednává o *udržování staveb* a v jeho odst. 4 se stanoví, že k *zboření stavby* — pokud k němu nedal příkaz stavební úřad — je třeba zvláštního povolení. Ministru techniky se vyhrazuje, aby k tomu vydal podrobné nařízení.

Pokud jde o asanaci zastavěných území, třeba mít na paměti zejména § 17 odst. 2; avšak jeho příliš široký nebo volný výklad mohl by ohrozit i velmi význačné památky nejen obvyklou záměnou pojmů asanace a demolice, ale i ustanovením, že *ojedinelé nevyhovující stavby* lze odstranit, i když místní národní výbor ještě nemá zastavovací plán (asanace obcí). Jaké to mohou být nevyhovující stavby, je řečeno v první větě téhož odst., v němž jsou v závorce příkladem vyjmenovány důvody zdravotní, stavební nebo dopravní. Jelikož není výslovně řečeno, kdo je oprávněn takové stavby odstranit resp. odstranění nařídit (lze odstranit), nutno předpokládati, že je míněn příslušný stavební úřad (místní, po příp. okresní národní výbor). Netřeba však pochybovat o tom, že demoliční řízení, upravené napřed zmíněným nařízením ministra techniky z 22. prosince 1950 č. 171, částka 69/1950 Sb., o němž bude dále pojednáno, platí i pro takové případy, pokud nejde o provádění podle asanačního projektu (§ 129 vyhlášky ministerstva stavebního průmyslu č. 709/1950, částka 191 z r. 1950 Ůř. listu).

Nanejvýš závažné je ustanovení § 19 zmíněného zákona, že *upravovací plány* (plány polohy, regulační plány a pod.) a náčrty, které byly potvrzeny podle ustanovení dosavadních předpisů, jakož i úpravy podle předpisů o stavební obnově, *zůstávají v platnosti s dosavadními právními účinky, dokud nebudou změněny nebo nahrazeny novými územními plány* anebo dokud krajský národní výbor je nezruší jako nevyhovující. Neznalost tohoto ustanovení zákona vedla k mnohým zbytečným nedorozuměním. Je sice možné i žádoucí odborně informovat orgány lidové správy v zájmu zachování památky, po příp. působit na rozhodnutí věcným rozkladem, ale nelze právem popírat příslušnost oněch orgánů v případech, na něž je pamatováno v § 19 a v rozsahu jeho ustanovení.

Stejně pozornosti zasluhuje však též § 18 o *stavební uzávěře*. I když mezi důvody pro stavební uzávěru není výslovně uvedena též ochrana památek — zákonodárce nepomýšlel na uzávěru trvalou — poskytuje tento § možnost zákazu nebo omezení stavební a jiné podobné činnosti, která by mohla znemožnit nebo ztížit uskutečnění příští nové úpravy v zastavěném území obce, pokud pro ně dosud neplatí plán, i v území, pro něž se připravuje pořízení nebo změna plánu. Pro *území památkového zájmu* je tedy možné domáhat se vyhlášení stavební uzávěry do té doby, než krajský národní výbor potvrdí směrný a podrobný územní plán, jakož i plán zastavovací.

A konečně § 23 téhož zákona zmocňuje ministerstvo techniky, aby stanovilo podmínky pro umístování reklamních a podobných zařízení vyhláškou v Úředním listě, což se stalo (viz částku 109/1950 Ů. l.).

Tím pozbyly platnosti všechny předpisy dosavadních stavebních řádů a statutů, na něž se vztahuje tento zákon, který nabyl účinnosti současně s vlád. nař. č. 93/50.

Brzy po vydání zákona č. 280/1949 bylo vládním nařízením ze dne

16. května 1950 č. 51, částka 24/1950 Sb. podrobněji upraveno *územní plánování obcí*, při čemž šlo o provedení § 2 odst. 3, § 5 odst. 3, § 15 odst. 5, § 15 odst. 5, § 26 odst. 1 a §§ 27, 29 citovaného zákona.,

V tomto nařízení se zvlášť zdůrazňuje (§ 1 odst. 2), že při řešení všech otázek je *nutno bráti zřetel také na hlediska výtvarná a na ochranu kulturních památek i přírody*. Dále se předepisuje v § 3 odst. e, že *směrný plán obsahuje památkově chráněné budovy, porosty, stromy, památkové a přírodní rezervace, zastavěné i nezastavěné plochy*.

Dne 11. července 1950 vyšlo další prováděcí nařízení vlády č. 93 částka 42/1959 Sb. k uvedenému zákonu, jednající o *výstavbě obcí*, tedy o zastavovacím plánu. V § 2 odst. 1 lit. b tohoto nařízení se ustanovuje kromě jiného, že *zastavovací plán určuje také objekty, které mají být zachovány pro svoji historickou, uměleckou nebo jinou kulturní hodnotu a úpravu jejich okolí*. Toto ustanovení je pro ochranu památek životní důležitosti. Jsou-li však jednotlivé objekty takto jasně a individuálně vyznačeny v řádně projednaném a potvrzeném zastavovacím plánu, nelze ovšem již volně interpretovat pojem památky a její ochrany. Tím není řečeno, že takový plán musí platit na věčné časy bez změny; ukáže-li se, že oprava je nutná v zájmu veřejném, může se to státi jen řádnou legální cestou, neboť dodatečné vnášení pochybností a libovolného výkladu do praxe zlehčuje normu samu, v tomto případě na škodu památek.

§ 3 lit. c téhož vlád. nař. pak obsahuje neméně důležité ustanovení, že při vypracování zastavovacího plánu je třeba zejména dbáti též toho, *aby historické a umělecké památky byly uchovány v architektonicky příznivém prostředí a ochrana krajiny a přírody byla plně zabezpečena*.

Do programu úkolů pro výstavbu obce náleží podle § 10 odst. 2 též zlepšen a zvláště ozdravění obce buď asanací, jde-li o území, určené k ní podrobným plánem (odst. 2 lit. a), nebo jednotlivými úpravami na stavebách (loubí, průchody, snížení nebo zvýšení stavby a pod.), nebo odstraněním jednotlivých staveb nebo jejich částí (odbourání přístavků, dvorních staveb a pod.), pokud tyto úpravy vyplývají ze zastavovacího plánu (odst. 2 lit. b), anebo úpravami uvnitř staveb (odst. 2 lit. c). Příkladem možno uvést, že vzornou *úpravou loubí* s úplným zachováním cenných, složitých kleneb různého stáří v podzemí i v přízemí (gotických až pozdně barokních) byl jednak stavebně zabezpečen, jednak památkově zachráněn a v průčelí obnoven palácový nadační dům Kaňkův, dříve Schirndingovský čp. 112 v Praze II v nároží Národní tř. a Mikulandské ul. Tento dům, který byl před tím obecně pokládán za zralý k zboření jako dopravně závažný a stavebně sešlý, stal se nyní uznávanou ozdobou Národní třídy. Možno očekávat, že i některá další připravovaná loubí a jiná vhodná stavební opatření osveobodí další cenné budovy od neustálé hrozby zbořením.

Vnitřními úpravami a odstraněním zdravotních závad bylo zachráněno množství vynikajících stavebních památek zejména v městských rezervacích ve smyslu § 10 odst. 2 lit. c.

V předpisech téhož vládního nařízení částky IV o *provádění pozemních staveb* (k § 9 zák. č. 280/1949) je pamatováno na památkové zájmy v § 16 odst. 3 lit. e ustanovením, že *takové stavby musí v návrhu i provedení vyhovovat kromě jiného požadavkům výtvarným i zájmům ochrany památek, přírody a krajiny*.

K § 18 zák. č. 280/1949 o stavební uzávěře stanoví vláda. nař. č. 93/1950 v § 37 mimo jiné, že krajský národní výbor určuje po slyšení okresního a místního národního výboru a po projednání s jinými veřejnými orgány, jichž zájmu se stavební uzávěra dotýká, území a druhy staveb nebo druhy činností, pro něž má uzávěra platit, jakož i dobu jejího trvání. Území je třeba přesně popsat. Doba trvání uzávěry se musí shodovat s dobou, kdy má nabýt účinnosti územní nebo zastavovací plán, připravuje-li se jeho pořízení nebo změna; jinak se doba trvání uzávěry určí podle účelu, jemuž slouží. Ostatní ustanovení tohoto § 37 se týkají příslušného řízení. Další § 38 pak vymezuje právní účinky stavební uzávěry. Blížší o účelu uzávěry je obsaženo v § 39 téhož nařízení. Výslovně se v něm uvádí, že *územím se zvláštními poměry se rozumějí kromě jiného přírodní rezervace a oblasti památek umělecko-historických.*

Uvedená vládní nařízení č. 51 a 93 z r. 1950 doplňuje nařízení ministra stavebního průmyslu ze dne 22. prosince 1950 č. 171 částka 69/50 Sb. o *zboření staveb*, vydané podle § 11 odst. 4 zák. č. 280/1949. I v tomto nařízení je na mnoha místech *pamatováno na zájmy ochrany památek.* Především může podle § 1 odst. 3 stavební úřad, zejména jde-li o stavbu památkově nebo jinak významnou, uložit žadateli, aby předložil polohopisný výkres v měřítku popisné mapy, stavební výkres nebo alespoň náčrt stavby podle skutečného stavu, fotografii stavby podle současného stavu, z které by byla zřejmá též souvislost stavby s nejbližším okolím a potvrzení místního národního výboru, že je postaráno o potřebné náhradní místnosti. Stavební úřad přezkoumá (§ 1 odst. 4) kromě jiného, zda všichni účastníci řízení — *též veřejný orgán památkové péče* při pochybnostech, jde-li o památku — podali vyjádření a zda jejich námítky jsou odůvodněny. Toto ustanovení může ovšem v některých případech skrývat značné nebezpečí pro památkově významné stavby, jelikož dává stavebnímu úřadu, totiž místním, po případě okresním národním výborům právo, s konečnou platností přezkoumávat vyjádření veřejných orgánů památkové péče — pokud není vyhrazeno opravné řízení — i když toto nebezpečí je zmírněno dalšími podrobnými předpisy. Nutno ale mít na zřeteli, že zboření stavby je možné i s hlediska upravitelského plánu z dřívější doby (poslední věta § 1 odst. 4).

Podle § 2 odst. 1 lit. b *nemůže být zboření památkové nebo jinak významné stavby odůvodněno tím, že prací, stavebních látek a stavebního nákladu bylo by účelněji využito novostavbou než opravou staré stavby.* To je velmi důležitá zábrana, jelikož se v památkové praxi nejčastěji setkáváme s tímto argumentem. Jiná je ovšem otázka okamžité úhrady nákladů na opravu, která při místních šetřeních zůstává většinou nevyřešena, ačkoli právě na tom závisí další existence stavby v případech nebezpečí z prodlení, které může být jen domnělé. Obavy před zřícením nebo jinými ohrožením veřejné bezpečnosti bývají totiž nezřídka přehnané. Tak došlo k politování hodným bouráním mnohých cenných domů v pohraničí (Planá u Mar. Lázní, Volary a j.), ale i na vnitřním území (Příbram a j.).

Stavební úřad je také vázán ustanovením § 2 odst. 2 řídit se při vydání příkazu ke zboření požadavky účelnosti, hospodárnosti a *ochrany památek* a po případě naříditi provedení příslušných zkoušek. Z toho však nelze odvozovati názor často uplatňovaný, že požadavky účelnosti a hospodárnosti jsou nadřazené ochraně památek. Jinak je ovšem ustanovení § 1

odst. 1 lit. i tak široké, že poskytuje dosti možnosti k vydání demoličního výměru u kterékoli zanedbané a zchátralé stavby bez ohledu na příčiny, které takový stav zavinily. Možnosti ohrožení veřejné bezpečnosti nejen zřícením, ale ve starých městech a objektech zejména požárem, rovněž možnosti zdravotních závad jsou takřka neomezené. Proto je zapotřebí každý případ dokonale přezkoušeti a čeliti jak přehánění tak i zneužití uvedených možností.

V případě nálezů stavební, archeologické nebo jiné kulturní památky při bourání je povinen podnik, který bourání provádí, nález ihned oznámiti stavebnímu úřadu, který v dohodě s veřejným orgánem památkové péče rozhodne o dalších opatřeních (§ 6).

Jde-li o zboření stavby, která má historickou, uměleckou nebo jinou kulturní hodnotu anebo které (t. j. zboření) by mohlo podstatně změnit uliční ráz nebo charakter vzhledu obce, je účastníkem řízení též veřejný orgán památkové péče.

V tomto nařízení se pochopitelně blíže neurčuje, který veřejný orgán památkové péče je účastníkem řízení. Tehdy to mohl být jedině Státní památkový úřad nebo jím delegovaný konservátor.

Jelikož žádná právní norma v lidovém státě nemůže býti samoúčelná, nýbrž musí se státi nástrojem budování na prospěch širokých vrstev, je také nezbytné zajistiti účinnost takových právních předpisů. Jedním z prostředků k dosažení toho jsou trestní sankce, bez nichž se neobejde žádná společnost. Novinkou našeho zákonodárství v tomto odvětví je *trestní zákon správní* ze dne 12. července 1950 č. 88 částka 40/1950 Sb., jehož účel a význam je jasně vyjádřen v § 1. Má chránit lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovávat k zachovávaní pravidel socialistického soužití. Je to magna charta všeho života v lidovém státě, v němž lid má posuzovati trestnost takových činů, které nepodléhají trestnímu zákonu soudnímu.

Jakkoli je každý občan povinen státu i svému prospěchu, aby se dokonale seznámil se všemi ustanoveními tohoto zákona, budiž zde zvláště zdůrazněna ona část, která *má zabezpečiti ochranu památek, uměleckých děl a přírody*, totiž § 125, který pro jeho důležitost cituji doslovně:

Odst. 1: *Kdo neoprávněně vyveze do ciziny nebo úmyslně zničí nebo poškodí kulturní nebo přírodní památku nebo umělecké dílo, bude potrestán pokutou do 250.000 Kčs nebo odnětím svobody až na 6 měsíců.*

Odst. 2: Ten, kdo poruší jiný zákaz nebo nesplní povinnost týkající se ochrany památek, uměleckých děl, archeologických nálezů nebo přírody a krajiny, zvláště přírodních rezervací, bude potrestán pokutou do 100.000 Kčs nebo odnětím svobody až na 3 měsíce.

(Autor těchto statí poznal ze zkušeností, že použití tohoto ustanovení — byť nevedlo vždy k vypátrání a potrestání pachatele — působilo výchovně jak na lidové vrstvy tak i na orgány lidové správy.)

V této souvislosti třeba připomenouti také působnost krajských a okresních prokurátorů, jelikož vzhledem k zákonu o prokuratuře náleží generálnímu prokurátoru a jeho orgánům střežit, prosazovat a upevňovat socialistickou zákonnost. Z toho plyne i právo stížnosti k příslušné prokuratuře v případě porušení zákona. Příslušné pokyny pro Prahu vydala rada

ÚNV 17. února 1953 a jsou otištěny ve Sbírce vyhlášek a oběžníků ÚNV hl. m. Prahy, částka 4, roč. 1953.

Řadu těchto norem, vydaných ve Sbírce zákonů republiky Československé a obsahujících ustanovení památkového významu, uzavírá vládní nařízení ze dne 11. prosince 1951, č. 112 částka 51 z r. 1951 Sb. o *reorganisaci státní památkové péče* podle § 1 odst. 1 zákona č. 145/1949 o změnách v organisaci veřejné správy.

Podle toho vykonávají veřejnou správu v oboru státní památkové péče krajské národní výbory a pokud je povahy celostátní, ministerstvo školství, věd a umění. Podrobnou úpravu působnosti má vymezit toto ministerstvo v dohodě s ministerstvem vnitra (§ 1).

V § 2 odst. 1 se ustanovuje, že Národní kulturní komise, zřízené zákonem č. 137/1946, se přeměňují na poradní sbory ministra (pověřence) školství, věd a umění; jejich členy jmenuje a odvolává vláda (sbor pověřenců).

Tím byla současně zrušena též vyhláška ministerstva školství a osvěty z 27. ledna 1947, kterou byl vydán organizační a jednací řád Národní kulturní komise, otištěný ve Věstníku ministerstva školství a osvěty roč. III, sešit 3, dne 15. února 1947.

Ve věci je nejdůležitější § 2. Podle jeho odst. 2 se přeměňuje Státní památkový úřad v Praze a jeho oddělení v Brně na Státní památkový ústav a Památkový ústav se sídlem v Bratislavě na Slovenský památkový ústav. Působnost těchto ústavů je povšechně vytčena v § 4. Jejich úkolem je odborná pomoc v oboru státní památkové péče, zejména při záchranných pracích a při propagaci památek, jakož i vědecké hodnocení kulturních památek a studium i rozvíjení konservačních method. Podrobnosti k tomu mělo stanovit ministerstvo školství, věd a umění organizačním statutem, který však nebyl dosud vydán. Podrobnosti k § 2 mělo stanovit totéž ministerstvo, ale v dohodě s ministerstvem vnitra a ministerstvem informací a osvěty.

Organisaci národních kulturních komisí jakož i podrobnosti o jejich úkolech mělo rovněž upravit ministerstvo školství, věd a umění zvláštním organizačním statutem.

Toto nařízení nabylo účinnosti dnem 1. ledna 1952 a jeho provedení příslušelo ministru školství, věd a umění v dohodě s ministrem vnitra a ostatními zúčastněnými členy vlády.

Dosavadní stav možno označiti jako přechodný, dokud nejsou stanoveny podrobnosti podle § 2 a vydány statuty podle §§ 3 a 4. Není na příklad jasné, půjde-li při úkolech památkových ústavů o odbornou pomoc, vyžádanou případ od případu a kým, či spontánní, při čemž se ovšem uvedené ústavy nemohou obejít bez součinnosti orgánů lidové správy. Totéž platí o úkolech vědeckého rázu.

Odborná pomoc v oboru státní památkové péče, zejména při záchranných pracích je uvedena mezi úkoly památkových ústavů na prvním místě. Účelné by bylo, v podrobnostech podle § 2 odst. 3 blíže vyjasnit poměr nových ústavů k národním výborům, totiž které národní výbory mohou se přímo dožadovati odborné pomoci památkových ústavů, v kterých případech je takové dožadování povinné, nebo ponechává-li se to zcela volnému uvážení národních výborů. V tomto posledním případě může se ovšem státi, že k takové pomoci většinou vůbec nedojde.

Kromě toho bylo by v praxi jistě vítáno ustanovení, do jaké míry je posudek památkových ústavů pro kohokoli závazný a jaká je vůbec jeho právní účinnost. Množství zbořených památek zvláště na venkově dokazuje takovou potřebu k vyjasnění odpovědnosti. Dožaduje-li se na příklad místní národní výbor takové pomoci jako příslušný stavební úřad, stačilo by k zamezení duplicity řízení, aby opisem vyrozuměl o tom současně okresní i krajský národní výbor. Vázanost na instanční cestu přes okresní a krajské národní výbory by připomínala návrat k byrokratickému úřadování a t. zv. šibbováni spisů a to — což je hlavní — na škodu věci zvláště tehdy, může-li nastati nebezpečí z prodlení, což je v praxi téměř vždy.

Konečně je také žádoucí, aby na podkladě tohoto vládního nařízení č. 112/1951 bylo stanoveno, kdo a v kterém případě je oním veřejným orgánem památkové péče, o němž je řeč v dříve uvedených normách, na př. v demoličním nařízení.

Věci dotčené v těchto odstavcích nemohou být pravděpodobně řešeny v organizačním statutu, nýbrž — jak již uvedeno — v podrobnostech, dohodnutých s ministerstvem vnitra podle § 2 odst. 3.

Působnost ministerstva školství, věd a umění ve věcech památkových přešla nyní ovšem na ministerstvo školství a kultury.

Stejně důležité jako napřed uvedené a s hledisek památkové ochrany hodnocené právní normy, které byly uveřejněny ve Sbírce zákonů republiky Československé, jsou podrobnější, pro praxi nepostradatelné předpisy ministerstva techniky a jeho nástupce, ministerstva stavebního průmyslu, kterými se provádějí některá ustanovení zákona č. 280/1949 a zejména vládního nařízení č. 93/1950. Tyto vyhlášky byly uveřejněny v Úředním listě republiky Československé.

Je to především *vyhláška ministerstva techniky č. 572 z 21. září 1950 o zastavovacím plánu*, o povinnostech místního národního výboru při výstavbě obce, o ochranných pásmech a o vyvlastnění, uveřejněná v Úředním listě částka 143/1950. Touto vyhláškou se provádějí v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady §§ 7, 11, 15, 46 a 50 vlád. nař. č. 93/1950.

V § 2 této vyhlášky, pojednávajícím o průzkumu, možno postrádati ustanovení o průzkumu památkovém, zejména pořizuje-li se zastavovací plán bez podrobného územního plánu. V odst. 2 téhož § se totiž pamatuje jen na průzkum stavebně technický, sociologický, dopravní a pod. Možno-li sem subsumovati také průzkum památkový, závisí značně na subjektivním výkladu. Cenné pokyny i s hlediska památkové ochrany však obsahuje § 6, v němž jsou stanoveny zásady pro výstavbu obcí. Při vypracování zastavovacího plánu je totiž třeba dbáti kromě jiného, aby průběžné tratě silnic I. třídy byly pokud možno vedeny mimo souvisle zastavěné části obce (lit. e), aby průběžná doprava byla oddělována od místní (lit. f) a zejména, *aby historické a umělecké památky byly uchovány v urbanisticky a architektonicky vhodném prostředí a ochrana krajiny a přírody byla plně zajištěna* (lit. ch).

Význam nového stavebního řádu i jeho platnost má *vyhláška ministerstva stavebního průmyslu č. 709 z 28. prosince 1950 o podrobnějších předpisech pro pozemní stavby*, uveřejněné v částce 191/1950 Úř. l. rep. Čs. Tato vyhláška byla vydána v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady

podle § 23 zák. č. 280/1949 o územním plánování a výstavbě obcí a podle §§ 20, 24, 27 až 29, 36 a 50 vlád. nař. č. 93/1950 o výstavbě obcí.

Jak již napřed řečeno, nahrazuje tato vyhláška dřívější stavební řády a statuty, které byly formálně zrušeny již zákonem č. 280/1950 (§ 28) a má proto životní důležitost pro veškerou stavební činnost v našem státě, tedy i pro památkovou stavební údržbu.

Již samo vymezení pojmu pozemní stavby v § 1 této vyhlášky je významné s hlediska ochrany památek i veřejné estetiky. Podle odst. 1 lit. c patří k těmto stavbám i díla budovaná k účelům výtvarným, dokumentačním nebo upomínkovým (pomníky, památníky, sochy na veřejném prostranství a pod.).

V úvodních předpisech, zejména v § 6 všeobecných ustanovení se výslovně zdůrazňuje, že při navrhování staveb je třeba dbátí, aby měly výtvarně jednoduchou architektonickou skladbu, rovnovážnou a úměrnou k prostoru, v němž jsou umístěny, *aby se harmonicky přičleňovaly k svému prostředí a neporušovaly architektonický vzhled sousedních objektů, zejména jde-li o památkové nebo jinak významné stavby nebo o vzhled veřejných prostranství nebo o přírodní rezervace.*

Z podrobných předpisů stavebně technických je pro památkové pracovníky důležitý § 117 odst. 10, kterým se stanoví, že k odstranění závad ve vzhledu stavby lze nařídít (povinné úpravy podle § 28 vl. n. č. 93/50):

a) změny ve fasádě (ve tvaru i barvě) potřebné k zlepšení výtvarného účinku nebo k dosažení jednotného rázu s okolím,

b) úpravy k dosažení vhodných výškových přechodů k stavbám sousedním nebo v okolí (na př. snížení o podlaží),

c) u památkově významných staveb obnova fasády, krovu nebo jiných částí do původního stavu, *pokud byly takové důležité části dodatečně měněny na újmou výtvarných zájmů,*

d) úpravy nebo zakrytí holých štítů požárních zdí.

§§ 118 a 119 vyhlášky ministerstva stavebnictví dále doplňují ustanovení §§ 28 a 29 vlád. nař. č. 93/1950 podrobnými předpisy o řízení při povinných stavebních úpravách uvedených v předešlých odstavcích, při čemž je zejména pamatováno na úhradu nákladů příspěvkem z veřejných prostředků. To je u památkových staveb zvláště důležité.

Z ustanovení o asanaci v části VI. vyhlášky je pro nás důležité:

Asanační projekt (§ 122 odst. 2) jest vypracovati na základě průzkumů a rozborů celého asanačního území, provedených k pořízení podrobného územního plánu s přihlédnutím kromě jiného k přírodním oblastem a památkám (odst. 2 bod 5).

Podle § 129 odst. 1 se nevztahuje nařízení o zboření staveb č. 171/1950 Sb. na provádění asanace podle asanačního projektu.

Odst. 2 téhož § 129 ustanovuje, že podnik provádějící asanační projekt je povinen *neprodleně oznámit nález stavební, archeologické nebo jiné kulturní památky krajskému národnímu výboru, který v dohodě s veřejným orgánem památkové péče rozhodne o dalších opatřeních; nedojde-li podniku rozhodnutí do 8 dnů po dni hlášení, lze v pracích pokračovat.*

K tomu lze zajisté namítnouti, že uvedená lhůta by stačila jen v místě a kromě toho jsou-li příslušné orgány stále pohotově a dosažitelný. Tomu však zpravidla tak není; často jde o místa značně vzdálená a většinou je

třeba místního šetření, které je nutno napřed plánovati. Také dohodování není vždy tak hladké, aby bylo možno ihned rozhodnouti.

Asanační území zahrnuje plochy v zastavěné části obce, na nichž velká část nebo skupina budov nevyhovuje s hlediska výstavby obce pro závažy kromě jiného ve vzhledu budov, jejich částí nebo jejich příslušenství (§ 130 odst. 1 lit. c) a dále území, na nichž velká část nebo skupina staveb je památkově nebo dokumentačně významná anebo svým uspořádáním tvoří charakteristické celky a prostory a její zachování vyžaduje, aby byla zabezpečena a vhodně upravena, po př. aby byly odstraněny rušivé stavby nebo jejich části v okolí (oblasti památek), jak uvedeno v § 130 odst. 2.

Hranice asanačního území se určuje v podrobném, územním plánu (§ 130 odst. 2 bod 2).

Krajský národní výbor sestaví časový program pro pořadí, v němž budou stavby odstraňovány a rozhodne o přechodné úpravě území. Nová výstavba se provede na podkladě zastavovacího plánu (§ 133).

Pokud není potvrzen pravomocný podrobný plán, stanoví se asanační území na podkladě povšechného strukturálního průzkumu a pro asanační území se pořídí ideový náčrt jako součást zastavovacího plánu (§ 134 odst. 1).

Pro území, na kterém se vyskytují stavby uvedené v § 130 (tedy také pro oblasti památek) a pro které neplatí dosud podrobný nebo zastavovací plán, anebo pro které se připravuje pořízení nebo změna takového plánu, lze vyhlásit stavební uzávěru, aniž je třeba provádět průzkum potřebný pro asanaci (§ 134 odst. 2).

Asanace v historicky zvlášť významných obcích se provede podle pokynů, které vydají ministerstvo stavebního průmyslu a ministerstvo školství, věd a umění v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady; tyto pokyny se mohou odchylovat od ustanovení této části vyhlášky (§ 136).

Jde-li o stavbu památkově nebo dokumentačně významnou nebo o stavbu v jejím okolí, vyžádá si krajský národní výbor před stanovením podmínek vyjádření veřejného orgánu památkové péče, který je účastníkem v řízení o přezkoumání stavebního projektu (§ 137 odst. 3).

Zvláštní kapitolou v této vyhlášce ministerstva stavebního průmyslu jsou předpisy pro reklamní a podobná zařízení, vydané podle § 23 zákona č. 280/1949 v části VII vyhlášky.

Je třeba dbáti kromě jiného i toho, aby reklamní zařízení tvořilo harmonický celek s prostředím s hlediska architektonického, výtvarného, památkového, jakož i požadavků ochrany přírody a krajiny (§ 139 odst. 2 lit. c). Poznámka: Při projednávání osnovy této části vyhlášky, při čemž autor těchto informací spolupracoval, vycházelo se ovšem ze zásady, že reklamní zařízení nemá projevovati snahu po kompozičním doplňování nebo příkrášlení výtvarného díla nebo památky; nebylo by bývalo na škodu věci pojmouti to i do vyhlášky.

Stavební úřad rozhoduje rovněž o umístění a způsobu provedení památkových nápisů a jiných výtvarných projevů, které souvisí s historií místa nebo budovy a jsou umístěny na budově (§ 139 odst. 3).

Zakazuje se umísťování reklamních a podobných zařízení na budovách veřejných, památkových nebo jinak významných a na budovách, sloužících náboženským účelům, pokud jde o zařízení neslučitelné s účelem a význa-

mem budov (§ 140 odst. 1 lit. a), dále na štitových zdech všech budov (odst. 1 lit. c), na zdech, budovách, náhrobcích a zařízení hřbitovů, na krematoriích a jejich nejbližším okolí (odst. 1 lit. d), na pomnících, památnících, deskách nebo v jejich bezprostředním okolí (odst. 1 lit. e).

Stavební úřad může zakázat umístování zařízení v určitých částech obce, jejichž význam (lázeňský, památkový, rekreační a pod.) to nepřipouští (§ 140 odst. 2).

Další ustanovení se týkají povolovacího řízení. Z nich je památkově významný § 142 odst. 1, podle něhož je *u staveb památkově nebo jinak významných nebo v jejich okolí třeba souhlasu orgánu veřejné památkové péče.*

Povolovacím místem je stavební úřad. Není-li jím místní národní výbor, je třeba jeho vyjádření (§ 142 odst. 1).

§ 143 stanoví sankce na nepovolená nebo nevyhovující zařízení.

Výjimky z této vyhlášky může povolit ministerstvo stavebního průmyslu na přechodnou dobu v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady.

Další významné předpisy:

Vyhláška ministerstva školství, věd a umění, ministerstva informací a osvěty a Státního úřadu pro tělesnou výchovu a sport ze dne 20. prosince 1950 č. 38, publikovaná v částce 10 Úř. listu z 16. ledna 1951 o složení a úkolech komisí pro školství, vědy a umění, komisí pro tělesnou výchovu a sport a komisí kulturních při národních výborech.

V § 2 odst. 3 této vyhlášky čteme, že členy komise pro školství, vědy a umění volí krajský národní výbor z řad význačných politických a kulturních pracovníků, při čemž *dbá, aby byli zastoupeni pracovníci z oboru školství, věd a umění, čítaje v to i ochranu památek a přírody.* Dbá, aby též byly zastoupeny dobrovolné organizace lidu.

Podle ustanovení § 3 odst. 3 vytvoří se v případech potřeby *u okresních národních výborů* subkomise školská, subkomise divadelní a *subkomise pro ochranu památek.*

Tajemníkem komise pro školství, vědy a umění u krajských národních výborů je odpovědný zaměstnanec IV. referátu.

Ve věci interních opatření, učiněných na podkladě usnesení vlády z 6. září 1949, z 11. července 1950 a z 10. července 1951 o ochraně kulturních a historických památek odkazujeme na Zprávy památkové péče. Sem patří zejména *Směrnice pro památkovou údržbu*, vydané ministerstvem školství, věd a umění dne 24. března 1952 krajským, okresním, ústředním a jednotným národním výborům, jakož i ústřednímu a obvodním národním výborům hlavního města Prahy a dále *Pokyny o památkové údržbě u objektů v operativní správě komunálních podniků*, vydané týměž národním výborům ministerstvem vnitra a ministerstvem školství, věd a umění dne 21. října 1952.

Doslov:

Východiskem, předzvěstí a oporou toho, co bylo vykonáno za lidové republiky k skutečné ochraně památek jak v oboru činnosti normativní, tak i v praktickém provádění památkové práce od roku 1948 jsou mnohé programové projevy a kritické úvahy tehdejšího předsedy vlády, nynějšího prezidenta republiky Československé Antonína Zápotockého, z nichž nejdůležitější byly otištěny ve Věstníku Klubu za Starou Prahu.

V rozhovoru o úkolech našeho stavebnictví v prvním pětiletém hospodářském plánu pronesl na konferenci stavebníků dne 14. března 1949 v delším projevu též tyto památné věty:

„České stavebnictví bylo od nepaměti na vysoké úrovni umělecké i praktické. Svědčí o tom mnohé historické stavební památky, které se nám uchovaly, kterým se mnozí cizí návštěvníci naší vlasti obdivují a které nám často i závidějí. Je naším úkolem starat se o to, aby všichni naši lidé pochopili jejich cenu a význam. Mnohé z těchto starých památek nám zničila zlá a svévolná ruka nepřátel. Mnohé z toho, co mělo a mohlo být zachováno, poškodili a zničili nám vlastní lidé z nepochopení, nevědomosti i ze svévole. Proto je naší povinností staré, opravdu umělecky cenné a historicky významné stavební památky restaurovat a pokud to není možné, alespoň je ochraňovat a zabezpečit před zkázou do té doby, než nám poměry dovolí provést jejich úplnou záchranu.“

A při zahájení jubilejní výstavy Klubu Za starou Prahu dne 29. září 1950 pronesl pak nynější prezident Československé republiky další nadějná, ale i varovná a nabádavá slova, z nichž třeba si zapamatovati:

„Československá vláda zabývala se několikrát problematikou zachování všech těchto hodnot, i učinila opatření, aby, jak po stránce finanční, tak i materiálové, byly zajištěny předpoklady pro dosažení tohoto účelu. Nezapomínáme na potřeby kulturní ani v době nejvážnějších hospodářských úkolů, které vyrůstají s přestavbou celého našeho života. Památková péče však musí být soustředěna plánovitě na kulturní hodnoty, jejichž zachování je pro nás nezbytné. Není možno do rámce této péče pojímati všechno, co má kulturní význam, neboť život jde dále a vytváří hodnoty nové, jímž musí ustoupiti starší hodnoty méně významné. Z toho důvodu směřuje naše péče k vypracování návrhu, který by přesně stanovil, co jako památka nebo umělecké dílo má býti trvale zachováno. V rámci tohoto plánu bude vyrovnati zájem kulturní s ostatními potřebami denního života. V tomto směru apelují zejména na naši lidovou správu, aby s porozuměním vycházela vstříc odůvodněným požadavkům našich památkářů.“

Tím byl vyjádřen nejen smysl naší dnešní památkové péče a její program, ale dán též imperativní podnět ke klasifikaci památek. To se prakticky projevilo již při kategorisování zámků a ve výběru městských rezervací. Dalším úkolem bude nepochybně hledání způsobu, jak zachytit t. zv. rozptýlené památky jednotlivé, neobsažené v uvedených skupinách, avšak namnoze z nejcennějších. Finanční stránka každé činnosti nakonec ovšem rozhoduje o realizování jakýchkoli plánů.

Jak již uvedeno, nemáme dosud definice památky v žádné platné právní normě; nemáme však ani úplného soupisu památek stavebních, tím méně movitých. Ostatně takové soupisy nemohou být nikdy úplné ani neměnné, protože nejen movitých, ale i stavebních památek jednak ubývá, jednak i přibývá. Naproti tomu je však přece jen nutné dáti památkové praxi pokud možno určitou direktivu a veřejnosti poučení, aby spory o to, co je památka byly — ne-li vyloučeny — tedy alespoň omezeny. Věc bude pravděpodobně zjednodušena, jakmile budou projednány a potvrzeny podrobné územní plány a plány zastavovací ve smyslu vládních nařízení č. 51 a č. 93 z r. 1950 jak napřed napsáno.

KRONIKA

Přehled činnosti Klubu Za starou Prahu v letech 1952 až 1955.

Velký význam, který přikládá veřejnost péči o památky, odráží se i v činnosti Klubu, jež stručný přehled za uplynulá čtyři léta pokusím se shrnouti ze záznamů jednacích protokolů.

Úspěchy památkové péče posledních let zatím vrcholí ve zřízení památkových městských rezervací, mezi něž jsou zařazeny i historické čtvrti vnitřní Prahy. Hlavní zásadou ochrany městských rezervací je pravidlo, že historická jádra starých měst jsou chráněna jako celek a z této skutečnosti vyplývá celá řada vážných památkových, urbanistických a dopravních problémů, jimiž se Klub zabýval a k nimž předkládal své názory a návrhy.

Dopravní problémy, vcelku i detailech, zabývala se v r. 1953 zvláštní komise domací rady, která vypracovala memorandum, adresované kanceláři prezidenta republiky, radě ÚNV a Komisi pro územní plán. V tomto podání se upozorňuje na konflikt mnohdy zbytečně nadsazovaných dopravních požadavků se zásadami, podle nichž byly ustaveny městské památkové rezervace. Je ovšem nesporné, že mnohé komunikační potíže jsou vyvolány nesprávným rozmístěním krajských distribučních skladů do reservačního jádra. Tím se přivádí do úzkých ulic těžká nákladní doprava, ohrožující otřesy vozovky stabilitu vzácných stavebních památek. Zřízení části portálu u sv. Tomáše bylo způsobeno právě otřásáním vozovky tramvajovou a těžkou nákladní dopravou.

Dále se komise zabývala složitým problémem navrhovaných komunikací, zasahujících bezohledně do starého jádra Prahy, t. j. *petřínskou a malostranskou komunikací*, a vložila do memoranda stanovisko Klubu k těmto otázkám.

K otázce vnitřní, zejména *kolejové dopravy* vrátil se Klub ještě jednou v r. 1955, kdy jednal za účasti zástupce Dopravních podniků o možnosti odlehčení vnitřní dopravy zavedením tramvajových linek do plánovaného *petřínského tunelu*.

Důsledkem nesprávného rozmístění krajských a ústředních skladů v oblasti městské rezervace byl též návrh z r. 1953 na rozšíření úžiny Jilské ul. zbořením *bývalé spítky pivovaru u Sladkých*, odůvodňované dopravními důvody. Klub protestoval proti zboření spítky, neboť by to byl hrubý zásah do dosud zachovaného středověkého půdorysu Starého Města, jenž je v těchto místech ve své, ještě románské podstatě dosud zachován. Klub uvítal proto návrh ÚNV, odboru kultury, aby ze staré budovy spítky byly zřízeny bytové jednotky.

S otázkou dopravy úzce souvisí také konečné *vyřešení sev. záp. strany Pohořelce*, které bylo na požádu klubovního jednání v r. 1955 v souvislosti s právě prováděnou *rekonstrukcí Kučerova paláce* na restaurátorské dílny Státní památkové správy. Své stanovisko Klub adresoval ÚNV, odboru kultury a odboru pro územní plán.

Klub zabýval se také návrhem na *úpravu novoměstského předmostí Švermova mostu*, ve kterém se počítá s postavením budovy SČSP. Podle svého osvědčeného způsobu projednávala domácí rada tuto otázku za účasti prof. Fragnera, jehož žáci řešili tento úkol jako školní příklad. Prof. Fragner hájil stanovisko shodné s klubovním, totiž že je nutno v tak choulostivém místě, kde se prolínají staré enklávy anežského kláštera a novoměstských mlýnů s moderními zásahy (budova ministerstva, kavárna Vltava), řešit tento úkol v souvislosti s úpravou celého tohoto úseku nábřeží.

Neméně ožehavým problémem je odstranění válečných škod a architektonické *dorešení prostoru emauzského kláštera*, kde četné novější zásahy od 17. st., kdy byla tato významná stavební památka doby lucemburské barokisována, do beuronské, novogotické přestavby 19. st., porušily středověký charakter objektu.

S velkou pečlivostí sledoval Klub projekty na úpravu *vnitřního bloku Karolina*, který má dosud takřka intaktní středověký charakter. Přípomínky Klubu byly projednávány zejména na Státní památkové správě.

I když *prostor náměstí Říjnové revoluce* nespadá do reservační oblasti a vznikl v naší době, přesto je významným urbanistickým dílem. Z toho důvodu Klub protestoval proti vybudování věžové stavby na tomto místě, neboť jednotná urbanistická koncepce náměstí by tím byla znehodnocena.

K úspěchům Klubu možno přiřadit též skutečnost, že při řešení *bezprostředního okolí Národního divadla* zvítězil názor, který byl též názorem Klubu, že totiž odkrytím loggie

do Divadelní ulice zbořením t. zv. Urbánkova domu ochudilo by se působení Zítkovy architektury.

Naopak k neúspěchům Klubu nutno připočíst úpravy *okoli břevnovského kláštera*, které jsou neustále prováděny, ačkoliv Klub protestoval proti neuváženým zásahům do rozsáhlého komplexu klášterního, který byl kdysi samostatnou společenskou jednotkou s vlastním hospodářským provozem a jenž dnes je historickým dokladem velké hodnoty nehledě k možnostem odkrytí pozůstatků našeho nejstaršího mužského kláštera.

V r. 1953 vyslovil Klub svůj nesouhlas s nadsazeným řešením úprav *Bertramky* a zejména jejího okolí, kam bylo navrhováno zbytečné parkoviště aut a amfiteatr pro koncerty pod širým nebem. Klub zahájil historický ráz skromné předměstské villegiatury Mozartových přátel, manželů Duškových. Je též zásluhou Klubu, že od newměrných návrhů bylo upuštěno.

Klub wčastnil se též jednání o projektu na zastavění proluky v *Mostecké ulici* na místě bývalých domů č. p. 273 a 274/III a hájil stanovisko, že ve vnějším průčelí a ve hmotě nové budovy musí být respektováno drobné měřítko domů Mostecké ulice (1954).

Několik dalších připomínek Klubu zůstalo zatím bez výsledku. Je to zejména návrh na důslednou *asanaci celého bloku obytných domů v Lužické ulici* v Praze III ve smyslu moderních zásad ochrany památek. V tomto bloku je dům č. p. 107/III v naprosto neudržitelném stavebním stavu, je takřka zříceninou.

Také *usedlost Cibulka v Košířích* zůstává zpustlá, její zahradní architektury jsou poničeny vandalstvím neuvědomělých jednotlivců i působením času. Ačkoliv ONV 4 má upřímnou snahu uvést objekt do pořádku, naráží dosud na naprostý nezáměr dnešních uživatelů, kteří objekt toliko exploituji ale nechťejí jej udržovat. Klub navrhuje využití anglického parku usedlosti k rekreačním účelům pro jihozápadní čtvrti Prahy.

Anenský dvůr v Praze I, ačkoli v sobě skrývá staré, velmi cenné jádro a dosud neobjasněné románské zastavění, je rovněž nevhodně využit tiskárnou a jeho stav se neustále zhoršuje. Gotický kostelík sv. Anny je vážně ohrožen. Klub navrhoval již v r. 1954 kulturní využití celého objektu nejlépe některým museem, které trpí nedostatkem prostoru.

V klidu zůstává iniciativní návrh Klubu na *úpravu záp. části Jeleního příkopu*, podaný kanceláří presidenta republiky a předsednictvem vlády v r. 1952.

Klub upozorňuje také neustále na zhoršující stav průčelí typického staropražského domu *U zlaté studny* č. p. 175/I v Karlově ulici, kde dokonce část štítu již spadla.

Zvláštním a velmi komplikovaným problémem je záchrana posledních zbytků *Malostranského hřbitova*. Klub sledoval osudy hřbitova velmi podrobně. Aktivně spolupracoval s Projekčním atelierem hl. m. Prahy na podkladech pro projekt úpravy hřbitova, právem označovaného Památníkem národních buditelů. Při práci na tomto projektu došli pracovníci Projekčního atelieru k názoru, že nové vybudování zdi je jediným správným řešením a tím potvrdili také stanovisko Klubu. Tuto nutnost dokázali fotografiemi (1952).

V témže roce byla poničena celá řada náhrobků neuvědomělými občany, kteří v noci pokáceli sochy a potloukli náhrobky cihlami a železnými pruty. Také školní mládež svou neusměrněnou hravostí poškodila některé náhrobky, mezi nimi Prachnerovu sochu anděla z náhrobku Panských. Klub rozvinul proto ve spolupráci s ÚNV, odborem pro kulturu informanční akci prostřednictvím škol o významu Malostranského hřbitova. Také denní tisk přinesl články na obranu hřbitova. V r. 1953 byl hřbitov poškozen novým svévolným ničením. V r. 1954 zúčastnili se zástupci Klubu komise, svolané Státní památkovou správou na samotný hřbitov. Výsledkem této komise byl kategorický požadavek vybudovat kolem hřbitova takovou zeď, která by se dala na noc uzavírat. Na základě námitek zástupců ONV 16, kteří sice uznali nutnost postavit zeď, avšak poukazovali na vysoké náklady, kterých by si znovuvybudování zdi vyžádalo, připustili účastníci komise možnost provizorního oplocení na přechodnou dobu. V letošním roce svolala Státní památková správa novou komisi, na niž zástupci památkové péče a Klubu žádali znovuvybudování nové zdi, která by znemožnila řádění vandalů.

Otázku hřbitovů není omezena jen na Malostranský hřbitov. Nevhodné zásahy do starých hřbitovů se dějí i jinde. Tak na *Oněřejském hřbitově* v Karlových Varech dal přenést tamější ONV tělesné pozůstatky Mozartova syna a chtěl proměnit hřbitov v sad. Klub proti tomu protestoval právě tak jako proti ničení *židovského hřbitova v Praze XI.*, a žádal vrácení ostatků Mozartova syna na původní místo. Klub žádal nápravu poměrů také na starém berounském hřbitově.

Vážným nebezpečím pro *areál aněžského kláštera* byl návrh Sokola Praha 1 (r. 1952) postavit novou tělocvičnu na místě zbořených domů v západní části bývalého kláštera. K uskutečnění návrhu nedošlo. V r. 1955 musil Klub znovu protestovat proti jinému po-

dobnému návrhu, podle kterého se měl vybudovat provisorní školní pavilon přibližně v těchto místech.

K úspěšným protestním zásahům, které neznamenaly jen pouhé zachránění památky, ale byly i získáním nových hodnot, byla *rekonstrukce domu č. 464/III* na moderní obytný dům (1952). Dům č. p. 464/III měl být bezdůvodně zbořen z „komunikačních“ důvodů a byl již částečně demolován.

Z celého množství jednání a zásahů Klubu chtěl bych ještě stručně jmenovat aspoň některé významnější akce. Klub protestoval proti umístění truhlářské dílny v *bývalých stájích arcibiskupského paláce* na Hradčanech, která by znamenala nejen nežádoucí hluk v těsné blízkosti Národní galerie, ale mohla by být i ohniskem možného požáru, ohrožujícího neocenitelné hodnoty sbírek Národní galerie. Klub žádal, aby byla zachována věž střešového opevnění uvnitř bloku v Bartolomějské ulici, aby byla oproštěna *Hladová zeď* od přebytkého stromoví, které ji ničí. Klub upozorňoval několikrát na poškozené krytiny *vše Šitkovských mlýnů*. Na náplavce *nejstarší části staroměstského nábreží* vznikl nánošem bahna ostrůvek, zarostlý stromovím. Klub žádal odstranění porostu, který ruší monumentalitu pozdně empirového nábreží. Klub uvítal zřízení *loubí ve Wiehlově domě* na nároží Václavského nám. a Vodičkovy ulice, avšak nemohl být spokojen s nevhodným způsobem řešení podpory loubí. Současně žádal, aby při zřizování nového *loubí v Schindlingovském paláci na Národní třídě* byly otvory loubí vyřešeny ve shodě s celou architekturou. Klub žádal zachování *malovaných stropů v Leninově museu*, jež byly také skutečně opraveny a ponechány na místě.

Klub žádal opravu plastik *Vrtbovské zahrady* jakož i celkovou její úpravu. Plastiky byly opraveny, ale na slohovou úpravu zahrady, jakož i ku zlepšení žalostného stavu sousední *Vratislavské zahrady* nedošlo. Zástupci Klubu poukazovali na komisionelním jednání na naprosto nesprávné úpravy v budově *Orientálního ústavu* (maltézský konvent v Lázeňské ulici). Stěny průjezdu byly obloženy do výše klenebních patek šamotovými kachliky, což je nesprávné nejen ze slohových důvodů, ale je též naprosto nemístné i z důvodů zdravotních a stavebně technických (vlhkost zdi). Také zřízení stropu v místnosti, přiléhající ke kostelu P. Marie pod řetězem je ze statických důvodů rovněž nepřipustné.

Klub také upozornil několikrát, že historické části *Tyršova domu* jsou bezohledně využívány a žádal nápravu. Žádosti Klubu, aby bylo obnoveno praktické využití energie *vodních kol na Čertovce*, zůstala oslyšena.

Mnoho pozornosti věnoval Klub opravám památek, prováděných během posledních několika let. U mnohých případů byla účast Klubu přímo vyžádána. Tak na př. Stavební podnik hl. m. Prahy HSV 4 vyzval Klub, aby pomohl řešit těžkosti některých oprav, z nichž nejvýznamnější byla oprava sgrafit *Schwarzenberského paláce na Hradčanech*. Zástupci Klubu byli pozváni na komisi, jež měla za úkol stanovit nejvhodnější postup záchranných prací na mosaice *Zlaté brány svatovítské katedrály*. Klub byl požádán, aby opatřil dokumentární materiál k opravám štítů *Martinického paláce na Hradčanech*. V jiných případech kritisoval Klub opravy nesprávně prováděné. Tak vyjádřil svůj nesouhlas s *omýváním průčelí Národního divadla*, které bylo zbytečné, ba škodlivé, neboť odstranilo povrchovou vrstvu patiny, chránící kámen před škodlivými vlivy ovzduší, prosyceného uhelným dýmem. Ze stejných důvodů Klub několikrát protestoval proti *očišťování portálů přetesáváním*. Klub upozornil také na nesprávný postup opravy kašny v *nádvoří Clam-Gallasova paláce*, kde byly opraveny dřívě omítky než krytina. Deštivé počasí pak zanechalo stopy v nově opravených omítkách v podobě nehezky skvrn.

Při opravách průčelí domů městské rezervace bývá obvykle zanedbáváno přízemí, zohyzdění nevkusnými výkladci mnohdy opuštěných krámů. Klub žádal *odstranění nevhodných výkladců* a takovou úpravu prodejních místností, která by nerušila výtvarně cenná průčelí starých domů. Některé národní podniky učinily v tomto směru prvé kroky, zvláště Pramen, n. p. upravuje některé své prodejny vkusným způsobem.

Z iniciativy Klubu byl zřízen *dozor při bagrování dna Vltavy* pod Karlovým mostem, jenž přinesl některé cenné nálezy, uložené v Městském museu.

Zájem klubu neomezoval se jen na pražské památky. Také mimopražské oblasti připoutávaly jeho pozornost. Budování velkých vodních staveb má také své negativní stránky. Klub projednal problémy *vodního díla Orlik* se zástupci Akademie věd a upozornil na škodlivé důsledky z toho plynoucí.

Dále žádal Klub opravu zřícenin hradu Krasíkova a varoval *před zbořením zámku v České Lípě*. Po zákroku Klubu byly odstraněny příčiny, které ohrožovaly nedávno opravené Navrátilovy malby *jirenského záměčku*. Klub žádal také opravu Alšovy výzdoby *kostela ve Vodňanech*, jež po zákroku Klubu je již plánována na příští rok.

Z osvětové činnosti Klubu dlužno se zmínit o přednáškách a vycházkách. Za uplynulá 4 leta bylo uspořádáno celkem 43 přednášek a vycházek, věnovaných novým objevům staré Prahy a významných objektů. Klub uspořádal též vzpomínkový večer na zesnulého Cyrila Merhoutu, malostranského historika, který byl čestným členem Klubu.

Zvlášť velký význam a úspěch měly instruktáže, pořádané pro stavební dělníky Stav. podniku hl. m. Prahy HSV4, nad kterým převzal Klub patronát. Z těchto instruktáží vyplynula celá řada důležitých podnětů. Tak na př. otázka vhodného materiálu pro památkovou údržbu (písek, barviva, vápno) byla řešena ve spolupráci s ministerstvem stavebnictví.

V pavilonku Vrtbovské zahrady byla instalována koncem r. 1952 výstava reprodukcí některých Alšových děl, jež mají vztah k Vrtbovskému paláci, v němž Aleš několik let bydlil a do něhož Klub navrhuje Alšovo museum. Výstava o ochraně památek v lidově demokratických zemích nebyla uskutečněna pro nedostatek finančních prostředků.

Klub pokračoval též ve vydávání Věstníku Ochrana památek, jehož další vydávání musil Klub v r. 1955 zastavit, neboť nedostal přiděl papíru, ačkoliv o něj žádali četní zájemci i ze zahraničí. Tak Základní knihovna Akademie nauk v Leningradě navrhla Klubu zaslání odborné literatury výměnou za Věstník. Ve vydávání věstníku se však již znovu pokračuje ve formě sborníkové.

Tento přehled je nutno doplnit údaji o celkovém počtu přijaté a odeslané korespondence, aby bylo možno učiniti si správnou představu o rozsáhlé agendě Klubu. Bylo přijato 783 čísel jednacích a odesláno 553 přípisů, žádostí a memorand.

V závěru tohoto přehledu nezbyvá než konstatovat, že Klub uhájil si svou činností existenční-oprávnění a že podobné organizace založené i v jiných místech republiky, sdružující historiky, architektky a techniky, jakož i širokou kulturní veřejnost, by byly platnou oporou státní památkové péče, tak jak to navrhoval Klub ve svých rozšířených stanovách.

J. Mayer

Cyril Merhout (1881–1955).*)

Cyril Merhout odešel rodině i přátelům 17. července loňského roku. Není možno bez hlubokého dojetí vysloviti tuto větu. Odešel, neukončiv 74. rok života plného usilovné práce, na vrcholu své pracovní schopnosti, v nejvyšším rozvinutí svých vědeckých zkušeností, odešel od svého hlavního díla, posvěceného Malé Straně, které mělo být výsledkem let, v nichž zralost života splývá s vyzráním vědění a vši kulturní činnosti v dokonalém souladu. Přesto, že se s Malou Stranou sžil v podivuhodné symbióse člověka s historickým a uměleckým prostředím, která se mu stala životním osudem, není rodák malostranský. Spatřil svět o pražského světa na Starém Městě, v domě „U zlaté štiky“ v Dlouhé třídě, 13. září 1881. Je to pro historika symbolické, narodil-li se v krásném starožitném domě, původně z 1. poloviny 17. století, přestavěného pak v 1. polovině 18. století tehdejším majitelem arch. F. Max. Kaňkou, kdy zejména tam vznikla nádvorní pavlač se sochou Jana Nepomuckého a vzaду hvozd pivovárku právo-várečného domu.

Budoucí historik volil si učitelské povolání, absolvoval ústav v Panské ulici a nastoupil již ve svém 19. roce postupně do stanovišť v Kostelci u Křížku, v Kunraticích, Vršovcích a na konec na Malé Straně. Toto působení ve škole vedlo jej zprvu k líčení historie české školy; v té době se obíral J. Wenzigem, K. S. Amerlingem, J. Škodu a J. A. Komenským. Ale skoro současně pokoušel se již o práce vlastivědného rázu, jako byly drobné knížky

*) Přednáška, proslovená na vzpomínkovém večeru Klubu za starou Prahu a Osvětové besedy Praha 1, dne 12. prosince 1955.

o hradu *Jenštejně* (1900), *Okoří* (1901) a *Hostivaří* (1901) a zájem o pramenné bádání jej zavedl záhy i do archivů, především do archivů hl. města Prahy. Jako kopista dokumentů pro archiváře Jar. Čelakovského pohyboval se v prostředí plném popudů vědeckých s dětmi viděl, jak tu vzniká nebo dozrává dílo nejen V. V. Tomka, Zikmunda Wintra a Arnošta Denise, ale také mladších generací historiků. Časný styk s těmito vědci umožnil mu i publikaci prvních příspěvků do Památek archeologických, Českého lidu a Methoda, redigovaných L. Pičem, Č. Zibrtem a F. Lehnerem, kteří spravedlivě ocenili juvenilia Merhoutova. Ještě později vrátil se Merhout k látkám vlastivědným, když v roce 1912 napsal *Čtení o Novém hrádku a Kunraticích* a když v roce 1938 vydal průvodce po hradu *Okoří*. Ale byly i jiné literární lásky, jímž se věnoval s určitým nadšením, zřetelným na jejich obsahu. Vyličil život a zásluhy kulturních vůdců národa v knize *Životem vlastenců* v roce 1922, osvětlil z pramenů falešnou legendu o *Havličkově dceři Zdence* (1913) a sebral pečlivě historické zprávy o *dětech českých králů* (1918, nově 1938). Šťastný byl jeho přínos k povzbuzení národa v posledním strastném roce první světové války v *Národní čítance*, v níž spolu s prof. Boh. Němcem shrnul v krátkých kapitolách bohatou látku o dějinách, osobách a věcech českého národního života v obratné skupeném literárním pásmu.

V ten čas se již v příkladné, vytrvalé práci heuristické, v zajímavém vyprávění žurnalisty a v poučných statích pedagoga vyhraňuje konečný cíl Merhouta jako vědeckého badatele. Celou svou práci po dobu učitelského působení patří C. Merhout ještě ke generaci, bohužel skoro poslední, národních učitelů a středoškolských profesorů, kteří nesli na svých bedrech rádi, ba s nadšením, úkol dobrovolných, nezištných pracovníků na důležitých kulturních místech, pro něž nebylo tehdy ještě profesionálních zaměstnanců. Ve všech generacích naší pokrokové buržoazie, vyspívajících v celé druhé polovině 19. století, patřili učitelé a středoškolské profesory k elitě vzdělavatelů národa. Oni, tak jako mnoho kněží v době osvícenské, byli autory naučné literatury, spravovali městská musea, teprve tehdy hromadně na celém venkově zakládána, a archivy, dříve úředními aktuáři hlídáné, pracovali v Sokole, působili ve zpěváckých spolcích, vedli nečetné ještě veřejné městské knihovny. Je možno říci a doložit, jaký podíl měli až do konce první světové války zejména na literatuře o městských i vesnických sídlech v českých zemích, jak pěstovali intenzivně lokální dějiny do podrobnosti a vytvořili tak rozlehlou síť vlastivědných časopisů i monografií jako organizaci, blízkou nejširším vrstvám národa. Máme ještě v dobré paměti, jak se po roce 1918 rychle rozpadla tato dobrovolná spolupráce všenárodního významu a byla zaměněna učiteli a profesory za funkce pracovníků v pestrém kaleidoskopu politických stran.

Je to doba, kdy i Cyril Merhout zaměřuje v roce 1918 školní učebnu a osvětovou práci za administrativní činnost v ministerstvu školství a národní osvěty. Ale C. Merhoutovi sluší ke cti, že se nezpronevěřil cílům svého mládí, i když byl tehdy značně vyčerpáván úřední činností, ostatně v prvních letech čsl. státu skutečně tvořivou a podnětnou. Prostředí obecněškolského odboru ministerstva školství a národní osvěty, řízené v záležitostech Slovenska se týkajících profesorem Jar. Vlčkem, mělo vysokou kulturní úroveň a nejméně byrokratické strohosti, protože sdružovalo vesměs pracovníky širokého zájmu o ducha školy. C. Merhout tu prošel praxí normativní práce a sociální péče a nakonec mu byla na čas svěřena i péče o Státní pedagogický ústav. Zvláštní náhoda však způsobila, že se mohl již roku 1928 ujmouti řízení památkového oddělení v ministerstvu a v roce 1936 správy Památkového úřadu pro Čechy a že tak neutuchající jeho historický zájem byl ještě více usměrněn k archeologické a umělecko-historické náplni úřední činnosti. V pestré agendě těchto úředních instancí na ochranu historických památek obracel C. Merhout přední zřetel ke Praze a pak k ohroženým dokladům středověké minulosti země a národa. Věnoval soustavně pozornost skupině českých hradů a zejména se zasloužil o první průzkum zříceniny Václavova hrádku u Kunratic. I jinak byla doba jeho úřední činnosti úrodná v nejvlastnější práci historického badatele. Do roku 1941, kdy odchází na odpočinek, vyšlo několik jeho knih a dlouhá řada feuilletonů v denním tisku, které jej teprve nyní učinily vpravdě populárním spisovatelem. Osvětová činnost pedagoga osvědčila se tu v novém zábavném rouše, v němž až marnotratně rozdával bohaté poznatky z archivního studia o Praze a hlavně o Malé Straně. Sem patří jeho knihy, vydané v letech 1935 až 1941, *Stará lázeň, Malá Strana za starodávna, Malostranské lásky a manželství, Bruncvík na Karlově mostě a Malostranské pověsti*. Kniha o Bruncvíkovi má tu zvláštní místo; je to rozbor historické záhady, v němž došel Merhout k pravděpodobnému výkladu o vzniku a právním významu této památky a k ikonografickému rozluštění jejích reliéfů.

Co však převyšuje již v tomto období všechnu ostatní vědeckou i žurnalistickou práci, co nyní je již v prvním období dozrávání a naplňuje pracovní plán Merhoutův, soustředěný na Malou Stranu jako místo jeho lásky, obdivu a vášnivého pracovního zaujetí, je práce na

Místopisu M. Strany. Když Merhout přenesl svůj pobyt na Malou Stranu (1915) a záhy s ní a s jejím obyvatelstvem splynul, pojal před 30 lety plán dát své M. Straně dokonale vyličením jejího vývoje. Merhout nashromáždil k tomu vytrvalým archivním studiím většinou původní a nový materiál, čímž pronikl hluboce do všech historických problémů této části Prahy, z nichž mnohé i s konečnou platností rozřešil. Dobou studia rostla jeho odvaha, takže od prvotního úmyslu vyličit jen místopisný vývoj Malé Strany v době rudolfínské došel později až k nejširšímu celku středověkého, renesančního a barokního města a nakonec rozšířil svůj pracovní program až do začátku 20. století. Již v tomto období bylo možno ocenit vysoko nejen jeho nezměrný výkon heuristický co do materiálu pramenného, ale i metodu jeho práce, která dávala místopisu nové, širší úkoly a stavěla jeho práci již tehdy nad pokus V. V. Tomka o Základy místopisu Prahy do válek husitských i nad torso Teigova místopisu St. města do r. 1620. Zcela původní je tu Merhoutovo zjištění sedmi malostranských iurisdikcí v jejich vzniku a vývoji až do zániku, rozřešení četných záhad stavební činnosti atd. Tato Merhoutova práce, zahájená již v první jeho úřední činnosti na školském a památkovém poli a občas ve svých dílčích výsledcích uveřejňovaná v Památkách archeologických, Časopisu Spol. přátel starožitností a Věstníku Klubu Za starou Prahu, neochabla ani v tísnivém ovzduší let německé okupace a díky svému dlouholetému trvání dovedla zachránit v opisech i dokladový materiál z archivu hl. města Prahy, který byl zničen za požáru radnice v roce 1945.

K vyličeným oborům Merhoutova vědního úsilí přidružuje se zejména po roce 1940 nová a to značně dynamická akce houževnatého, nesmlouvavého strážce ohrožených památek pražských. Hájil je jako konservátor, člen Klubu Za starou Prahu a Památkového sboru hl. města Prahy ve spolkových schůzích a při odborných stavebních komisích s důsledností přesvědčeného historika a vlastence proti komukoli, nevybíral prostředků, jen když vedly k cíli, a to i v případech, v nichž ani oficiální činitelé netroufali si již zasahovat ve prospěch zachování památky. Toto stanovisko uplatňoval i jako vydavatel dvou ročníků *Malostranské kroniky* (1947—48) a redaktor jubil. ročníku *Věstníku Klubu Za Starou Prahu* (1950). Vedle zápasů o jednotlivé památkové objekty, o choulolistivé komunikační uzly v unikátním pražském půdoryse a o historické zahrady vystupňoval Merhout v přesvědčení, že jde o osud všennárodní památky při barbarském ničení malostranského hřbitova v Košířích jako „místa posledního odpočinku našich buditelů“, svou nebojácnost a energii nejvýše a pronásledoval všemi prostředky, plamenným slovem, literární inaktivitou a intervencemi na místech nejvyšších ničitelů. Zjistiv z archivu, že hřbitov chová i ostatky pražských barokních architektů i s členy rodiny Dienzenhoferů, zasazoval se u Svazu čsl. architektů o zbudování jejich důstojného pomníku.

A ještě něčím se Merhout zapasoval do srdce svým pražským spoluobčanům. Býval vždy ochoten poskytnout jim části ze svých bohatých vědomostí ve *výkladech* před hlavními památkami Malé Strany; v poslední době to byly hlavně obnovené zahrady a paláce pod hradem, kde mohl ve svých výkladech jít do podrobnosti zcela neznámých i zasvěcencům a přiblížit tak tato dříve nepřístupná zákoutí širokým lidovým vrstvám.

Poslední patnáctileté období života Merhoutova, věnované již výhradně jen Malé Straně, přineslo nejzralejší žetř jeho badatelského úsilí. Využívaje bohatého základu historických faktů, nashromážděných pro Místopis, vydává řadu sličných, buď původními kresbami paní Pavly Šámalové-Fořtové nebo fotografickými snímky ilustrovaných publikací, z nichž poslední upravil arch. E. Hnilička. Jsou to výsledky vzácných chvil oddechu autorova od vytrvalé práce na hlavním díle. Tak vyšly od roku 1945 do r. 1955: *Malá Strana*, část 2. souborné publikace *Zmizelá Praha. Kniha o Kampě*, která po prvé zrekonstruovala vývoj tohoto ostrova jako městské enklavy a podivuhoného maloměstského zákoutí, *Dům u mosteckých věží*, monografie věnovaná osudům stavby a obyvatelů bloku rozlehlého Saského domu, *kniha Paláce a zahrady pod pražským hradem*, jež zahrnuje všechna v posledních letech dokonale konservovaná honosná šlechtická sídla od paláce valdštejského přes ledebourský a palffyovský k fürstenberskému a podala jejich dějiny v neskresleném tvaru archivně podloženého výkladu. Na okraji těchto publikací vyšly ještě dva svazáčky pouití historika po Malé Straně pod názvem *Valdštejský palác* (1955) a *Tři malostranské procházky* (1953). A záhy vyjde ještě jeho dílo posmrtné, pietně do tisku připravené Dr. Em. Pochem, „*O Malé Straně*“, v němž aspoň částečně se mohly uplatnit kapitoly textu, který Cyril Merhout chystal v roce 1950 k vydání kreseb arch. B. Kozáka. Bohužel jsou zatím jen v náčrtech další připravované monografie o *malostranském rynku*, o *Maltézském rynečku* a o *radnici*.

C. Merhout je zvláštní zjev mezi českými historiky tím, že jeho vědecká práce sice souvisí úzce s ohraničeným prostředím, že ve svém rozvoji dovede stále přidávat nové

a nové podrobnosti k dějinám tohoto prostředí, ale že mu na mysli táne stále cíl hlavní: dáti své čtvrti metodou místopisu podrobnou analýsu kdysi královského, samostatného města ve vývoji plošném, prostorovém i hmotovém se vším aparátém kulturně-historickým, který je živou náplní stavební kostry. Tato analýza je výsledkem sebrání všeho pramenného materiálu a je zjištěním vzniku, rozsahu, trvání i právních poměrů všech postranních práv Menšího města, je rekonstrukcí zaniklého stavu všech prostorů města a objektů kdysi je zaplňujících, je historií vzniku, obnovy i zanikání stavební hmoty města a její technické i umělecké organizace v jednotlivých dějinných obdobích. Ale místopis podle pracovního programu Merhoutova má zahrnout vedle chronologického sledu stavebníků a majitelů domů také koupě, prodeje a odkazy tohoto majetku, stavební, umělecké a řemeslné tvůrce a dekoratéry domů, má zaznamenat postupné změny místních názvů a domovních znamení a konečně i doklady o bytovém a životním komfortu malostranských obyvatelů.

Merhoutův Místopis měl být základní kámen vši další badatelské práce o dějinách Malé Strany, která náleží k nejstarším a nejzachovalejším čtvrtím Prahy. Bohužel předčasný odchod autorův nedovolil dílo dokončit; zůstalo nám jako odkaz zaníceného pracovníka, který se v mládí odhodlal k úkolu, o němž věděl, že jej zavazuje k znojně nevýhodné robotě až do stáří bez pevné vyhlídky na úplné zpracování a vydání jejích výsledků. Je tu sice záruka ve vřelém zájmu a dlouholeté věrné spolupráci jeho choti, ale je také úkolem Merhoutových přátel a oni to cítí jako morální závazek, aby se ujali jeho celé vědecké pozůstalosti a připravili vše, co je schopno vydání. První krok k tomu byl již učiněn získáním Dr. K. Kadlce, který má odvahu dáti rukopisnému Merhoutovu torsu definitivní literární tvar.

Zd. Wirth.

Poslední veřejný projev Cyrila Merhouta.

Do debaty o Malostranském hřbitově na konferenci „Presidiální komise ČSAV pro výstavbu Prahy“, konané 2. a 3. června 1955 v Liblicích, zasáhl také Cyril Merhout. Z četných účastníků konference tehdy nikdo ani netušil, že to je poslední veřejné vystoupení neohroženého obhájce památek. S napjatou pozorností a se souhlasem vyslechli tato jeho vážná, varovná slova:

„To, co se stalo na Smíchově na hřbitově, je národní ostuda. Tady bylo plno řečí o tom, jak je třeba památky ochraňovat, že je pro ně porozumění; když se však ohlédneme po tom, co se děje za naší doby, vidíme pravý opak. Musíme si uvědomit, že dnešní generace a její činitelé budou na soudu budoucnosti, na soudu historiků, kteří budou psát dějiny Prahy. Již kolem vánoc vyjde moje kniha o Malé Straně. Vše, co se děje na Smíchově, na Malostranském hřbitově, v ní bude kriticky posouzeno, a to na obranu naší generace. Píši tam, že většina kulturních Čechů v této době nesouhlasila se zbořením ohradní zdi a nedostatečnou ochranou hřbitova před dalším barbarstvím, že většina nás tento postup odsuzovala. Je povinností historiků, bránit kulturní čest této doby. Zdeněk Nejedlý ve svých Českých dějinách krásnými slovy ocenil zásluhy našich obroditelů. Čtou tam na Smíchově Nejedlého »Dějiny«? Čtou Aloise Jirásku? Vědí, že v F. L. Věkoví Jirásek líčí Cornovu, Pelcla, celou Krameriovu expedici a celou řadu postav, které jsou pohřbeny na tomto Malostranském hřbitově? Tam jsou jejich kosti. A najdou se tak zvaní vlastenci, kteří zboří zeď, nepostaví novou, dají tam jen nízký drátěný plůtek, takže psi a kočky mohou pobíhat po hřbitově a vyhrabávat kosti postav, ke kterým vědeckě vzhlíží a které nosí v srdci nejen Smíchováci, nejen Pražané, ale celý Český národ. To není jenom Malostranský nebo smíchovský hřbitov, to je *hřbitov národních buditelů*. Když se přistupuje k takovým úpravám, nesmí být hlavní starost o pravítko a tužku u našich architektů a různých jiných činitelů, kteří o tom rozhodují. Musí také — mají-li srdce — naslouchat citům svého srdce a mozek musí mít na pravém místě.

Na Spartakiádu přijdou do Prahy lidé, kteří čtli F. L. Věka. Půjdou se podívat na Strahov na Památník, k mužům a ženám, kteří jsou pohřbeni na tomto hřbitově, budou obdivovat literární práce, které jsou tam vystaveny. Což zeptají-li se: »Kde má ten Cornova, ten Pelcl, hrob?« Ukáže se jim na Smíchov. Tam chtějí však dělat »háj oddechu«, ač kolem celého Smíchova jsou samé háje oddechu. Přesto se musí ještě jeden háj oddechu dělat, a to zrovna na místě, pro něž se zachvívají city národních českých lidí.

Děkujeme osudu, že není na Smíchově pohřben Bedřich Smetana, Božena Němcová nebo chudák Jan Neruda, který po tom toužil ve dvou svých básních! Nesplnilo se mu toto přání, a je to dobře.

Prosím, aby na Malostranský hřbitov byl dán nápis »HŘBITOV NÁRODNÍCH BUDITELŮ«. Snad to některé ruce zadrží od jejich zhoubné činnosti! Necht' je usneseno, aby kolem celého hřbitova byla co nejrychleji znovu postavena řádná zeď."

Za zesnulým Ing. arch. Janem Mannsbarthem.

Dne 7. června 1955 zemřel v Praze Ing. arch. J. Mannsbarth stár 51 let. Odešel v osudné chvíli, kdy splnila se jeho touha, aby mohl převzít místo ochránce pražských stavebních památek v odboru pro výstavbu hl. m. Prahy. Byl tomu přímo předurčen dlouholetou bojovou přípravou v Klubu za Starou Prahu, aby na povolaných místech zachraňoval, oč bojoval a stal se tak příkladem dobové uvědomělého úředníka. Ač jeho úřední působení bylo krátké, bylo mu přípravou k široce založenému programu, který chtěl plnit. Byl veden nejen hlubokou láskou k stavebním památkám Prahy, nýbrž i všestranným vzděláním technika a filosoficky a sociálně založeného myslitele. Ochrana a záchrana stavebních památek bylo mu životním údělem od roku 1928, kdy absolvoval vysokou školu architektury v Praze. Seznamuje se s nimi pilným cestováním doma i za hranicemi, aby je nejen pečlivě studoval, zaměřoval a fotografoval, ku př. pro soupisy E. Pocheho (Král. Dvůr n. Labem, Kutná Hora okres, Semily okres), nebo naši nejstarší datovanou lidovou stavbu v Ži-

vohošti, nebo zájezdní hospody na našich obchodních cestách, z nichž mnohé shledal přehlíženým, ale významným stavebním dílem.

Stavební památky studoval dokonce i v Itálii, jak o tom svědčí „Monte Carlo, první zakladatelský čin Karla IV“. (Město 1948.)

Tak vznikly i jeho studie na ozdravění celého bloku náměstí v Chebu, aby v pravý čas, na čelném místě, adaptací starých domů vyřešil, po vzoru Rothenburku, nesporně vyhledávaný hotel, studie úpravy starého domu na hlavním náměstí vedle kostela sv. Ducha v Hradci Králové, nebo zahradního pavilonu na Kampě.

Po léta zaměstnával se zanedbaným dopravním problémem města Prahy, problémem, který svoji proslulou bezohledností bezdůvodně a k naší kulturní hanbě zničil již tolik nenahraditelných vývojem skvěle uzavřených celků v obraze města Prahy. Mannsbarth těžce nesl, že sráží se ještě dnes dva světy, z nichž mocnější vidí v Praze pouhou komunikační překážku a nikoliv staletým vývojem ucelené architektonické dílo. Proto s houževnatostí, ale marně, bojoval pro záchranu Braunerova domu na nároží Národní třídy a Perštýna, architektonicky významného, stavebně zdravého domu, s 27 byty, dobře uzavírajícího vstup k Starému městu a de facto nestojící komunikaci v cestě. Z těchto důvodů chránil i dům č. 412 na Újezdě, tvořící vstup k Malé Straně.

Osud mu nedopřál, aby kromě úředních architektonických prací v Stavoprojektu, realizoval svoje práce v ochraně památek. Provedl ku př. správně vyřešený vchod do loubí na Křižovníckém náměstí a vstupní síň (šatnu) na Karlštejně. Jeho návrh na využití a úpravu bývalých hradních koníren, odkrytých na Karlštejně za války, je dosud neproveden. I zastavění okolí tohoto hradu pečlivě studoval, když shledal nesprávné zastavovací úmysly v Budňanech. (Krása našeho domova 1942.) Velmi aktivně se zúčastnil průzkumu Malé Strany prováděného M. A. P. (Architektura „Za ozdravění M. S.“ roku 1941.) Mannsbarth uveřejnil řadu článků ve věstníku Klubu za Starou Prahu, zvláště když byl v r. 1936 jeho redaktorem. Přispíval i do Volných Směrů („Dále než kámen“ 1938), do Ročenky Kruhu pro pěstování dějin umění 1939—47, (kostel sv. Barbory v klášteře bl. Anežky na Františku a Staronová synagoga v Praze z hlediska architekta). Napsal „Nové Město nad Metují“ v Pokladech nář. umění.

Mannsbarth v mnohých svých pracích překvapil novými postřehy, hledal vyšší zákonitost

ve významných našich architektonických projevech. Tak dovedl oceniti ku př. práce Ing. Emila Zimmlera v jeho objevu metody zakládání středověkých měst. (Město 1947) nebo „Obora Hvězda“ — doklad velkých urbanistických tradic v Čechách (Sborník M. A. P. 1951). O tomto poli hlubokého přemýšlení svědčí i řada objevných studií jež ve své skromnosti se nepokusil uveřejniti. Statečně snášel nezhoditelnou nemoc a nemohl se smířiti s myšlenkou, že by svůj životní program poctivě nesplnil. Bylo mu osudem odejít v době, když byl nejlépe připraven k svěřené odpovědné práci pro svoje rodné město, které tak nezištně miloval. Klub za Starou Prahu ztrácí v něm předního funkcionáře a bojovníka a členové přitele ušlechtilých vlastností.

Alois Kubiček

Pražská doprava a ochrana památek.

Veřejnosti slibované zlepšení pražské dopravy v 5letce jest dalekožřivě pro vzdálený obvod města; o projektech týkajících se vnitřní Prahy, kteráž musí nám nejvíce na srdci ležet, není však v prospektivním oznámení ani zmínky. Od padesáti let domáhají se přátelé staré Prahy odstranění kolejí z vnitřního města. Po několikaletém přerušeném užívání kolejové trati 1 žádal Klub o přeměnu na trať autobusovou, avšak dopravní podnik žádost zamítl poukávav na nedostatek pneumatik. Nyní jest již dostatek pneumatik pro trati do dalekého okolí, ale dopravní podnik nehodlá vyhověti požadavkům ochrany nejvzácnější rezervace stojící pod státní ochranou! Nehodlá využít zamýšleného tunelového vedení Petřínem pro kolejovou dopravu; bylo by pochopitelnější stanovisko vyhrazujiť je jen pro dopravu kolejovou, protože jest to jediný prostředek, jak obejít starobylou čtvrt, aby nebyla stále ohrožována. Nedávno doprava způsobila sřícení na kostele Tomášském a již zase nabourala se na pilíř souděcího paláce jedinečný celek s kostelem tvořícího. Účinek mohutného beranidla známý již ze starověkého dobývání hradeb, může být zvýšen motorovými pětistunkami! Ale tomu případu zabránit není asi povinností podniku řídicího dopravu, nýbrž podniku majícího péči o památky. Také péči o dopravu mezi středy Starého Města a Malé Strany se vyhybá dopravní podnik od pěti desítiletí. Původní Praha v Hradbách neměla však vůbec jiného spojení sloužícího zároveň dopravě od východu k západu a ještě dlouho potom, neboť nebylo mostu Mánesova a řetězový most vedoucí k okraji Malé Strany kolejové dopravě nemohl posloužit. Až do zelektrisování šla Karlovým mostem koňka a již pět desítiletí jest spojení středu Starého Města se středem Malé Strany pro dopravní podniky slavného města úlohou neluštěitelnou! Spoluviníkem jest ovšem občanstvo svojí netečností. Ale dalekožřivost úřadů neměla by trpět, aby se udržovaly doby před zřízením koňky, aby obyvatelstvo středů nejslavnějších čtvrtí bylo nuceno buď daleko objíždět nebo si pěšky zkracovat cestu v dešti a blátě! Nevšimavost rozhodujících byla druhdy až příliš povzbuzována sháněním voličských hlasů, jak dosvědčuje snaha vést koleje přes Jelení příkop na Hradčanské náměstí.

Nejdůležitější dvojměstí historické narůstalo po hřebenech a údolím na velkoměsto, které nemá té hodnoty ideální jako střed původní. Neštěstím bylo, že před tisíci léty, když se tvořila uliční síť, nikdo nepočítal s nenasytnou chutí dopravy dvacátého století, a nebo se domníval, že se doprava přizpůsobí síti nikoli naopak. Ještě před půl stoletím při rozšiřování Karlovy ulice za vlády podnikatelů a pánů domácích byly takové názory pochopitelné, ale dnes uznávají se za zaostalé a státně zakázané v rezervních obvodech.

Setrvačností růstu zachovala si města pražská svoji dopravní páteř i co korunační cestu spojující střed Starého Města a Malé Strany. S odchylkou vedení ulicí Platnéřskou setrvalo i zavedení koňské dráhy při této páteři, ale pro bezkolejné není spojení to závažné soudě podle toho, že zavedení je stále odkládáno. Nejprve ztroskotál pokus zařátovat Karlov most vrchním vedením, čemuž zabránilo kolegium světznámé galerie jeho soch a citlivé obyvatelstvo. Křížíkův pokus o spodní vedení dotykové netrval dlouho, ježto ohrožoval trvání mostu, ale od té již nepamětné doby není podle mínění povoláných hromadné dopravy po mostě Karlově vůbec zapotřebí. Výhody jízdy autobusem s pohledem na panorama je vyhrazeno jen návštěvníkům Prahy nikoliv Pražanům samotným! Změna dá se patrně očekávat jen ujme-li se nějaký Čedok také jich!

Pražané nejsou spokojeni ani s věčným odkládáním, ani s tendencí rozšiřovat síť památného města ani s nedostatkem spojení trvajícím již po mnohá desítiletí. Spojení středů Starého Města a Malé Strany nemůže nahradit žádné spojení oklikou po mostech teprve ve dvacátém století vzniklých a krátká cesta ovšem pěšky po mostě Karlově za deště a bláta zůstává i nadále nepřekonána důmyslem povoláných.

Dojemné jest odkazování na podzemní dráhu, která všechny pražské dopravní potíže

laskavě rozřeší, neboť ještě žádný návrh toto spojení neobsahoval. Právě budoucnost provedení podzemní dráhy měla by vyzývat k zavedení autobusové dopravy centrem, neboť během stavby bude nutné takové řešení, aby nebylo centrum od ostatního města dočasně docela odříznuto. Traversovat centrum tramvají bylo zakázáno ve Vídni již od začátků hromadné dopravy, ale zrušit je v Praze, městě daleko památnějším a nahradit kolejové vozy autobusy je nedosažitelné! Ani nehoda u Tomášského kostela, která mohla mít katastrofální následky v případě, že by zřícení se stalo o vteřiny dříve, neodstrašila před průrazovou tendencí od dob průlomu u Klíču do Malostranského rynku záměrně uskutečňovanou. Snad by mohl být následován důmysl Kocourkovských, když úzká ulice zabráňovala něst žeblík napříč, jednoduše ho zkrátili! V pražském případě stojí za úvahu odvést dopravu okolo v zájmu zachování výkonnosti dopravních prostředků a souvislosti kolejové sítě.

Bohumil Hypšman

Emauzská skupina.

Poničené věžové průčelí kostelní komisionálně projednávané na podzim 1954 bylo koncem května letošního roku znovu projednáváno. Projekt vyhověl vynecháním různých detailů, jako ochozů obvyklých na věžích hlásných, čtyř oken ve štítě připomínajících obydelnost a přílozek na věžních tělech nad operáky končícími pod hlavní chrámovou římsou. Odpadly konečně námitky proti projektu věžového průčelí. Diskusi rozohnilo ohraničení terasy, které bývalo souvislé před poničením bombou před jedenácti lety. Proti úpravě vytvořené při příležitosti stavby klášterní nemocnice před dvaceti pěti lety, kdy terasa vznikla, navrhl projektant dnešní kostelní obnovy prolomit terasu neširokým schodištěm sestupujícím do pruhu zeleně, jež odlučuje klášterní skupinu od veřejné komunikace, do ulice pod Slovany. Pro značný rozdíl úrovní bude potřeba druhé spodní terasy a značně širšího zalomeného nástupu, čímž bude zeLEN před terasou spotřebována pro spodní terasu a nástup i při použití opěrné zdi, třetí mezi původní zdí terasní a zdí ohradní. Při úpravě celku bylo vedoucí myšlenkou zachovat panoramatické pohledy jak od Vltavy tak od Vyšehradu, jakož i původní vyvýšení ostrohu na vtoku botičského údolí do vltavského. Památkou jest nejen ona o sobě, nýbrž i její situování v okolí. Výspa podobná byla prokopána při prodloužení Resslovy ulice k Vltavě. Zde určila polohu kláštera a rozhodla o vymezení Karlova Nového Města. Za účelem zachování dominujícího vyvýšení nad původní terén Podskalí se nepokračovalo při pozdějších úpravách v nasypání celého Podskalí od nábreží až k úpatí kláštera, nýbrž nasypání zakončeno na Palackého náměstí opěrnou zdí s balustrádou. Také prohloubení sadové plochy se stalo za týmž účelem, aby vyvýšený dojem byl zesílen. Souvislá zeLEN před klášterní skupinou je tedy součástí celkového upravovacího plánu, nehledě k okolnosti, že patří do kompetence jiného investora nemocniční stavby (ministerstva zdravotnictví). Prostor před kostelem podporuje pouze uplatnění kostelní dominanty, nemá však sloužit za komunikaci, které je vyhověno v sousedství na druhé straně kostelíka sv. Kozmy a Damiana. Horizontální spojení obou částí dispozice ministerských budov jest ještě opakováno v úrovni ulice pod Slovany, jež je vyšší než pomníkový střední prostor. Zde balustráda zabraňuje průjezdné komunikaci kol pomníku, neboť obeliskový střed má úlohu spojky mezi dvěma větami a zároveň zdůrazňuje střed křížicích se os. Původce celkové dispozice nemůže proto souhlasit s rozrušením zásad dispozice, s optickým snížením vyvýšeného dojmu polohy, se zbytečnými schody, které rozloží bariéru bránící pokračování nové osy dispozice prostředím a prodlužuje ji do staré uzavřené dispozice hradního dojmu a polohy, a rozděluje obě poloviny od sebe. Akademické osově projekty, obvyklé ve školách architektury od devatenáctého století jsou se středověkými objekty v naprostém nesouhlasu.

Bohumil Hypšman

Melantrichova ulice a výzkum.

Časopis vydávaný Svazem architektů přinesl článek výzkumného úkolu VÚVA o kompozičních otázkách, kde jsou také pražské příklady. Vítáme s uspokojením, že svaz věnuje také Praze pozornost, a to i v časopise, věnovaném sovětské architektuře, vedle pojednání spíše abstraktních. Uliční síť pražského Starého Města vznikala za daleko stísněnějších možností, a nechceme-li starobylou Prahu obětovat, musíme hledat jiné prostředky přizpůsobovací nežli je moderní velkorysost. Proto jest oceňování památkového stavu tak vítané a potěšitelné příznačné. Vůle je sice dobrá, ale město tak složitého vývinu, jmeno-

vítě v devatenáctém století, vyžaduje i podrobnějšího studia dobového. Příklady článkem uváděné nejsou dokladem městské komposice uliční. Renesanční dům měšťanský nese znaky svého vzniku a mohovitosti stavebníka. Užito jest gotické plolohy hřebene kolmé k průčelí, nikoli střechy s ulicí souběžné, která převládá ve zvítězvisí renesanci. Dům „U pěti korun“ v Melantrichově ulici je datován na pozdně renesančních vratech 1618, kdežto idea zakončení průhledu je daleko pozdější. Nemohla býti komposice uličního prostoru důvodem vytvořit bohatou siluetu na ohybu kdysi Šírkové ulice. Ještě nejspřávnější je domněnka, že je protější zalomení vystupující kulisou domu čp. 472/I. nějakou komponovanou úpravou. Naopak, po zboření renesančního sídla Melantrichova r. 1895 byla prodloužena uliční čára prolamující směr k Staroměstskému rynku pro novostavbu a zde prozatím skončila, protože další domy neměly dostatek velké staveniště, aby mohl být zbytek po rozšíření uličního prostoru spekulacně využit. Tato okolnost zabránila dalšímu prolamování a zákoutí zde vzniklé není dokladem komposice, nýbrž dokladem zastaveného prolamování. Po mnoha letech za nedostatku obchodních prodejen odhodlal se majitel domu zříditi na vzniklém nároží krám, k čemuž jsem vypracoval potřebné návrhy. Při tom jsem nouzový stav obnaženého požárního štítu co nejjednodušeji upravil v r. 1922. Ulice se prolamovala tehdy pro-pouliční dráhu vedoucí k radnici Poučení o nových dějinách rozvoje uliční sítě podal jsem Svazu v rukopise prostřednictvím profesora Fr. Fialy, ale Svaz neuzal za vhodné takové dílo naložit, ačkoli je třeba zvláště mladou generaci poučit, která nemůže pamatovat podnikateli zavini-nou devastaci Prahy.

Bohumil Hypšman

Varujeme včas!

Ztratili jsme již mnoho neuváženým a špatně organisovaným zásahem do prostoru Malostranského hřbitova. Významné ukázky naší sochařské tvorby doby obrozenecké byly poškozeny či zničeny neopatrným přesunováním, zbývající plocha hřbitovní nebyla zabezpečena před neuvědomělými živly a malými dětmi, které nechápou, jak vysoce významná doba pro život našeho národa je první polovina 19. st., jejímž dokladem je Malostranský hřbitov. Varujeme proto před dalšími ztrátami, které mohou nastat při úpravách nejstarších částí olšanských hřbitovů.

Nechceme při této příležitosti upozorňovat na význam starých částí olšanských hřbitovů, vždyť každý Pražan má na Olšanech hroby známých a příbuzných a ví, že odpočívají zde buditelé doby obrozenecké, revolucionáři z r. 1848, kulturní pracovníci našeho národa, vědci, umělci a politikové, lidé jmen známých i v nejmenší vesničce naší republiky. Na olšanských hřbitovech jsou kromě toho náhrobky, které představují vývoj české sochařské tvorby od přelomu 18. a 19. st. až do konce 19. st. I tato skutečnost je všeobecně známá a svědčí o tom celá řada literárních prací, zabývajících se olšanskými hřbitovy jak po stránce kulturně historické tak i výtvarné. Chceme jen varovat, aby se neopakovala zde též bezplánovitost tak těžce postihnuvší Malostranský hřbitov.

Nejstarší části Olšan, hřbitov I až III vyžadují zajiště úprav, ale musí to být úpravy podle předem vypracovaného projektu, který bude mít ohled na kulturní i umělecký význam Olšan. První kroky v tomto směru zahájené nedají předpokládat, že bude vše provedeno tak, jak býti má. Zbytečně byla zbořena stará fara, není však ještě pozdě, podřídi-li se budoucí úpravy projektu, jehož vypracování žádáme.

Mayer

Nejen Malostranský hřbitov, Olšany, ale i Bubeneč!

V současné době byl zrušen školními dětmi z blízkého okolí i bubenečský starý hřbitov „na Skalce“ (dnes nad průmyslovou školou elektrotechnickou v Bubenci, Wolkerova ul.). Hřbitůvek z konce 18. a první poloviny 19. st., na němž se již dlouho nepohřbívá, těžko přístupný, byl za okupace těžce poškozen, hroby zotvírány, cín z rakví odcizen. Hřbitov zůstal neupraven, což však ještě více láká okolní mládež, která sem vniká nejrušnějšími způsoby a hřbitov dále ničí. Tak v poslední době byl mezi jiným zrušen i hrob rodiny Heznerovy z Bubeneče, zdobený plastikou významného českého sochaře Josefa Maxe. Téměř všem postavám byly otlučeny hlavy a tak plastiky zohaveny. Vlastivědný kroužek při OB v Praze 6, především jeho vedoucí dr. Z. Kropáček, učinil patřičné kroky na příslušných referátech obvodu. Je však třeba se zamyslet nad těmito, stále se množícími barbarskými zásahy do starých hřbitovů. Jak je vedena mládež, když jí není vštěpována zásada, že jen ten národ je kulturním národem, který si váží svých předků. V tomto problému nejde jen

o význam sakrální či umělecký, ale o samu podstatu dnešní ethiky. Zda se, že by se nad těmito činy naší mládeže měli již jednou naši pedagogové zamyslit a vyvodit z toho důsledky v doplnění učebních osnov. *Brožová*

Školka na Kampě.

Na Kampě byla jako první, postavena typisovaná, ukázková školka. Krásné a pro přízemní a definitivní stavbu této velikosti a účelu, přímo ideální místo, ne však pro stavbu myšlenou kamkoliv a na Kampě na dlouhou řadu let bezohledně uskladněnou. Jinak nelze její umístění nazvat, když ani nebyl učiněn pokus pozměnití střechu nebo štít, nebo „krásu“ školky maskovat vegetací, nebo aspoň nátěrem, krátce stavbu nějakým způsobem vpravit do citlivého prostředí.

Celý případ je nebezpečně charakteristický pro nazírání na Malou Stranu, prohlášenou za státní památkovou rezervaci. *Kubiček*

Stará Praha.

„Mnoho učinilo se v poslední době pro zachování uměleckých památek v Praze, zároveň však mnohé zmizelo buď bez příčiny, z pouhé neznalosti aneb z ohledu na tak zvané modernisování Prahy. Staré domy mizí a jejich místa zaujímají stavby nové, sice méně okrasné a začernalé, za to však tím ohyzdnější. Když se jedná o stavbu nové školní budovy, musí se zbořiti celá řada starobyklých domů; na tom přece pranic nezáleží, jestli místo vůbec na školu se hodí, dostačí, když jest o několik starých baráků méně. Vždyť byla doba, kde se zcela vážně jednalo o odstranění Prašné brány, a parapet a sochy s Karlova mostu měly býti nahrazeny zábradlím železným, aby se most o několik palců rozšířil. Z toho sešlo, avšak vandalismus dílem skutečně činný, dílem hřešící nevšímavostí a nedbalostí má v staroslavné Praze pole nejširší.“

„*Lumír* roč. IX. 1881, č. 28. z 10. října 1881.

LITERATURA

Praha a ochrana památek v knižních novinkách roku 1954 a 1955.

1954:

- Beneš, Josef*: Blahoslavená Anežka Česká. (Obnovné práce v čtvrti sv. Františka.) Praha, Ústř. církev. naklad. 1954. 120. 42, (1) s.
- Betlemská kaple v Praze*. Praha, Stát. tělových. nakl. 1954. 80. 23 (3) s. textu a vyobr.
- Hruška, Emerich Alois—Václav Zikmund*: Pražský orloj, Praha, St. tělových. nakl. 1954. 80. 28, (1) s.
- Janák, Pavel*: Oprava krovu na Letohrádku v Král. zahradě pražského hradu, Praha (SPN) 1954. 40. (15) s. — Zvl. otisk z čas. Zprávy pam. péče, č. 1/54.
- Kubiček, Alois*: Památník národ. písemnictví na Strahově, Praha, St. tělových. nakl. 1954. 80. (1), 32, (1) s. — Publikace Památníku národ. písemnictví na Strahově.
- Luďvík, Břetislav*: Dvě procházky Prahou Jakuba Arbesa. Praha, St. tělových. nakl. 1954. 80. 32 s.
- Mencí, Václav a Emanuel Poche*: Vzpomínky na Prahu. Praha, Orbis 1954. 80. 209, (4) s. — Osvětové a propagační edice.
- Merhout, Cyril*: Paláce a zahrady pod pražským hradem. Praha 1954. 80. 171, (3) s. (31) obr. příl. — Osvětové propagační edice.
- Pinkasova škola*. Památník minulosti a našich dnů. Zprac. kol. vědec. pracovníků St. židov. musea za ved. Hany Volavkové. Praha, SPN 1954. 80. 217, (3) s. Židov. památky v Čechách a na Moravě. Díl 1. Sv. 2.
- Poděl Čertovky*. Historie a památky Malostranského pobřeží. Praha, St. tělových. nakl. 1954. 80. 28, (1) s.

1955:

- Chyský, Jiří*: Průvodce Prahou. Praha, Stát. tělových. nakl. 1955. 80. 72 s. textu a vyobr.
- Karlův most*. Napsali Oldř. J. Blažíček a spoluprac. Praha, St. tělov. nakl. 1955. 80. 63 (2) s. textu a vyobr.
- Kubiček Alois—Dobroslav Líbal*: Strahov. Praha, SNKLHU 1955. 80. 134, (2) s. obr. příl. (2) pl. — Pragense a památky. Sv. 4.
- Malostranský hřbitov v Praze*. Praha, Stát. tělových. nakl. 1955. 80. 31 (3) s. textu a vyobr.
- Merhout, Cyril*: Valdštejnský palác. Praha, St. tělových. nakl. 1955. 80. 30, (4) s.
- Muneles, Otto—Milada Vilímková*: Starý židovský hřbitov v Praze. Praha, SPN 1955. 80. 480 (1) s. a 39 s. vyobr.
- Štech, V. V.*: Pražská domovní znamení. Praha, SNKLHU 1955. 80. 45 (1) s., 184 s. vyobr.
- Wenig, Jan*: Chrám chrámů. Dějiny — Památky — Legendy. Praha, Ústř. církev. nakl. 1955. 80. 96, (1) s. 32 s. obr. příl.
- Zelinka, Timoteus Čestmír*: Husitskou Prahou. Praha, Ústř. církev, nakl. 1955. 80. 102, (1) s. 32 s. obr. příl. (1) pl.
- Zelinka, Timoteus Čestmír*: Pražská předměstí. Život za pražskou hradební zdí. Praha, Orbis 1955. 80. 125 (1) s., 97 vyobr.

Ochrana památek v časopisech a novinách v roce 1955 (sopsis článků).

- Dvořák, Jan*: K aktivu architektů o směrném plánu Prahy. (Diskuse o projektu budovy ÚDA.) — Výtvarná práce, roč. 3. 1955, čís. 23, str. 11.
- Machonín, Vladimír*: Aktiv architektů o směrném plánu Prahy. — Architektura ČSR, roč. 14. 1955, čís. 5. str. 191.

- Procházka, Vítězslav:** Druhý aktiv architektů o směrném plánu Prahy (v Praze). — Výtvarná práce, roč. 3. 1955, čís. 19, str. 8.
- olka a sl:** Výstavy, které neuspokojily. (Výstava projektů výstavby Prahy a „Praha v boji a sláve“.) — Večerní Praha, 30. 7. 1955.
- — —
- B. D.:** „Libuše a Přemysl“. (Reportáž o renovaci sousoší J. V. Myslbeka.) — Svět v obrazech, roč. 11. 1955, čís. 31, str. 19.
- Čulík, Dušan:** Kolem Zlaté kapličky. (O připravovaných architekt. úpravách okolí Nár. divadla, Praha.) — Lid. demokracie, 4. 9. 1955.
- Durdík, V. a j.:** Přestavba nábreží pod Letnou a přesunutí kaple sv. Maří Magdaleny. (Architekt. návrh letenského předmostí mostu Svatopluka Čecha.) — Architektura ČSR, roč. 14. 1955, č. 9/10, s. 354.
- Dvořák, Jiří:** Letohrádek Vojtěška (v Praze-Břevnově) ožívne. — Květy, roč. 5. 1955, čís. 21, str. 6.
- EM:** Objev vzácné gotické památky v Praze. — Katolické noviny, roč. 7. 1955, čís. 2, str. 3.
- eš:** „Smetanovo divadlo“ (v Praze) se zaskví v celé kráse. — Lid. demokracie, 12. 8. 1955.
- Janák, Pavel:** Okna pražského hradu. — Zprávy památkové péče, roč. 14. 1954, čís. 9—10, str. 272—8.
- Khás, Ladislav:** Nejkrásnější renesance severně Alp. (Obnova letohrádku Belveder v Praze.) — Svět v obrazech, roč. 11. 1955, čís. 30, str. 18.
- Korecký, Miroslav:** Svatomikulášská klenba. — Lidová demokracie, 24. 7. 1955.
- Kráslová, N.:** Nový zajímavý objev na pražském Karlově. Odhalení pův. zdiva augustiniánského kláštera z poloviny XIV. století. — Svobodné slovo, 18. 9. 1955.
- Kráslová, N.:** Staré poklady lidu. (Restaurace Valdštejnského paláce a zahrady.) — Svobodné slovo, 27. 4. 1955.
- Kráslová, N.:** Vzkřísíme slávu starobylého Karolína. Průzkum areálu nejstarší universitní budovy na kontinentě. — Svobodné slovo, 23. 10. 1955.
- Kubiček, Alois:** Adaptace kláštera hybernů (v Praze) na celnici. — Umění, roč. 3. 1955, čís. 1, str. 41.
- Kubiček, Alois:** Okna Pražského hradu. (K článku Emila Miclíka.) — Výtvarná práce, roč. 3. 1955, čís. 20/21, str. 8.
- Miclík, Emil:** Co s okny pražského hradu? (Kritika úprav.) — Výtvarná práce, roč. 3. 1955, čís. 15/16, str. 7.
- Největší sadovnická úprava v Praze od dob zahradních architektů Thomayera a Bařka (úprava letenské straně).** — Ovocnářství a zelinářství, roč. 3. 1955, čís. 5, str. 144.
- Neumann, Jaromír:** Nástropní malba Vojtěcha Tittelbacha v Museu Klementa Gottwalda. — Výtvarné umění, roč. 5. 1955, čís. 4, str. 173.
- Opravné práce v pražské Loretě úspěšně pokračují.** — Katolické noviny, roč. 7. 1955, čís. 34, str. 3.
- Pefas, František:** Výtvarná výzdoba Museu Klementa Gottwalda. — Výtvarná práce, roč. 3. 1955, čís. 1, str. 4.
- Piša, Vladimír:** Pražská historická rezervace. — Architektura ČSR, roč. 14. 1955, čís. 8, str. 305.
- Piša, Vladimír:** Tajemství domu čp. 222 (v Praze. Objev zbytků románského paláce). — Večerní Praha, 22. 7. 1955.
- Pod klenbou malostranského chrámu sv. Mikuláše. (Renovace fresek.)** — Katolické noviny, roč. 7. 1955, čís. 38, str. 3.
- Pražské Emauzy vracejí se do původní podoby.** — Svobodné slovo, 30. 1. 1955.
- Richter, Stanislav:** Kolem Mozartovy Bertramky. (O restauraci.) — Lidová demokracie, 5. 6. 1955.
- S. R. (Richter, Stanislav):** Oprava fresek v chrámu sv. Mikuláše (na Malé Straně v Praze). — Lidová demokracie, 17. 6. 1955.
- Staropražská čtvrť se změní v půvabnou zahradu. (Restaurace Anežsko-haštalské čtvrti.)** — Svobodné slovo, 16. 1. 1955.

- Syrový, B.:** O vnější úpravě budovy Nár. divadla. (Z připravované knihy „Výraz přírodního kamene v architektuře“.) — *Dívaldo*, roč. 1955, čís. 3. str. 239.
- Šeborová, Liběna:** Kostel Všeoh svatých na pražském hradě po opravě. — *Katolické noviny*, roč. 7. 1955, čís. 44, str. 2.
- Trabichavská, M.:** K otázce oken Pražského hradu. (K článku Emila Mielíka „Okna Pražského hradu“.) — *Výtvarná práce*, roč. 3. 1955 čís. 20/21, str. 8.
- Vaněček, Jaroslav:** Ozdravění historického jádra Prahy. (Pracovní konference Komise pro výstavbu hl. m. Prahy.) — *Věstník ČSAV*, roč. 64. 1955, čís. 7/8. str. 325.
- Veselá, Denisa:** Dokončuje se restaurování největší nástěnné malby u nás (J. L. Krackera v chrámu sv. Mikuláše v Praze). — *Výtvarná práce*, roč. 3. 1955, čís. 24. str. 11.
- Vzácná památka z dob Karla IV.** (O restauraci býv. augustiniánského kláštera na Karlově v Praze.) — *Svobodné slovo*, 13. 11. 1955.
- Zábranský, Adolf:** „Selské bouře“ (freska) pro památník písemnictví (v Praze). — *Čs. armáda*, roč. 4, 1955, čís. 17, str. 9. Brožová.

O b s a h :

<i>Jaroslav Vaněček</i> : Komise pro výstavbu Prahy při ČSAV o ozdravění pražského historického jádra	5
<i>Vladimír Piša</i> : Využití historického zastavění v nové výstavbě pražských předměstí	9
<i>Alois Kubiček</i> : Kourovy domy na Národní třídě	15
<i>Jiřina Joachimová—Dobroslav Líbal</i> : Na troskách mužského kláštera na Františku	19
<i>Jiřina Joachimová</i> : K úpravě čtvrti na Františku v Praze	37
<i>Jarmila Brožová</i> : Sgrafita Schwarzenberského paláce v Praze	42
<i>Vladimír Piša</i> : Dva pražské historicko-archeologické nálezy	47
<i>Josef Mayer</i> : Nález srubu v domě čp. 324 v Praze III	54
<i>Zdeněk Wirth</i> : Rekonstrukce Varšavy a Gdanska	57
<i>Adolf Janoušek</i> : Ochrana památek, zejména stavebních, v právních normách s ohledem na praxi	62
 KRONIKA:	
<i>Josef Mayer</i> : Přehled činnosti Klubu Za starou Prahu v letech 1952 až 1955	73
<i>Zdeněk Wirth</i> : Cyril Merhout (1881—1955)	76
Poslední veřejný projev Cyrila Merhouta	79
<i>Alois Kubiček</i> : Za zesnulým Ing. arch. Janem Mannsbarthem	80
<i>Bohumil Hypšman</i> : Pražská doprava a ochrana památek	81
<i>Bohumil Hypšman</i> : Emauzská skupina	82
<i>Bohumil Hypšman</i> : Melantrichova ulice a výzkum	82
<i>Josef Mayer</i> : Varujeme včas!	83
<i>Jarmila Brožová</i> : Nejen Malostranský hřbitov, Olšany, ale i Bubeneč!	83
<i>Alois Kubiček</i> : Školka na Kampě : : : : :	84
Stará Praha 1881	84
LITERATURA	85

Digitalizace - www.digiBooks.cz

Vydává Klub Za starou Prahu, Praha III, Mostecká čp. 56. Sborník řídí redakční rada — Dr J. Hilmera, arch. B. Hypšman, arch. A. Kubiček, J. Mayer, Dr E. Poche, Ing. Dr J. Vaněček, Dr Zd. Wirth. Redaktoři Ing. Dr J. Vaněček a Dr J. Brožová. Redakce Praha III, Mostecká čp. 56. Tiskne „Knihtisk“, n. p., Praha III, Karmelitská ul. č. 6. Administrace Praha III, Mostecká čp. 56. — Pro členy za předplatné 4 Kčs.